

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СЕРЕДА ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА

УДК 342.4

ДИСЕРТАЦІЯ
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕФОРМА ЯК
ОСНОВА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т.М. Серeda

Науковий керівник: **Тарасенко Костянтин Васильович**,
кандидат юридичних наук, доцент

Київ – 2017

АНОТАЦІЯ

Середа Т.М. Конституційно-правова реформа як основа інтеграції України до Європейського Союзу. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» (081 – Право). – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

На підставі здійсненого автором дисертаційного дослідження акцентовано увагу на багатоманітності опрацювання цієї теми, що підкреслює важливість питання, що досліджується. Реалізація конституційно-правової реформи неможлива без обґрунтованих наукових теорій, доктрин і концепцій. Аналіз вказаних досліджень, присвячених конституційно-правовій реформі та інтеграції України до Європейського Союзу, здійснюється в різних галузях науки, проблема європейської інтеграції України є і залишається предметом постійних наукових досліджень, але існує необхідність продовження наукових розробок щодо правової формалізації конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу. До того ж, проблема розвитку України та її входження до Європейського співтовариства аналізувалася вченими, переважно, через призму політичних, соціальних і гуманітарних чинників. Разом з тим, за межами досліджень залишилися питання, які пов'язані з комплексним, насамперед юридичним, обґрунтуванням здійснення конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу.

У 2014 році Європейський Союз та Україна підписали Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Укладення Угоди про асоціацію відповідає законодавчо визначеним зовнішньополітичним прагненням України і являє собою логічний етап еволюції

відносин між Україною та Європейським Союзом. Принципові зміни, визначені Угодою про асоціацію, стосуються суттєвого розширення предмета двостороннього співробітництва та виходу за межі економічно-соціальної співпраці з одночасним збільшенням двосторонніх зобов'язань сторін у політико-правовій сфері (зовнішня та безпекова політика, військове співробітництво, юстиція тощо).

Окремо в дисертації приділено увагу діяльності Конституційної Комісії, яка є спеціальним допоміжним органом при Президентові України, та працює у складі трьох робочих груп, що розробляють зміни до Конституції України за пріоритетними напрямками реформування: децентралізації, удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод і обов'язків людини та громадянина.

Запропоновано авторський варіант визначення конституціоналізації процесу європейської інтеграції як комплексу заходів зі створення конституційних та інших правових умов для визначення засад членства України в Європейському Союзі, яке полягає в закріпленні в нормах Конституції України головних основ участі України в Європейському Союзі, а також втілення права Європейського Союзу у правову систему України.

З'ясовано, що конституційно-правова реформа спрямована на те, щоб: сформувати дієвий механізм державної влади; забезпечити пряму участь громадян держави в формуванні державної та муніципальної влади; запроваджувати санкції за порушення державними органами конституційних норм; забезпечувати баланс між компетенцією Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади тощо.

Сутність конституційно-правової реформи полягає в розв'язанні суперечностей між потребами розвитку суспільства та нормами, які містяться в Основному Законі країни, вона безпосередньо пов'язана з конституціоналізацією, яка є способом удосконалення норм права і всієї системи права. Тобто конституціоналізм став метою конституційних перетворень, у свою чергу

конституційно-правова реформа є основним напрямом формування сучасного конституціоналізму.

Розглянуто, що інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір визначається стратегічним орієнтиром і системоутворюючим чинником державно-правового розвитку; в політико-правовому вимірі співпраця з Європейським Союзом означає передусім зміцнення демократичності політичної системи та її інститутів, удосконалення правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і поваги до прав людини.

Розглянуто роль Президента України у процесі підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році. Після підписання зазначеної Угоди відносини сторін почали розбудовуватися в якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції, це стало черговим кроком на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі.

Проаналізовано роль Верховної Ради України, зміцнення якої відбулося після створення Комітету з питань Європейської інтеграції четвертого скликання в червні 2002 р., адже саме при п'ятому скликанні Постановою Верховної Ради України було утворено Спільну парламентсько-урядову комісію з інтеграції України до Європейського Союзу. Спільна комісія з інтеграції України до Європейського Союзу була тимчасовим робочим органом, який створювався для розгляду питань, що виникали у зв'язку з підготовкою до нової базової угоди між Україною та Європейським Союзом з метою інтеграції, включаючи питання всебічної оцінки ходу та результатів переговорного процесу щодо співробітництва та інтеграції України до Європейського Союзу, аналізу потенціалу держави стосовно виконання міжнародних зобов'язань за угодами з Європейським Союзом, реформування системи державного управління та адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу, а також залучення громадськості до обговорення та розробки узгодженої позиції з визначених питань.

Охарактеризовано роль Кабінету Міністрів України та визначено, що першими кроками у процесі створення інституційного механізму було прийняття постанови Кабінету Міністрів України «Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Цією постановою на Міністерство юстиції було покладено координацію діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, щодо забезпечення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, а для забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади при Міністерстві юстиції було створено Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Автором виокремлено еволюцію інституційного забезпечення європейської інтеграції згідно зі створенням інституційних умов реалізації євроінтеграційної стратегії України та відповідно до конституційно-правової реформи в Україні та зміною форм правління, що призводило до перегляду повноважень між органами державної влади і коригувань внутрішніх інституційних засад європейської інтеграції держави.

Розглянуто внутрішні та зовнішні відносини в контексті євроінтеграції України, які стають дедалі важливішими на державному та громадському рівнях. Як наголошує автор, саме з 2014 року розпочався процес конституціоналізації європейської інтеграції, який започаткував новий етап зовнішніх відносин – євроінтеграційний.

На підставі проаналізованого досвіду конституційних реформ при вступі до Європейського Союзу Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Болгарії, Данії, Іспанії, Люксембургу, Фінляндії та Швеції резюмовано, що зміни й доповнення до конституцій в обов'язковому порядку стосувалися: посилення ролі міжнародного договору у внутрішньодержавних правових системах; перегляду повноважень органів державної влади та обов'язкового проведення референдуму з питань щодо вступу до Європейського Союзу.

Ключові слова: конституційно-правова реформа, децентралізація, удосконалення конституційних засад правосуддя, конституційне регулювання прав, свобод і обов'язків людини та громадянина, інституційне забезпечення співробітництва, інтеграція України до Європейського Союзу, шляхи та напрямки удосконалення.

SUMMARY

T. M. Sereda. Constitutional and legal reform as a basis for the integration of Ukraine into the European Union. – Qualifying paper (manuscript).

Thesis for a Candidate Degree in Law, specialty 12.00.02 "Constitutional Law; municipal law "(081 - Law). - National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2017.

On the basis of the author's thesis, the emphasis is placed on the diversity of the work on this topic, which emphasizes the importance of the subject under investigation. Implementation of the constitutional-legal reform is impossible without substantiated scientific theories, doctrines and concepts. The analysis of these studies on constitutional and legal reform and integration of Ukraine into the European Union is carried out in various branches of science, the problem of European integration of Ukraine is and remains the subject of constant scientific research, but there is a need to continue scientific developments regarding the legal formalization of the constitutional and legal reform and integration of Ukraine To the European Union. In addition, the problem of Ukraine's development and its entry into the European community was analyzed by scientists, mainly through the prism of political, social and humanitarian factors. At the same time, beyond the scope of the research, there were issues related to the complex, first of all legal, substantiation of the implementation of the constitutional-legal reform as the basis for Ukraine's integration into the European Union.

In 2014, the European Union and Ukraine signed an Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other. The conclusion of the Association Agreement corresponds to the legally defined foreign policy aspirations of Ukraine and represents a logical stage in the evolution of relations between Ukraine and the European Union. The fundamental changes identified by the Association Agreement relate to the substantial expansion of the subject of bilateral cooperation and to extend beyond the scope of economic and social cooperation, while simultaneously increasing

the bilateral obligations of the parties in the political and legal sphere (external and security policy, military cooperation, justice, etc.).

Separately, the work of the Constitutional Commission, which is a special auxiliary body under the President of Ukraine, is devoted to the work of the Constitutional Commission, and it is composed of three working groups that are developing amendments to the Constitution of Ukraine on priority areas of reform: decentralization, improvement of the constitutional principles of justice and constitutional regulation of rights, freedoms and responsibilities of a person and a citizen.

The author's version of the definition of the constitutionalization of the European integration process as a complex of measures for the creation of constitutional and other legal conditions for determining the principles of Ukraine's membership in the European Union is proposed, which is to consolidate the main principles of Ukraine's participation in the European Union in the norms of the Constitution of Ukraine, as well as the implementation of the European Union's right to the legal system of Ukraine.

It was clarified that the constitutional and legal reform is aimed at: forming an effective mechanism of state power; to ensure direct participation of citizens of the state in the formation of state and municipal authorities; To introduce sanctions for violation of constitutional norms by state bodies; to balance the competence of the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and judicial authorities, etc.

The essence of the constitutional-legal reform is to resolve the contradictions between the needs of the development of society and the norms contained in the Basic Law of the country, it is directly related to constitutionalization, which is a way to improve the norms of law and the entire system of law. That is, constitutionalism has become the goal of constitutional reforms, in turn, the constitutional and legal reform is the main direction of the formation of modern constitutionalism.

It is considered that integration into the European political, economic and humanitarian space is determined by the strategic orientation and system-forming factor of state-legal development; In political and legal terms, cooperation with the European

Union means, first of all, strengthening the democratic system of the political system and its institutions, improving the legal framework and ensuring the transparency of national legislation, deepening the culture of democracy and respect for human rights.

The role of the President of Ukraine in the process of signing and ratification of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2014 is considered. After the signing of the above-mentioned Agreement, the relations of the parties began to develop in a qualitatively new format of political association and economic integration, this was another step towards the ultimate goal of European integration - the full membership of Ukraine in the European Union

The role of the Verkhovna Rada of Ukraine, the strengthening of which took place after the creation of the Committee on European Integration of the fourth convocation in June 2002, was analyzed, as it was during the fifth convocation that the Verkhovna Rada of Ukraine established the Joint Parliamentary and Governmental Commission on the Integration of Ukraine into the European Union. The Joint Commission on Ukraine's Integration into the European Union was a temporary working body created to address the issues that arose in connection with the preparation for a new framework agreement between Ukraine and the European Union for integration, including a comprehensive assessment of the progress and outcome of the negotiation process on Cooperation and integration of Ukraine into the European Union, analysis of the state's capacity to implement international obligations under the agreements with the European Union, reform of the state administration system I and the adaptation of Ukrainian legislation to the requirements of the European Union, as well as involving the public in discussing and developing a coherent position on certain issues.

The role of the Cabinet of Ministers of Ukraine was characterized and the first steps in the process of creating an institutional mechanism were the adoption of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the introduction of a mechanism for adaptation of Ukrainian legislation to the legislation of the European Union". This resolution of the Ministry of Justice was the coordination of activities of ministries and other central executive authorities to ensure the adaptation of Ukraine to the European Union, and to

provide interaction between central authorities of the Ministry of Justice established the Interagency Coordinating Council for adaptation of Ukraine to the European The union

The author outlines the evolution of the institutional provision of European integration in accordance with the creation of institutional conditions for the implementation of the European integration strategy of Ukraine and in accordance with the constitutional and legal reform in Ukraine and the change in the forms of government, which led to the revision of powers between the state authorities and adjustments of the internal institutional principles of European integration of the state.

The internal and external relations in the context of European integration of Ukraine are considered, which are becoming more and more important at the state and public levels. As the author emphasizes, since 2014, the process of constitutionalization of European integration has begun, which has begun a new stage of external relations - Eurointegration.

Based on the experience of constitutional reforms analyzed at the time of joining the European Union, Poland, Hungary, the Czech Republic, Slovakia, Lithuania, Latvia, Estonia, Bulgaria, Denmark, Spain, Luxembourg, Finland and Sweden conclude that amendments to the constitutions were mandatory : strengthening the role of an international treaty in domestic legal systems; the review of the powers of state authorities and the mandatory holding of a referendum on issues of accession to the European Union.

The experience of reforms in the European Union states that decentralization plays an important role in the democratization and transformation of society, the transition to institutions based on the initiative and responsibility of the individual and the community, makes it possible to distinguish the following prerequisites for the successful implementation of decentralization processes to create an effective model of governance in a decentralized government system : First, the establishment of the rule of law principle; And secondly, recognition and guarantees of local self-government, etc. Municipal reform is a separate direction of constitutional and legal reform, but due to the lack of a Conception of municipal reform that would ensure the consistency of its implementation, the main task is to build a democratic system of local self-governance

in Ukraine, which will give territorial communities the right to decide independently on Based on the Constitution and laws of Ukraine, issues of local importance. It is necessary to legislate to adopt the Municipal Code, which will enable local authorities to react in case of unwarranted interference with their prefect activity, etc.

The undeniable direction of improving the constitutional and legal reform in Ukraine, based on the experience of the European Union, is the involvement of civil society institutions in its implementation. In our opinion, another aspect of improving the constitutional and legal reform in Ukraine, based on the experience of the European Union, is the issue of implementation of the decisions of the European Court of Human Rights.

Key words: constitutional and legal reform, decentralization, improvement of constitutional principles of justice, constitutional regulation of rights, freedoms and responsibilities of a person and citizen, institutional support of cooperation, integration of Ukraine into the European Union, ways and directions of improvement.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Серeda Т.М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Т.М. Серeda // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.50-56.
2. Серeda Т.М. Імплементация законодавства України до стандартів Європейського Союзу: сучасний стан / Т.М. Серeda // Митна справа. – 2013. – №1 (85) частина 2, книга 1. – С. 9-13.
3. Серeda Т.М. Практика Європейського Союзу з прав людини як джерело судового правозастосування / Т.М. Серeda // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – №1 (13). – С. 134-140.
4. Серeda Т.М. Загальнотеоретична характеристика механізму імплементації норм права Європейського Союзу в Україні / Т.М. Серeda // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2(87). – С. 405-411.
5. Серeda Т.М. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз: імплементація основоположних засад в конституційне законодавство України / Т.М. Серeda // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – том 7. – № 3 (24). – С. 88-91.
6. Серeda Т.М. Правова регламентація здійснення конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон. – 2015. – С. 17-21.
7. Серeda Т.М. Правові аспекти захисту прав людини і громадянина в практиці Конституційного Суду України / Т.М. Серeda // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. – Чернівці, 2016. – № 1. – С. 132-140.
8. Серeda Т.Н. Методология исследования конституционно-правовой реформы в Украине / Т.Н. Серeda // Научно-методический журнал «Право и политика» (Киргизстан, г. Бишкек). – 2015. – №1. – С. 201-205.

9. Тарасенко К.В., Серeda Т.М. Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом / К.В. Тарасенко, Т.М. Серeda // Часопис Київського університету права. 2016/3. – С. 400-404.

10. Серeda Т.М. Конституційно-правові основи інтеграції України до законодавства Європейського Союзу. /Т.М. Серeda // Юридична Україна. – 2017. – №4(172). – С. 4-11.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Серeda Т.М. Взаємодія права Європейського Союзу з міжнародним правом / Т.М. Серeda // Актуальні проблеми права очима молодих учених [Текст]: тези доп. підсумкової науково-теоретичної конференції: у 2 ч. (Київ, 4 берез. 2014 р.). – Ч.2. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – С.88 – 91.

12. Серeda Т.М. Проблеми уніфікації та гармонізації правової охорони інтелектуальної власності Європейського Союзу / Т.М. Серeda // Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні [Текст]: тези підсумкової науково-теоретичної конференції (Київ, 15 квітня 2014 р.). – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – С.151-153.

13. Серeda Т.М. Деякі аспекти впровадження люстрації в Україні / Т.М. Серeda // Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17 жовт. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2014. – С. 106 – 109.

14. Серeda Т.М. Конституційна реформа в Україні / Т.М. Серeda // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України [Текст]: матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. Частина 1 (Київ, 12 берез. 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 272-274.

15. Серeda Т.М. Судово-правова реформа в Україні в контексті вдосконалення Конституції України / Т.М. Серeda // Конституція України: шляхи

вдосконалення [Текст]: матеріали круглого столу (Київ, 25 червня 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 53-55

16. Серeda Т.М. Основні напрямки конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (2-3 жовтня 2015 року). / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2015. – С. 187-189.

17. Серeda Т.М. Предмет наукового опрацювання конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Проблеми та виклики імплементації (м. Львів, 12 лютого 2016 р.) Міжнародна конференція для студентів та аспірантів. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2016.– С. 22-25.

18. Серeda Т.М. Порівняльно-правова характеристика про Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом / Т.М. Серeda // Закарпатські правові читання. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (21-23 квітня 2016 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За заг. ред. В.І. Смоланки, О. Я. Рогача, Я.В. Лазура. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. – Т.1. – С. 151-155.

19. Серeda Т.М. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення стабільності конституційного ладу/ Т.М. Серeda // Законодавче забезпечення вдосконалення правової системи України щодо захисту прав і свобод людини і громадянина: Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2016 р.) / Під заг ред. Чижмарь К.І. – К.: ІППО МЮУ. – 2016.– С. 50-55.

20. Серeda Т.М. Поняття та сутність конституційно-правової реформи / Т.М. Серeda // Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної

наукової конференції (4-5 листопада 2016 року). / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – С. 237-239.

21. Серeda Т.М. Генеза конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Правові реформи в Україні [Текст]: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. [В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін.] (Київ, 24 листоп. 2016 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2016. – С. 54-60.

22. Серeda Т.М. Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу /Т.М. Серeda// Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 року): у 2 ч. – Полтава: ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – с. 193-198.

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1 ДОКТРИНА ТА ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	26
1.1 Науково-теоретична основа конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу.....	26
1.2 Правова регламентація конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу.....	49
Висновки до розділу 1.....	77
Список використаних джерел до розділу 1.....	79
РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ	90
2.1 Методологія дослідження конституційно-правової реформи в Україні.....	90
2.2 Генеза конституційно-правової реформи в Україні.....	104
2.3 Поняття та сутність конституційно-правової реформи в Україні.....	117
Висновки до розділу 2.....	136
Список використаних джерел до розділу 2.....	137
РОЗДІЛ 3 КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	146
3.1 Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом.....	146
3.2 Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу.....	162
3.3 Напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу	181
Висновки до розділу 3.....	217
Список використаних джерел до розділу 3.....	219
ВИСНОВКИ	236
ДОДАТКИ	240

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Пояснюється тим, що з моменту проголошення незалежності України відбувається процес розширення обсягу конституційно-правового регулювання, змінюється зміст норм та інститутів конституційного права, з'являються нові нормативно-правові акти конституційно-правового рівня, що зумовлює необхідність здійснення конституційно-правової реформи.

При цьому варто врахувати, що Конституція України посідає найвище місце в національній правовій системі, її положення є первинними та основоположними. Поряд із цим, безсумнівно, назріла об'єктивна необхідність проведення конституційно-правової реформи з удосконалення Основного Закону. Таке вдосконалення має здійснюватися з урахуванням того, що основним напрямом державної політики як внутрішньої, так і зовнішньої є євроінтеграція, а кінцевою метою – повноправне членство в Європейському Союзі. Для України євроінтеграція – це запровадження європейських стандартів прав людини, вдосконалення економіки, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, що також свідчить про актуальність обраної теми.

Теоретичне та практичне значення дисертаційного дослідження зумовлюється також тим, що в Україні започатковано новий етап процесу конституційно-правової реформи, який переслідує стратегічний орієнтир набуття членства в Європейському Союзі. Сучасний період конституційно-правової реформи характеризується активним пошуком засобів і напрямів їх здійснення для реалізації основної мети – формування України як демократичної, соціальної та правової держави, повноправного члена європейської спільноти.

Обумовляється ще й тим, що конституційно-правова реформа в Україні представляє собою особливу управлінську програму дій, у процес якої включено децентралізацію, удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

У той же час є незаперечним, що реалізація конституційно-правової реформи неможлива без наукових доктрин як сукупності узгоджених, прийнятих юридичним співтовариством пріоритетів, принципів і засобів обґрунтування та досягнення поставленої мети і завдань стосовно кожної конституційної зміни до Основного Закону України.

Актуальність наукових розробок у цій сфері обумовлюється також необхідністю теоретичного опрацювання та практичного здійснення конституційно-правової реформи в Україні на шляху реалізації державної стратегії зі вступу до Європейського Союзу, а також науково-практичною дискусією щодо непорушності конституційного ладу та збереження національної ідентичності. Наукова проблема конституціоналізації процесу європейської інтеграції полягає в необхідності відпрацювання науково обґрунтованих напрямів здійснення такого процесу в Україні з метою збереження національної української конституційної традиції.

Водночас комплексність проблеми конституційно-правової реформи як основи інтеграції України в Європейський Союз обумовлює формування серед її дослідників кількох наукових шкіл. Так, з доктрини, що Європейський Союз є міжнародною організацією його розглядають Арах М., Блокер Н., Булої Ж., Уайет Д., Хей П., Шермерс Г., Шпірман О., Буроменський М.В., Капустін А.Я., Микієвич М.М., Муравйов В.І., Посельський В.М. та ін. До того ж, загальним доктринальним підґрунтям наукового пошуку стали праці вітчизняних учених: Барабаша Ю.Г., Батанова О.В., Білої-Тіунової Л.Р., Бориславської О.М., Крестовської Н.М., Ковалю В.С., Колісника В.П., Крусян А.Р., Марцеляка О.В., Мяловицької Н.А., Оборотова Ю.М., Орзіха М.П., Рабіновича П.М., Скрипнюка О.В., Совгирі О.В., Стецюка П.Б., Федоренка В.Л., Фрицького Ю.О., Шемшученка Ю.С., Юзькова Л.П. та ін.

На вітчизняній науковій ниві проблема правових перетворень на шляху здобуття Україною членства в Європейському Союзі, а також міжнародно-правових аспектів конституційного законодавства відображена в наукових роботах таких правників як Вишняков О.К., Волошин Ю.О., Гоша І.О.,

Дамірлі М.А., Денисов В.Н., Колодій А.М., Калиновський Б.В., Камінська Н.В., Кампо В.М., Кресін О.В., Луць Л.А., Макієвич М.М., Мармазов В.Є., Мартиненко П.Ф., Муравйов В.І., Опришко В.Ф., Оніщенко Н.М., Олійник О.С., Погорілко В.Ф., Петришин О.В., Петров Р.О., Селіванов А.О., Селівон М.Ф., Терлецький Д.С., Сюр Н.В., Тарасенко К.В., Тацій В.Я., Тодика Ю.М., Шаповал В.М., Шевчук С.В., Чернопищук Я.В., Яковюк І.В., які долучилися до розроблення проблем впливу європейської інтеграції на державно-правовий розвиток України.

Попри значний науковий доробок ключові питання проведення конституційно-правової реформи в умовах вступу до Європейського Союзу не є достатньо розробленими в конституційно-правовій думці й представлені фрагментарними дослідженнями або спрямовані на окремі аспекти конституційно-правової реформи. Саме відсутність комплексних досліджень проведення конституційно-правової реформи в конституційному праві України зумовила невирішеність кола актуальних питань конституційного будівництва та не розв'язала теоретично-методологічні проблеми розвитку конституціоналізму в країні. Зазначені вище обставини й зумовили вибір об'єкта та предмета дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р., Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленого постановою Верховної Ради України від 04 червня 2015 р. № 509-VIII, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС від 16 березня 2015 р. № 275. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 22 листопада 2014 р. (протокол № 22). Тему дисертації включено до переліку тем дисертаційних досліджень за

спеціальністю 12.00.02 — конституційне право; муніципальне право, розглянутих і схвалених відділеннями Національної академії правових наук України 2014 р. (реєстраційний № 132, 2014 р.).

Мета і завдання дослідження відповідно до предмета та об'єкта дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в комплексному науковому дослідженні теоретичних аспектів та практичної реалізації конституційно-правової реформи як основи інтеграції України в Європейський Союз і відпрацювання на цій основі висновків, узагальнень, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення її розуміння та фактичного втілення в правовій системі України.

Для досягнення мети дослідження було поставлено такі *завдання*::

- визначити науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи в контексті євроінтеграційних прагнень України;
- здійснити аналіз правової регламентації конституційно-правової реформи та інтеграції України в Європейський Союз;
- з'ясувати методологію дослідження конституційно-правової реформи в Україні;
- охарактеризувати генезу конституційно-правової реформи в Україні;
- висвітлити поняття та сутність конституційно-правової реформи в Україні;
- з'ясувати конституційно-правову основу та інституційне забезпечення співробітництва України з Європейським Союзом;
- розкрити конституційно-правові основи інтеграції законодавства України в законодавство Європейського Союзу;
- запропонувати напрями вдосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу.

Методи дослідження. Для одержання найбільш достовірних наукових результатів у дисертаційному дослідженні використано низку філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових підходів, методів та принципів наукового

пізнання, що дозволило висвітлити обраний предмет системно, розкрити та проаналізувати основні складові проблеми.

Вирішальне значення для методології дослідження конституційно-правової реформи як основи інтеграції в Європейський Союз має загальний *діалектичний підхід*. Він дозволив всебічно та об'ємно сформулювати доктрину конституційно-правової реформи (підрозділи 1.1, 1.2, 2.2, 2.3).

Для розуміння конституційно-правової реформи в Україні застосовувався *історичний підхід*, що є загальним методом дослідження, який виходить з історичної парадигми та чинників (політичних, економічних, соціальних, культурних тощо), що впливають на суспільний розвиток, і допомагає відстежувати такий вплив у часовому просторі, передбачати й аналізувати його еволюцію. Цей підхід був визначальним при вивченні генези конституційно-правової реформи (розділ 2.2).

Також у роботі застосовано *компаративний метод* при дослідженні зарубіжного досвіду щодо проведення конституційно-правової реформи та *прогностичний метод* для виявлення напрямків удосконалення конституційно-правової реформи в Україні (підрозділи 3.2, 3.3). Так, *метод об'єктивності* дозволив встановити вірогідність і повноту інформації, що використовувалася в ході дослідження. Використання *герменевтичного методу* сприяло вивченню змісту доктринальних джерел, у яких сформовано найбільш важливі теоретико-методологічні здобутки науковців з питань предмету дослідження (підрозділ 1.1). Такі *методи як індукція та дедукція* надали змогу сформулювати вступ, висновки до розділів та загальні висновки.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що ця дисертація є першим комплексним науковим дослідженням, у якому з'ясовано сутність конституційно-правової реформи як умови вступу України до Європейського Союзу. На основі проведеного дослідження вироблено низку концептуальних положень, висновків і пропозицій, що мають практичне значення не лише для конституційного права, а й для правозастосування.

Наукова новизна одержаних результатів, що виносяться на захист і відображають науковий доробок у цій сфері, конкретизується в науково-теоретичних положеннях, пропозиціях, рекомендаціях, узагальненнях і визначеннях, зокрема:

вперше:

запропоновано доповнити статтю 69 Конституції України частиною другою в такій редакції: «Питання членства в Європейському Союзі вирішується виключно на Всеукраїнському референдумі»;

обґрунтовано положення щодо доповнення статті 72 Конституції України частиною третьою в такій редакції: «Якщо референдум визнано таким, що не відбувся або має негативні результати, повторне винесення на референдум питання можливе не раніше ніж через 4 роки»;

обґрунтовано пропозицію, що статтю 1 Конституції України необхідно доповнити частиною другою такого змісту: «Україна приймає участь у міжнародних організаціях, якщо це не суперечить інтересам держави та її незалежності»;

запропоновано прийняти Муніципальний кодекс України;

удосконалено:

обґрунтування, що конституційно-правова реформа покликана сформувати дієвий механізм державної влади, забезпечити пряму участь громадян держави у формуванні державної та муніципальної влади, запроваджувати санкції за порушення державними органами конституційних приписів, забезпечувати баланс між компетенцією Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади тощо;

твердження, що конституційно-правова реформа протікає у певних часових межах та характеризується послідовною зміною етапів, які підпорядковані загальній меті і кожен з яких має свої поточні цілі;

пропозиції щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 1 (15) липня 2015 р. № 2217а;

положення, що аналіз Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII дозволяє стверджувати, що під час реалізації державної політики, спрямованої на інституційне забезпечення співробітництва України з Європейським Союзом, необхідним є створення в кожній області України спеціальної комісії, яка відповідатиме за координацію діяльності органів влади в регіонах та за інформування населення про Європейський Союз та європейську інтеграцію України;

доцільно доповнити частину першу статті 6 Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 05 лютого 2015 р. № 156-VIII пунктом 11 виклавши його у наступній редакції: «створення на загальнонаціональному та регіональному рівнях спеціальної координаційної комісії, яка відповідатиме за координацію діяльності органів влади в регіонах та за інформування населення про Європейський Союз та європейську інтеграцію України»;

дістали подальшого розвитку:

узагальнення про етапи становлення конституційно-правової реформи в Україні: перший (1991–1996 рр.) — формування конституційного ладу незалежної України; другий (1996–2010 рр.) — реалізація положень Конституції України; третій (2011–2014 рр.) — підготовка змін до Конституції України та формування політико-правової системи українського конституціоналізму; четвертий (2014 до сьогодні) — формування процесу конституціоналізації європейської інтеграції;

твердження, що серед об'єктивних причин конституційно-правової реформи здебільшого зазначають: 1) внутрішні причини: перехід від авторитаризму до демократії, зміна форми правління або політичного режиму; 2) зовнішні причини, часто продиктовані змінами геополітичного становища країни, проголошенням незалежності, інтеграцією в певну міжнародну чи регіональну спільноту.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною виконаним науковим дослідженням. Усі сформульовані в роботі висновки та пропозиції одержано автором особисто та викладено в опублікованих працях. У науковій статті, яка підготовлена у співавторстві з К.В. Тарасенком, авторська частка становить 50%.

Практичне значення отриманих результатів. Напрацьовані науково-теоретичні висновки, положення, пропозиції та рекомендації дисертації використано або може бути використано у:

– *правотворчій діяльності* – в контексті розробки правотворчих пропозицій та ініціатив (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у законотворчу діяльність Департаменту забезпечення взаємодії з Верховною Радою України та регіонами Секретаріату Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2015 р.; довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в діяльність управління забезпечення прав людини Національної поліції України від 18 квітня 2017 р.).

– *навчальному процесі* – для складання навчальних планів і програм, підготовки навчальних посібників, конспектів лекцій з таких навчальних дисциплін як теорія держави та права, конституційне право, галузевих дисциплін, написання магістерських і курсових робіт (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес Національної академії внутрішніх справ від 14 серпня 2015 р.).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення наукового дослідження, теоретичні та практичні висновки, що містяться в дисертації, доповідалися під час виступів на 12 міжнародних, всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, «круглих столах», наукових семінарах, слуханнях, серед яких: «Актуальні проблеми права очима молодих учених: матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції: у 2 ч.» (Київ, 04 березня 2014 р.); «Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні: матеріали підсумкової науково-теоретичної конференції» (Київ, 15 квітня 2014 р.); «Проблеми становлення України як демократичної та правової держави: матеріали круглого столу» (Київ, 17 жовтня 2014 р.); «Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України: матеріали Всеукраїнської підсумкової науково-практичної конференції» (Київ, 12 березня 2015 р.); «Конституція України: шляхи вдосконалення: матеріали круглого столу» (Київ, 25 червня 2015 р.); «Конституція як основа розвитку

правової системи. VIII Тодиківські читання: матеріали Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів» (Харків, 02-03 жовтня 2015 р.); «Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Проблеми та виклики імплементації: матеріали міжнародної конференції» (Львів, 12 лютого 2016 р.); «Закарпатські правові читання: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції» (Ужгород, 21-23 квітня 2016 р.); «Законодавче забезпечення вдосконалення правової системи України щодо захисту прав і свобод людини і громадянина: матеріали науково-практичної конференції» (Київ, 25 травня 2016 р.); «Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання: матеріали Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів» (Харків, 04-05 листопада 2016 р.); «Правові реформи в Україні: матеріали VIII Всеукраїнської науково-теоретичної конференції» (Київ, 24 листопада 2016 р.); «Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції» (Полтава, 08 грудня 2016 р.).

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дисертаційного дослідження. Робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (323 найменування на 36 сторінках), а також додатків (на п'яти сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 244 сторінки, з них основного тексту – 203 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ДОКТРИНА ТА ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ РЕФОРМИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1 Науково-теоретична основа конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу

Україна проходить найважче випробування на єдність та територіальну цілісність, на здійснення низки реформ, які відповідатимуть європейським стандартам. За цих умов особливої ваги набуває потреба вдосконалення Конституції України як Основного Закону нашої країни. У нормах чинної Конституції України знайшли втілення світові і європейські цінності конституціоналізму, проте в даний час назріла гостра необхідність проведення конституційно-правової реформи з метою оновлення Основного Закону. З урахуванням реалій буття важливо при цьому знайти нові шляхи посилення соціально-правового потенціалу конституційних норм. Реформаційні процеси свідчать про потребу їх відповідного наукового обґрунтування, а також пошуку та формування нових наукових концепцій і програм суспільного розвитку.

Докорінні зміни, що відбулися протягом останнього часу в українському суспільстві, які викликали суттєві зміни в державній політиці, позитивно позначилися на перспективі участі або членства в Європейському Союзі. Євроінтеграційні прагнення України стосуються, поряд з іншими, правової сфери, оскільки без відповідності правової системи України правовій системі Європейського Союзу ціль не може бути досягнута. Задоволення євроінтеграційних прагнень нашої держави передбачає й обов'язкову адаптацію нашої правової системи до правової системи Ради Європи та Європейського Союзу. Особлива увага повинна приділятися захисту прав людини в Україні з урахуванням західної концепції прав людини, що знаходить своє втілення у практиці Європейського Суду з прав людини на загальноєвропейському рівні.

Треба відмітити, що до цього часу неодноразово приділялася увага на найвищому державному рівні оновленню Конституції України, яке можливе лише шляхом внесення відповідних змін до неї, проведення конституційно-правової реформи. Конституція України, як основний нормативно-правовий акт у суспільстві, є основоположним юридичним підґрунтям конституційного процесу, на базі якого забезпечується проведення відповідних конституційно-правових реформ.

Загалом, кидається у вічі те, що при визначенні терміну «конституційний процес» на практиці здебільшого вживають термін «конституційна реформа». У зв'язку з цим виникає потреба з'ясувати точки зору вчених-конституціоналістів щодо трактування термінів «конституція», «реформа», «конституційна реформа», «конституціоналізм», «інтеграція», «інтеграція України до Європейського Союзу».

Перш за все, необхідно звернути увагу, на термін «конституція», що походить від латинського дієслова (*constituere*), яке складається з (*con*) «разом», та (*statuere*) «встановлювати», «засновувати», тобто означає «засновувати разом» [1, с. 9]. Концептуально установча влада є владою народу, владою демократичною й вимагає демократичної прозорості, відкритості та участі громадян як безпосередньо, так і через своїх представників. Конституція України, хоч і названа у преамбулі Основним Законом України, не є законом у звичайному розумінні цього слова. Це акт установчої влади народу, що має найвищу юридичну силу. У конституційній теорії розрізняють установчу владу (*pouvoir constituant*) як найвищу владу народу, та владу встановлену (*pouvoir constitue*), тобто державну владу, яка є похідною від установчої влади. Таким чином, закони та інші нормативно-правові акти повинні відповідати Конституції України (частина 2 ст. 8 Основного Закону України), оскільки вона прийнята установчою, а не державною владою [1, с. 10].

Утім, давньоримські юристи тлумачили термін «конституція» у зовсім іншому розумінні, ніж він тлумачиться сьогодні. Зокрема Гай в «Інституціях» (Кн. 1, 5) писав: «*Constitutio principis est quod imperator decreto, vel edicto, vel*

constituit» – «Імператорська конституція є саме тим, що імператор диктує, видає, або те, що він встановлює письмово» [2, с. 364].

Сучасного значення термін «конституція» почав набувати лише в XVII ст., що ознаменувалося бурхливим розвитком конституційних ідей у Великобританії, Франції та інших тогочасних країнах Західної Європи, а також у Північній Америці. Його етимологічне походження викликало чимало наукових дискусій у всі часи. Справедливою видається думка Дністрянського С. С. про те, що кожна держава мусить мати певну форму, в якій вона регулює суспільний лад, але система державного ладу «була інша в грецькому «полісі» та римській *civitas* стародавніх віків, інша в монархічній германській державі середніх та початку нових віків, і знову інша в конституціоналізмі найновіших віків» [3, с. 186].

Генезис європейського та північноамериканського конституціоналізму наповнював категорію «конституція» новим, більш прийнятним для її сучасного розуміння значенням. На кінець XIX – поч. XX ст.ст. у європейському конституційному праві набуло поширення визначення конституції Еллінека Г. І., який вважав, що конституція є сукупністю правоположень, що визначають вищі органи держави, порядок заклику їх до відправлення їхніх функцій, їх взаємні відносини і компетенцію, а також принципові положення індивіда по відношенню до державної влади [4, с. 490-493].

Представники різних правових шкіл по-різному тлумачили поняття конституції. Так, представники природної школи права розуміли під конституцією суспільний договір, який виражає волю народу; представники нормативістської школи – вираження абсолютної засадничої норми права (Кельзен Г.); інституціоналісти – статут держави і нації; марксистської – вищий закон, що закріплює повновладдя правлячого класу тощо [5, с. 190].

Таким чином, термін «конституція» можна перекласти як «устрій, установлення, утвердження», разом з тим існує думка, що він бере початок від звороту «*tempublicum*so», з якого починаються окремі акти римських імператорів. Конституція – категорія історична. Окремі її елементи були сформульовані в працях древньогрецьких філософів, зокрема Платона і Аристотеля [6]. Так,

наприклад, у навчальному посібнику з «Конституційного права України» Шаптала Н. К. та Задорожня Г. В. стверджують, що «Конституція – це нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, який приймається й змінюється в особливому порядку, є юридичною базою для прийняття іншого законодавства України, регулює суспільні відносини, які визначають організацію державної влади, а також взаємовідносини держави із суспільством, людиною і громадянином» [7].

У XVIII ст. визначення «конституція» набуває значення основного закону країни, який визначає суспільний та адміністративно-територіальний устрій, структуру й організацію законодавчої, виконавчої та судової влади, основні права і обов'язки громадян. У зв'язку із чим вітчизняні вчені вважають, що конституція Пилипа Орлика є основою Конституції України. В сучасному Основному Законі знаходимо схожі статті, зокрема, у ст. 11 наголошено на тому, що «... держава сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх народів і національних народів і національних меншин України» [8].

Відповідно до електронної енциклопедії сучасної України, термін «конституція» – це основний закон держави і суспільства (народу). Конституція є нормативно-правовим актом найвищої юридичної сили, що регламентує основні засади функціонування політичної системи суспільства, встановлює засади державного ладу, порядок формування, організації і діяльності державного механізму, визначає принципи територіальної організації держави, закріплює основи правового статусу людини і громадянина, її взаємин з державою. Це система обмежень державної влади, встановлена, насамперед, шляхом проголошення конституційних прав і свобод людини та громадянина і визначення їхніх гарантій, а також поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову [9].

Ми погоджуємося з думкою Мелашенко В.Ф., що «...конституція – це, як правило, єдиний правовий акт або система таких актів, за допомогою яких народ чи органи держави, які виступають від його імені, встановлюють основні

принципи устрою суспільства і держави, форми безпосередньої демократії, визначають статус державної влади і місцевого самоврядування, механізм їх здійснення, закріплюють права й свободи людини і громадянина» [10, с. 89]. На думку Козюбри М.І., під конституцією розуміють «...систему загальнообов'язкових норм, що мають, як правило, вищу юридичну силу і регулюють основи відносин між людиною та суспільством, з одного боку, і державою – з другого, а також засади організації самої держави та її відносин зі світовим співтовариством» [11, с. 38].

Більше того, як зазначають Тацій В.Я та Тодика Ю.М., конституція є не лише актом держави, а й суспільства, його державно-правовою моделлю, чинником забезпечення законності та правопорядку, стабільності інститутів влади, необхідною умовою становлення правової державності, що базується на пануванні права. За своєю суттю Конституція України є ліберальною, що ґрунтується на ідеології природних і невідчутних прав людини, проголошених найвищою соціальною цінністю. Вона відповідає європейським стандартам, втілює в собі основоположні цінності світового конституціоналізму [22, с. 3].

Отже, у юридичній науці, здебільшого конституція розглядається як нормативно-правовий акт держави та суспільства, який унормовує політичну волю народу України, який є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в країні. Конституція є правовим вираженням народного суверенітету, втіленням національних традицій державотворення, вона є також універсальним регулятором суспільних відносин у всіх сферах суспільного та державного ладу в політичній, економічній, соціальній, духовній, екологічній, інформаційній та інших. Конституція України є вищим нормативно-правовим актом держави, зокрема: є джерелом національної правової системи; є базою національного законодавства; визначає компетенцію органів державної влади тощо.

Досліджуючи науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу важливо також зазначити, що їх аналіз передбачає визначення і розмежування таких понять, як «зміни конституції», «конституційні зміни», «реформа конституції», «конституційна

реформа», «модернізація конституції», «перегляд конституції», «ревізія конституції». Одним з найзагальніших є поняття «конституційні зміни», яке визначається, як внесення будь-яких змін до чинної конституції держави. Тобто поняття «зміни конституції» або «конституційні зміни» позначає тільки внесення змін до вже наявної конституції. Родовим поняттям є «реформа конституції». Поняття «конституційна реформа» і «реформа конституції» є тотожними, тобто конституційна реформа розуміється і як заміна однієї конституції іншою (прийняття нової конституції), і як внесення змін до чинної конституції.

Однак не будь-які конституційні зміни можуть вважатися конституційною реформою. За визначенням Шляхтуна П.П., «...конституційна реформа – заміна конституції або зміна її основних положень, вони стосуються засад організації економічного, соціального, політичного і духовного життя суспільства, способу організації державної влади (форми державного правління), способу територіальної організації держави (форми державного устрою), основ взаємовідносин держави та особи. Різновидом конституційної реформи є прийняття нової редакції конституції за збереження її попередньої дати. Часткові, незначні зміни (вилучення або доповнення) тексту конституції, що не зачіпають її основних положень, як правило, не вважаються конституційною реформою»[12, с.200-201].

В Україні термін «конституційна модернізація» («модернізація конституції») у політико-правовому вжитку з'явився під час правління у 2010 р. Президента України Януковича В.Ф. В Адміністрації Президента України було створене Головне управління з питань конституційно-правової модернізації і термін «конституційна модернізація», як синонім – «модернізація конституції» став використовуватись офіційно. Вживання цього терміну щодо Конституції України є некоректним, оскільки «модернізація» означає «осучаснення», а тому його некоректно вживати до Конституції України, яку було прийнято 28 червня 1996 року.

Аналіз наукових джерел із зазначеної тематики переконує, що нерідко зустрічається твердження, згідно якого термін «конституційна модернізація»

посідає одне з головних місць у понятійно-категоріальному апараті, пов'язаному з конституційно-правовою реформою. У зв'язку з чим хотілося б зазначити, що ми не підтримуємо тезу Селіванова А.О., відповідно до якої шлях до конституційної модернізації – це, можливо, реально прийнятий для суспільства шлях боротьби за конституційні принципи та цінності, їх збереження як права. У ньому поєднується власне суспільні, державні та індивідуальні інтереси і за такої умови Основний Закон стає реально діючою основою державного і суспільного життя [13, с. 158].

Ми вважаємо, що конституційна модернізація – це лише процес реформування існуючих економічних, правових чи суспільних інституцій, який передбачає оновлення. На противагу цьому, саме при проведенні конституційно-правової реформи вносяться поправки до чинної Конституції чи відбувається оновлення Основного Закону з метою її відповідності європейським зразкам, і зрештою, у такий спосіб, забезпечується розвиток держави та суспільства з метою функціонування та адаптації їх до майбутнього.

Саме тому, розглядаючи розуміння конституційної реформи, доцільно звернути увагу на сутність терміну «реформа» загалом. Отже, тлумачачи термін «реформа» доцільно звернути увагу на те, що в «Сучасній правовій енциклопедії» за загальною редакцією Зайчука О.В., Копиленка О.Л., Оніщенка Н.М. під терміном «реформа» розуміють: 1) перетворення, зміна, перебудова будь-якої сторони суспільного життя (порядків, інститутів, установ); 2) формальне нововведення будь-якого змісту, однак реформами зазвичай називають більш-менш прогресивне перетворення; 3) зміни в устрої чого-небудь, які зроблені з метою покращення, перетворення; 4) перетворення, зміни, перебудови якої-небудь сфери суспільного чи державного життя, що здійснюється державою. Реформі притаманна поступовість змін, в її програмі акцент робиться на доведення до кінця намічених перетворень, комплексність запланованих змін [14, с. 295].

Разом з тим, необхідно визнати, що полеміка про конституційно-правову реформу в Україні все частіше виступає предметом дослідження вітчизняних і закордонних учених при осмисленні сучасних конституційних перетворень, а

тому є необхідним звернення до теорії та практики конституційної реформи в Україні, що висвітлені у працях: Георгіци А.З., Гриценка Л.В., Губерського Л.В., Головатого С. П., Баймурова М.О., Батанова О.В., Бойка А.М., Буроменського М.В., Буткевича В.Г., Бєлова Д.М., Волкова О.Ф., Василенко В.А., Демченка С.Д., Зайця А.П., Ключковського Ю.Б., Князевича Р.П., Кампа В.М., Колодія А.М., Колюха В.В., Калиновського Б.В., Камінської Н.В., Костицького М.В., Козюбри М.І., Колісника В.П., Копиленка О.Л., Кравчука В.М., Крусян А.Р., Кубка Є.Б., Кузнєцової Н.С., Луспенника Д.Д., Марцеляка О.В., Мусіяки В.Л., Мучніка О. Г., Мелешевича А.А., Оніщука М.В., Орзіха М. П., Подцерковного О.П., Пухтинського М. О., Рудика П. А., Романюка Я.М., Савчина М.В., Смоковича М.І., Тарасенка К.В., Тація В.Я., Тимченка І.А., Тодики Ю.М., Фрицького О.Ф., Шевчука С.В., Шаповала В.М., Шляхтуна П.П., Шемшученка Ю.С., Ющика О.І. та ін. Адже реалізація конституційно-правової реформи неможлива без наукових доктрин, як сукупності узгоджених, прийнятих юридичним співтовариством пріоритетів, принципів і засобів обґрунтування та досягнення поставленої мети і завдань стосовно кожної конституційної зміни до Основного Закону України.

Традиційно, конституційно-правова реформа визначається як процес прийняття Конституції України або як процес підготовки і внесення змін до Основного Закону держави. Конституційно-правова реформа за своїми цілями і змістом є більш широкомасштабною, ніж процедура оновлення тексту конституції загалом або окремих її положень. У зв'язку із чим ми погоджуємося з Крусян А.Р., що конституційно-правова реформа є одним з масштабних перетворень суспільства та держави, метою якої є створення громадянського суспільства, демократичної, правової та соціальної держави. Саме конституційно-правова реформа являє собою поетапні зміни конституційного законодавства [15, с. 209].

Дещо іншої точки зору дотримується Куненко І.С., який стверджує, що саме конституційна реформа є основою конституційного процесу. Якщо заглибитись в аналіз основних конституційних конструкцій, то особливість конституційної реформи полягає у тому, що вона є, з одного боку, соціально-політичним, а з

іншого боку – правовим процесом і виражає як динаміку найважливіших суспільних відносин, так і динаміку засобів їхнього правового регулювання, що ускладнює процедуру її проведення [16, с. 129].

Як стверджує Крусян А.Р., конституційна реформа впливає на суттєві перетворення суспільства і держави, перетворення мають багатоаспектний та складний характер на відміну від модернізації, яка не впливає на зміст конституційного ладу держави та суспільства, не передбачає його кардинальних змін, спрямована на удосконалення, перш за все, конституційного законодавства, оновлення Конституції з метою еволюційного розвитку держави та суспільства [15, с. 210]. Отже, з точки зору Крусян А.Р., «конституційна реформа – це політико-правовий процес поетапного перетворення конституційного законодавства (зі зміною тексту Конституції), розвитку конституційних правовідносин та конституційної правосвідомості, створення системи забезпечення (охорони) конституційного правопорядку з метою формування сучасного українського конституціоналізму» [17, с. 123].

Окремо зазначимо, що Крусян А.Р. звертає увагу на актуалізацію теорії та практики українського конституціоналізму, який спричинений процесом конституційної реформи, саме конституційно-правова система є важливою складовою розвитку та функціонування громадянського суспільства та держави, є основою конституційних перетворень в країні. Дійсно, конституціоналізм являє собою правову категорію, яка опосередковує роль Конституції України в країні, яка знаходить вплив у верховенстві права тобто конституціоналізм визначає роль Основного Закону у правовій системі держави [15, с. 211].

Принагідно хотілося звернути увагу на тезу Колодія А.М., що «...сучасна конституційна реформа в Україні – це особлива управлінська програма дій, що їх приймає народ, верховна державна влада, які змушені в умовах побудови громадянського суспільства та правової держави, які постійно і об'єктивно змінюються, відновлювати їх єдність, і тим самим забезпечувати нову якість, разом з тим утверджуючи новий режим законності, який і виступає як ціль перетворень, що здійснюються народом чи владою. А до традиційних

парламентської, адміністративної, судово-правової та муніципальної реформи, які являються відносно окремими напрямками конституційної, необхідно додати реформування (або започаткування) громадянського суспільства і напевно, що визнати цей напрямок пріоритетним» [18, с. 5].

Розглядаючи конституціоналізм як науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу важливо зазначити також те, що на думку Циверенка Г.П., конституціоналізм розглядався як необхідний атрибут правової держави та ліберальної демократії, у якій поважаються гідність особи, гарантовані права та свободи громадян, не допускається втручання у сферу приватних інтересів [19, с. 171 - 175]. А тому ми погоджуємося з думкою Крусян А.Р., що в контексті формування українського конституціоналізму основними напрямками конституційних перетворень повинні бути: вдосконалення конституційного ладу у напрямку організації та функціонування державної влади з необхідним її обмеженням (самообмеженням) на принципах конституціоналізму; формування громадянського суспільства; забезпечення і захист прав та інтересів особи; здійснення адміністративно-територіальної та муніципальної реформ; удосконалення організації та функціонування публічної влади на місцевому рівні; оптимізація ефективності здійснення публічної влади; розширення способів регулювання суспільних відносин у публічно-правовій сфері, зокрема, використовуючи для цього договірні основи як умову реалізації демократичних принципів конституціоналізму, як універсальний інструмент децентралізованого управління, як форму взаємодії між центральними органами державної влади і місцевими органами публічної влади, а також як спосіб узгодження інтересів і цілеспрямованості спільних дій інших суб'єктів конституційних відносин; законодавче закріплення гарантій та відповідних правових механізмів для подальшого поступального розвитку форм локальної демократії та верховенства права в Україні [15, с. 24].

На нашу думку, конституціоналізм за своїм змістом виконує роль конституційного будівництва, де відбувається реалізація Конституції України, її

охорона та гарантування. Конституціоналізм опосередковує конституційний лад, серед основних його принципів є: верховенство конституції в правовій системі суспільства, верховенство права в країні, поділ державної влади, відкрите громадянське суспільство, охорона, непорушність та гарантії прав та свобод людини і громадянина, зрештою він забезпечує суверенітет української нації.

З цього приводу слушною є думка Бабенко К.А., що історія конституціоналізму не знає ідеальних конституцій. Більше того, Бабенко К.А., звертає увагу на те, що конституція має вдосконалюватися і змінюватися відповідно до змін, що відбуваються у зв'язку з розвитком громадянського суспільства та держави, відповідно до еволюційного розвитку системи вітчизняного конституціоналізму [20, с. 41]. Ми також поділяємо думку Богданової Н.А., яка справедливо наголошує, що оголосивши будь-яку конституцію ідеальною, непорушною, держава і суспільство можуть зупинитися у розвитку [21, с. 164].

Слушно зауважує також Селіванов А.О., що «...реформа Конституції – це не зміна її тексту, а зміна змісту і затвердження верховенства її принципів і цінностей, вона означає системні перетворення зі встановленням вищих пріоритетів, які не отримали достатню конституційну силу» [23, с. 35]. Вчений також наголошує, що конституційно-правова реформа повинна усунути суперечності в механізмі державної влади, вона повинна закріпити баланс владних повноважень Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, в свою чергу, повинна враховувати проблеми влади та громадянського суспільства, конституціоналізму та децентралізації управління, а також врахувати європейський досвід функціонування органів правосуддя та прокуратури.

Згідно точки зору Белова Д.М, конституційна реформа містить усе розмаїття політичних, державно-правових, організаційних та інших заходів та актів, які мають бути оцінені якісно та кількісно й приведені в логічно завершену систему, саме це створює необхідні передумови для наукового обґрунтування конституційної реформи, її історичної державно-правової оцінки, встановлення

тенденцій та перспектив її подальшого розвитку, вдосконалення і переходу в нову якість, виходячи із доктрини конституціоналізму [24, с. 62].

Конституційно-правова реформа зумовлена потребою у відпрацюванні сучасних підходів до розвитку права і законодавства, зокрема формування правової, соціальної та демократичної держави, враховуючи принципи верховенства права, що неможливо без системного проведення реформ, мета яких повинна переслідувати гарантії прав людини та забезпечення її природних прав. Проголошені в Основному Законі правові ідеї мають відповідати міжнародним стандартам, які мають важливе значення для проведення конституційно-правової реформи.

Як зазначають Бисага Ю.М та Белов Д.М., реалізація нової парадигми українського конституціоналізму безпосередньо пов'язана із здійсненням конституційно-правової реформи в Україні. Сучасна конституційна реформа є складним, багатозначним, досить суперечливим процесом, який зрозуміло, ще не завершено. Виявлений при цьому зв'язок конституційних перетворень з економічними, політичними, соціальними та іншими процесами та явищами підкреслює історичний доленосний характер реформи [25, с. 97]. Таким чином, вчені визначили функції конституційної реформи, виявили головні напрямки зовнішнього прояву, які сформувалися в певний історичний період конституціоналізму.

У цьому контексті варто зазначити дослідження Бориславської О.М., яка відзначила, що «...конституційна реформа – це сукупність політико-правових та організаційних заходів, спрямованих на прийняття нової чи якісної зміну діючої конституції за визначеними юридичними процедурами. Враховуючи природу Конституції як акту установчої влади народу та її юридичні властивості, можна виокремити два найважливіші аспекти конституційної реформи, її зміст та легітимний порядок проведення. Зміст реформи становлять ті якісні перетворення конституційного тексту, що мають забезпечувати оновлення чи кардинальну заміну конституційного регулювання суспільних відносин» [26, с. 48].

В процесі проведення конституційно-правової реформи потрібно вирішувати не тільки проблему вдосконалення конституційного регулювання суспільних відносин, приведення тексту Основного Закону у відповідність до сьогоденній реальній розвитку, скільки до рівня розвитку громадянського суспільства та держави, порядок організації та функціонування всіх гілок влади та інститутів державної влади.

Слушно наголошують Ющик О.І. та Мамутов В.К., що держава, яка не визначає цілей, до яких вона прагне, завдань, які у зв'язку з цим треба вирішувати, конкретних шляхів досягнення наміченого, поступово втрачає суверенітет. Якщо держава не має чіткого довгострокового плану соціально-економічного розвитку країни, не здійснює постійного планування й реалізації наміченого нею самою, то вона перестає бути суверенним суб'єктом, що визначає політику; вона перетворюється на об'єкт планування інших держав. Створення комплексної національної системи загальнодержавного соціально-економічного розвитку дозволить визначитися з галузевими пріоритетами економіки та оптимізувати систему органів виконавчої влади, ефективно використовувати державні ресурси, знайти дієві форми взаємодії різних форм власності, досягнути соціального і політичного консенсусу в суспільстві. Це задасть вектор розвитку і конституційному процесу, дозволить спрямувати його на розвиток суспільства і держави та укріплення її суверенітету [27, с. 58]. Проблема забезпечення суверенітету держави постає у зв'язку з активізацією конституційного процесу, який зумовлений політичною та економічною кризою.

Розглядаючи науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи варто наголосити, що важливою її складовою, відповідно до тези Кампо В.М., є правові позиції Конституційного Суду України, які є необхідним елементом правової реформи цивілізаційного типу. Ціннісно-правові аспекти цієї реформи повинні бути офіційно визначені її головним змістом. Тому таку реформу в певному сенсі можна назвати цивілізаційною; переважно вона повинна орієнтуватися на морально-цивілізаційні та ціннісно-правові критерії судової діяльності (права людини, їх ефективний захист, верховенство права, правова

держава тощо); структурно-функціональні та інші формально-юридичні зміни в судовій системі мають бути лише допоміжними засобами досягнення мети зазначеної реформи [28, с. 121-122].

Результатом конституційної реформи, як зазначають Коліушко І.Б. та Журба Я.М., має стати належне втілення в організацію державної влади принципів побудови змішаної форми правління, забезпечення дієвого механізму стримувань і противаг та умов ефективної взаємодії між вищими органами державної влади для вироблення і впровадження ними єдиної державної політики [29, с. 38].

Конституційна реформа, за твердженням Орзіха М.П., має на меті (одну з цілей) встановлення конституційних засад участі України у процесах світової і європейської інтеграції. Це не означає обов'язкового зв'язку між євроінтеграційними прагненнями України та реальним вступом у Європейський Союз, інші європейські і світові міжнародні організації, політичні, економічні, суспільні, загальнолюдські цінності яких Україна сприймає і підтримує [30, с. 149]. Однак для досягнення достатнього рівня сприйняття європейської традиції права цього не достатньо, потрібне широке і системне використання європейських стандартів формування та функціонування правових та державних інституцій, інститутів громадянського суспільства та їх взаємовідносин з державою, впровадження в усіх сферах життя держави верховенства права з обов'язковим визнанням вищої сили Основного Закону.

З приводу зазначеного, Шаповал В.М. наголошує, що головним змістом європейського вибору України стосовно конституційної реформи є розвиток українського конституціоналізму в руслі європейської традиції, європейський вимір конституційного реформування. При цьому сам європейський вимір українських конституційних реалій має сприйматися як «світовий конституційний вимір», що має «цивілізаційний вплив «старого континенту», це – масштаб, яким визначається рух (конституційне реформування) і кінцева мета – формування сучасного конституціоналізму в Україні [31, с. 15]. Реалізація нової парадигми українського конституціоналізму безпосередньо пов'язана з здійсненням

конституційно-правової реформи в державі, саме вивчення конституційно-правової реформи допомагає зрозуміти сутність конституційних перетворень. Вони демонструють складність конституційно-правової реформи як державного та правового явища. З огляду на зазначене, конституційно-правова реформа, визначає основні напрямки її прояву, які впливають на конкретний історичний період парадигми конституціоналізму і спрямовують на реалізацію головних положень в дійсність, тобто на практику.

Таким чином, конституційно-правову реформу пов'язують з внесенням змін до Основного Закону, в свою чергу конституційний процес виступає як процес законодавчої діяльності, спрямованої на вироблення, прийняття та введення в дію Основного Закону країни.

Узагальнюючи науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу, насамперед слід зазначити, що багатоманітність опрацювання даної теми тільки підкреслює важливість питання, що досліджується. Реалізація конституційно-правової реформи неможлива без обґрунтованих наукових теорій, доктрин, концепцій. Конституційно-правова реформа зумовлена потребою у відпрацюванні сучасних підходів до розвитку права і законодавства, зокрема формування демократичної, правової та соціальної держави.

Окремо звернемо увагу на визначення «інтеграція – (лат. *integratio* — відновлення, заповнення, від *integer* — цілий), поняття теорії систем, що означає стан зв'язаності окремих диференційованих частин в ціле, а також процес, що веде до такого стану» [32].

Інтеграцію вважають вищим етапом регіоналізації (процес, котрий об'єднує національні соціальні утворення у регіональну систему), яка базується на територіальній суміжності держав, між якими активно виникають та розвиваються різноманітні соціальні зв'язки. Термін «інтеграція» тлумачиться як процес взаємного пристосування, розширення [33] або ж об'єднання чогось у єдине ціле [34, с. 193].

Згідно з філософсько-науковим визначенням, інтеграція являє собою певну сторону процесу суспільного розвитку, пов'язану з об'єднанням у єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів [35, с. 210].

Саме поняття «інтеграція» передбачає появу нової якості формування європейської соціальної системи, вихід за межі співробітництва з метою утворення єдиної структури, що відрізняється наднаціональними (наддержавними) ознаками. Аналіз основних принципів (засад) теорії інтеграції дає підставу стверджувати, що процес європейської інтеграції, зокрема, є складним, має комплексний характер, передбачає декілька стадій і виявляється у різних формах. Досвід розбудови Європейського Союзу переконливо свідчить про справедливість такої точки зору [36].

Як зазначає Курко М.Н., «... інтеграція пропонує реальні методи трансформації, переходу міжнародних систем від анархії до раціонального устрою» [36]. Виникненню та розвитку інтеграційних процесів повинні передувати відповідні умови, зокрема: 1) основою економіки країн-учасниць має бути високорозвинене промислове виробництво; 2) учасники цього процесу повинні мати однорідні соціально-економічні устрої (що базуються на ринковій економіці); 3) наявність міцної політичної волі держав, що об'єднуються [37, с. 444].

Фахівці з права Європейського Союзу, такі як Тінберген Я., Каптейн П. та Верлорен ван Темаат П. виокремлювали два основні види європейської інтеграції – позитивну та негативну. Зокрема, Тінберген Я. уважав, що спільний ринок був створений шляхом позитивної та негативної інтеграції. Негативна інтеграція, на його думку, передбачає зникнення бар'єрів на шляху до транскордонного переміщення товарів, послуг, осіб та капіталу, прикладом позитивної інтеграції є запровадження Європейським Союзом спільної візової політики [38, с. 38].

Переважає більшість концепцій інтеграції виходили з того, що європейська інтеграція є якісно новим явищем порівняно з усіма попередніми видами взаємодії національних держав – міжурядовим співробітництвом, конфедерацією і федерацією [39, с. 25].

Балассі Б. вдалося систематизувати динамічні ефекти інтеграції та їхній вплив на темпи розвитку економік європейських країн [40, с. 116]. Такі дослідники, як Ліндберг Л. та Шейнгольд С., визначають кілька варіантів розвитку інтеграції. До них належать: трансформація, що означає розширення компетенції європейських співтовариств; поглиблене співробітництво – прийняття рішень із нових питань, але в рамках наявної компетенції співтовариств; збереження status quo – недостатня ефективність законотворчого процесу; зворотний розвиток, тобто звуження компетенції співтовариств. Для цих дослідників позитивний розвиток інтеграції означає розширення кола діяльності європейських співтовариств та покращення їхньої інституційної структури [41, с. 99].

Європейська інтеграція України здійснюватиметься тією мірою, якою Україна поділятиме ці цінності, тому євроінтеграційні документи і міжнародні угоди України, а також поточне законодавство мають орієнтуватися на них [42 с. 267].

Для досягнення відповідного рівня сприйняття західної традиції права необхідним є широке та системне використання європейських стандартів формування і функціонування правових і державних інституцій, інститутів громадянського суспільства та їх відносин із державою, впровадження в усіх сферах життя країни верховенства права з безумовним визнанням вищої юридичної сили Конституції України [43, с. 250].

Ми погоджуємося з вище зазначеними міркуваннями, але, на нашу думку, інтеграція має бути поступовою і взаємовигідною, саме інтеграція передбачає об'єднання правової, економічної, політичної та інших підсистем, зокрема цілі інтегрованого об'єднання повинні відповідати інтересам та можливостям учасників. Звернемо увагу, що саме Європейський Союз дотримувався цих засад під час формування, європейське співтовариство є найдосконалішим інтеграційним об'єднанням, завдяки ідеї інтеграції ефективно реалізується у соціальну практику.

Інтеграція України до Європейського Союзу є законодавчо визначена

пріоритетним напрямком зовнішньої політики; у свою чергу, потрібно усвідомлювати наслідки входження в правовий простір з європейським співтовариством і необхідність підготовки конституційно-правового механізму, який надасть можливість вживати заходів з правової інтеграції до співтовариства. Сучасний період конституційно-правової реформи в Україні характеризується пошуком напрямків здійснення мети – це формування держави як правової та демократичної з високим економічним та науковим потенціалом, яка в майбутньому стане членом європейського співтовариства.

Розглядаючи науково-теоретичну основу конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу варто також зазначити, що проблеми, які розглядаються, були і залишаються об'єктом постійних наукових досліджень. Так, наприклад, Пісьмаченко Л.М. у докторському дослідженні «Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю» звернула увагу, що «...поступальний рух України в напрямі до світового економічного простору шляхом вступу до Європейського Союзу є необхідною умовою подальшого становлення України як держави з розвинутою ринковою економікою» [44, с. 15].

Докторську дисертацію Лахижи М.І. присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад модернізації в умовах євроінтеграції та компаративному аналізу іноземного досвіду з метою його застосування в Україні. Він вважав, що «... найважливішим висновком дисертаційного дослідження є переконання в можливості й необхідності модернізації публічної адміністрації України на базі принципів європейського адміністративного простору» [45, с. 25].

Одним із напрямів, що досліджується у вітчизняній політичній науці, є аналіз засад інтеграції і розширення самого Європейського Союзу. Так, Копійка В.В. у докторській дисертації з політичних наук «Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу», виявив «основні закономірності

попередніх розширень Європейського Союзу, які визначаються сталою періодичністю (приблизно десять років) [46, с. 5].

Яковюк І.В. у своєму дослідженні здійснив теоретичне узагальнення та вирішення наукової проблеми, що полягала у розробці концепції європейської інтеграції, а також охарактеризував форми і методи участі інститутів Європейського Союзу у здійсненні внутрішніх функцій держави. Яковюк І.В. надав загальну характеристику правової системи Європейського Союзу, розкрив особливості адаптації і гармонізації законодавства як інструментів правової інтеграції [47, с. 7].

Агафонов Н.В. у своєму дослідженні «Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності» [48, с. 4] виокремила два напрями конституційної реформи: перший стосується забезпечення реалізації конституційних змін у зв'язку з відновленням дії положень Конституції України внаслідок суспільно-політичних подій в Україні у 2014 р., їх відображенню у чинному законодавстві України. Другий напрям пов'язаний з підготовкою змін до Конституції України. Цей період конституційної реформи зумовлений усіма попередніми періодами і етапами та несе в собі відбиток усіх основних суперечностей як змісту самої Конституції України, так і конституційного процесу

Ми поділяємо думку Агафонов Н.В., що терміни «конституційна поправка», «ревізія конституції», «перегляд конституції» (повний або частковий) охоплюються поняттям конституційної реформи, а також обґрунтованим видається визначення поняття конституційного реформаційного процесу як системи правових норм і процедур, що встановлюють форми і порядок підготовки, прийняття і набуття чинності Конституції, внесення змін до неї та забезпечення функціонування основних конституційно-правових інститутів.

У дисертаційному дослідженні «Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції» Куліш І. М. відзначала, що одним із пріоритетів державного управління регіональним розвитком України, який відповідає за принципові інтеграції держав через інтеграцію регіонів,

виступає діяльність єврорегіонів. Вона виділила три типи єврорегіонів: 1) єврорегіони всередині Європейського Союзу; 2) єврорегіони між державами-членами Європейського Союзу та їхніми сусідами; 3) єврорегіони, створені між державами, які не належать до Європейського Союзу. В Україні наявні єврорегіони другого і третього типів. Їхніми особливостями є те, що вони: сприяють розвитку транскордонної співпраці між регіональними владами; створені центральними органами влади за відповідної ініціативи нижчої ланки; до певної міри є залежними від центру; мають подібну структуру, яка не передбачає підрозділів щодо зв'язків із громадськістю та контролю. Автор підсумувала, що єврорегіони як інструменти регіонального розвитку довели свою ефективність у державах Європи, однак в Україні їхня ефективність низька, що пояснюється відсутністю відповідного фінансового забезпечення [49, с. 14].

Як зауважував Лавренчук А. О., об'єктивною необхідністю успішної європейської інтеграції України є розвиток соціально-економічного потенціалу її адміністративно-територіальних одиниць, включених до загальноєвропейської системи регіональної кооперації [50, с. 4]. У дослідженні Лавренчука А. О. за темою «Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу» розглянуто як стратегії та механізми Європейського Союзу щодо інтегрування України на сучасному етапі, так і стратегії та механізми європейської інтеграції України. У результаті аналізу виявлено актуальну потребу у створенні регіональних механізмів регулювання діяльності всіх учасників міжрегіональних відносин. Крім того, аналіз етапів розвитку, механізмів міжрегіонального співробітництва та еволюції управлінських структур, які притаманні країнам-членам Європейського Союзу, дав змогу вченому визначити напрями вирішення проблеми інституціоналізації регіональних механізмів управління в умовах реалізації євроінтеграційної стратегії України. Дослідник зробив один із висновків про необхідність перенесення «акценту євроінтеграційної політики з національного на регіональний рівень» [50, с. 10].

У дисертаційному дослідженні «Державне управління соціальним захистом населення в умовах європейської інтеграції України» Бондаренком Ю. М.

тлумачить сутності соціальної політики через «системи заходів, які спрямовані на регулювання державними і громадськими організаціями соціальних відносин у реформуванні системи страхування, охорони праці, здоров'я, пенсійного забезпечення, політики зайнятості та інших галузей соціальної політики, відповідно до стандартів Європейського Союзу» [51, с. 6].

Деякі вітчизняні вчені досліджують політику окремих європейських держав щодо європейської інтеграції. Так, Кондратюк С.В. займався дослідженнями європейської політики Німеччини. Щодо євроінтеграційних перспектив України, то на початку 2000-х рр. більшість німецьких науковців і політиків виступала проти принципової відмови Україні в її потенційному членстві в Європейському Союзі, але вони звертали увагу на потребу в демократизації української політичної системи і подоланні залишків старої радянської культури [52, с. 17]. Погорська І.І. в роботі, що присвячена євроінтеграційній політиці Франції, назвала європейську інтеграційну політику основним імперативом французької зовнішньої політики, а її основною дилемою – протиріччя між європейським вибором Франції і намаганням зберегти статус впливової суверенної національної держави [53, с. 8].

Басараб М.Б. у своєму кандидатському дослідженні «Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України» провів розгляд процесу інтеграції Польщі до Європейського Союзу, при цьому особливу увагу приділив нормативному та інституційному забезпеченню цього процесу з розглядом політичних та економічних аспектів. До таких аспектів учений відніс: детальне вивчення основоположних моментів підписаної з Польщею Угоди про асоціацію; інституційний механізм забезпечення процесу європейської інтеграції Польщі; якість документів, що ухвалюються; внутрішньополітичні, економічні та інші ключові моменти досвіду трансформації польського суспільства; зовнішньополітичну стратегію Польщі [54, с. 3].

Хаджинов І.В. розглянув механізми формування зовнішньоекономічної стратегії держави, у тому числі проаналізував механізм забезпечення національної економічної безпеки України в умовах інтеграції в кандидатській дисертації

«Зовнішньоекономічна стратегія України в контексті її інтеграції до європейської економічної системи» [55].

Сюр Н.В. провела теоретико-правове дослідження правової інтеграції України до Європейського Союзу [56]. Лаба О.В. у кандидатській дисертації з юридичних наук «Право Європейського Союзу та право України: теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991-2004 рр.)» обґрунтувала, що «право Євросоюзу має пріоритет по відношенню до внутрішнього права країн-членів, а певні його норми мають пряму дію у внутрішніх правопорядках цих країн, що надає праву Євросоюзу особливого характеру і відрізняє його як від міжнародного права, так і від внутрішнього права держав» [57, с. 12- 13].

Чернопищук Я.В. в своєму дисертаційному дослідженні сформулировала «...концепт конституціоналізації процесу європейської інтеграції з урахуванням правових реалій України, який розуміється як комплекс заходів зі створення конституційно-правових умов та визначення засад членства держави в Європейське Співтовариство, що полягають у закріпленні у нормах конституції фундаментальних основ участі держави в Європейському Союзі, тлумаченні органами конституційної юстиції положень конституції та нормативно-правових актів відповідно до європейського права, а також належному усвідомленні громадянами політико-правових відносин між державою та Європейським Союзом» [58, с. 12- 13].

Дійсно, ми погоджуємося з думкою Чернопищук Я.В., що «...головним змістом конституціоналізації процесу європейської інтеграції України під час конституційно-правової реформи має стати європейський вимір конституційної модернізації, тобто системне використання європейських стандартів формування і функціонування правових і державних інституцій, інститутів громадянського суспільства та їх відносин із державою, впровадження у всіх сферах життя в державі верховенства права з безумовним збереженням найвищої юридичної сили Конституції України, що має залишатися Основним Законом України, незалежно від тенденцій інтеграційного спрямування» [58, с. 12- 13].

Петров Р. А. присвятив свою монографію способам транспозиції «*acquis*» Євросоюзу в правові системи третіх країн, а також аналізу обсягу і змісту поняття «*acquis*» Європейського Союзу в угодах між Європейським Союзом та третіми країнами. У результаті дослідження він дійшов одного з висновків про те, що «транспозиція «*acquis communautaire*» у правові системи інших держав є важливою метою зовнішньої політики Європейського Союзу» [59, с. 313], а «...цілі зовнішніх угод Європейського Союзу визначають, які елементи «*acquis communautaire*» повинні бути імplementовані іншими державами – сторонами угод з Європейським Союзом» [59, с. 313].

В монографічному дослідженні Палагнюк Ю.В. дослідила механізми формування та реалізації державної політики України у сфері європейської інтеграції. Здійснено узагальнення та наведено нове вирішення наукової проблеми обґрунтування теоретичних і методологічних засад державної євроінтеграційної політики. Розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації й удосконалення механізмів реалізації стратегії інтеграції України до Європейського Союзу [60, с. 7].

Враховуючи викладене, можна сформулювати висновок, що аналіз вказаних досліджень, присвячених конституційно-правовій реформі та інтеграції України до Європейського Союзу, здійснюється у різних галузях науки, проблема європейської інтеграції України є і залишається предметом постійних наукових досліджень, але існує необхідність продовження наукових розробок щодо правової формалізації конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу. До того ж, проблема розвитку України та її входження до Європейського співтовариства аналізувалася вченими переважно через призму політичних, соціальних та гуманітарних чинників. Разом з тим, за межами досліджень залишилися питання, які пов'язані з комплексним, насамперед юридичним, обґрунтуванням здійснення конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу, що зумовлює актуальність нашого дисертаційного дослідження.

1.2 Правова регламентація конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу

Для повноцінного розуміння сутності конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу, з нашої точки зору, насамперед необхідно здійснити аналіз правової регламентації конституційно-правової реформи, а після цього дослідити правову регламентацію інтеграції України до Європейського Союзу.

А тому зазначимо, що Постановою Верховної Ради УРСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх відносин» від 25 грудня 1990 р. було наголошено, що згідно «... з метою забезпечення безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин Української РСР з іноземними державами, відповідно до Декларації про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє доручити Раді Міністрів Української РСР спрямувати зусилля на забезпечення безпосередньої участі Української РСР у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [67]. Таким чином, Постанова Верховної Ради УРСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин» від 25 грудня 1990 р. визначила зовнішньополітичну участь України у європейських структурах.

Треба визнати, що на першому етапі реформування незалежної України основна увага приділялася саме економічним реформам. На той час перший Президент України зазначав про потребу реформування системи державного управління та реального забезпечення прав та свобод людини, яка була і залишилася атрибутом демократичного становлення в Україні громадянського суспільства. Економічні реформи розглядалися, як продовження політики наступного Президента України, адже тодішній Президент України Кучма Л.Д. прискорив реформи та продовжив політичні перетворення: завдяки Національній програмі соціально-економічного розвитку було підписано Закон України «Про

державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602-III [61].

Правова регламентація конституційно-правової реформи відбувалася також завдяки специфічним правовим актам, якими стали концепції. У зв'язку із чим доречно наголосити, що у шеститомній «Юридичній енциклопедії» правильно зазначається, що «Концепція правова – (лат. *conception* – сукупність, система) – провідна ідея, точка зору на те або інше правове явище. Важливий засіб розвитку як юридичної науки, так і науково обґрунтованого державно-правового будівництва. Концепції правові розробляються окремими правознавцями або колективами юристів – учених і практиків. Схвалені у встановленому порядку, лягають в основу відповідних організаційних заходів, законодавчих актів, рішень тощо» [62].

Саме до цього переліку можемо віднести Концепцію судово-правової реформи в Україні, затверджену Постановою Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28 квітня 1992 р., яка не тільки передбачила умови і фактори, що впливають на необхідність проведення судово-правової реформи, основні принципи судово-правової реформи, а й передбачала матеріально-технічне забезпечення діяльності судової влади, необхідність прийняття законів про судоустрій та адвокатуру; Кримінально-процесуального, Цивільного процесуального, Кримінального, Цивільного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу законів про працю України, Господарського кодексу України [63, с. 5].

У Концепції «Правової реформи в Україні», що підготовлена Робочою групою з реформування економічного законодавства в Україні, утвореною відповідно до Угоди між Урядом України та Світовим Банком про надання гранту Фонду інституційного розвитку, конституційна реформа визначається окремим напрямком. Вона розуміється як така, що має, «... передусім закріпити пріоритет прав людини, верховенство закону як основоположний принцип функціонування всіх ланок державного механізму» [64, с. 11].

У «Загальній концепції державно-правової реформи в Україні» схваленій на засіданні Вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України 19 червня 1997 р., визнається, що метою державно-правової реформи в Україні є створення дієвої системи державного забезпечення та захисту конституційних прав і свобод людини, гідних умов її життя, а основними напрямками – парламентська, адміністративна, судово-правова та реформа місцевого самоврядування [65, с. 3].

Досліджуючи правову регламентацію конституційно-правової реформи, варто також згадати про Концепцію адміністративної реформи в Україні, розроблену Державною комісією з проведення в Україні адміністративної реформи, на виконання якої прийнято Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 р. [66].

Не можна не згадати, що у процесі правової регламентації конституційно-правової реформи після ухвалення Основного Закону велику роль відіграли: Всеукраїнський референдум від 16 квітня 2000 року, Указ Президента України «Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 6 березня 2003 року, Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. Їх основною метою проголошувалось політичне реформування, тобто оптимізація політичної системи влади в цілому.

Саме після проведення референдуму виникла проблема реалізації цих результатів. Так, Указом Президента України від 29 березня 2000 р., було включено такі питання: 1) про дострокове припинення Президентом України повноважень Верховної Ради України, якщо протягом місяця не сформована постійно діюча парламентська більшість; 2) про обмеження депутатської недоторканності; 3) про зменшення загальної чисельності народних депутатів; 4) про формування двопалатного парламенту. Взагалі, більшість українців підтримали ці питання, але вказані питання не були втілені в майбутнє, а лиш зазначали, що це є «лише думка українського народу», як вказували після проведеного референдуму. Хоча, на превеликий жаль, згадані відповіді на

питання практично не визначали майбутній зміст відповідного закону, а лише констатували позицію громадян, «лише... суспільна думка українців», як говорив після референдуму Президент України.

Хочемо окремо звернути увагу на правову регламентацію конституційно-правової реформи: є сенс порівняти її з конституційною реформою королівства Великобританії та Північної Ірландії у 2005 р. До речі, ця країна заслуговує на увагу тому, що в неї відомий консерватизм і стабільність політичної і правової систем поєднується з проведенням політичних реформ з метою забезпечення відповідності державно-правового розвитку країни духу і потребам часу. Великобританія має найстаріший парламент, і практика британського парламенту як станово-представницької установи здійснила значний вплив на розвиток політико-правової ідеології в усьому світі; тут вперше було розроблено модель поділу влади; вперше встановлений інститут лідера опозиції як посадової особи [68].

Проведення конституційної реформи у королівстві Великобританії та Північної Ірландії у 2005 р. зводилось до того, що, по-перше, ще у 1997 р. сформований уряд королівства Великобританії та Північної Ірландії, було проведено процес деволюції на територіях Шотландії, Уельсі та Північній Ірландії, по-друге, саме в 2005 році було прийнято «Акт про конституційну реформу», яким було утворено Верховний Суд; по-третє, відбулася зміна територіального устрою, тобто реформа регіонального управління, в результаті цього виникла політична автономія Уельсу, Шотландії та північної Ірландії. Саме у королівстві Великобританії та Північної Ірландії конституційна реформа є радикальною, адже саме конституційні зміни призвели до взаємопов'язаних змін у суспільстві.

Повертаючись до України, треба згадати, що, відповідно до Указу Президента України «Про підтримку ініціативи щодо створення Конституційної Асамблеї» від 21 лютого 2011 р. № 224 та Указу Президента України «Питання формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї» від 25 січня 2012 р. № 31/2012, розроблено «Концепцію формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї». У ній було зазначено, що «... наразі є актуальним

розроблення науково обґрунтованої Концепції внесення змін до Конституції України та підготовка на її основі законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України» [69].

З метою підвищення рівня відкритості та демократичності проведення конституційно-правової реформи та з урахуванням висновків Венеціанської Комісії, Президент України видав Указ «Про Конституційну Асамблею» від 17 травня 2012 р. № 328 [70], яким визначив завдання Конституційної Асамблеї, Положення про Конституційну Асамблею та її персональний склад. Конституційну Асамблею створено для підготовки пропозицій щодо вдосконалення політичної системи та внесення змін до Конституції України. Для досягнення національного консенсусу з ключових питань конституційно-правової реформи передбачена можливість участі у її діяльності опозиційних сил та міжнародних експертів. Кравчук Л.М. акцентував увагу на тому, що Конституційна Асамблея не ставила за мету створення нової Конституції, а зміни могли становити 30% Основного Закону [71].

Звернемо увагу на діяльність Конституційної Асамблеї, саме 27 листопада 2012 р. Президент України підписав Закон України «Про всеукраїнський референдум», який передбачав можливість зміни Конституції України без участі Верховної Ради України, в свою чергу, цей закон заклав неконституційний порядок внесення змін до Конституції України та низку інших неприпустимих положень.

Аналізуючи правову регламентацію конституційно-правової реформи, не можна також не згадати, що, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері» від 10 вересня 2012 № 691-р та «Програми економічних реформ на 2010-2014 роки» «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2012 року №187 [72], визначено завдання щодо активізації інноваційних процесів у національній економіці, повноцінного використання потенціалу науки в процесі технологічної модернізації національної економіки. Але, на даний час,

Указ Президента України «Програма економічних реформ на 2010-2014 роки» «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 12 березня 2012 року №187 втратив чинність 22 жовтня 2015 р., підстава 595/2015.

Водночас чинний Президент України ліквідував Конституційну Асамблею та зазначив «... беручи до уваги рішення координаційного бюро Конституційної Асамблеї від 15 липня 2014 року № 22 щодо припинення діяльності Конституційної Асамблеї, відповідно до пункту 28 частини 1 ст. 106 Конституції України постановив ліквідувати Конституційну Асамблею» і зазначив, що пріоритетним завданням внутрішньополітичного розвитку України є проведення конституційно-правової реформи. Як наслідок, до Конституції України були внесені зміни, які передбачались Законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV; від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних міських голів; від 19 вересня 2013 року № 586-VII, до ст. 98 Конституції України.

Окремо деталізуємо Закон України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, цей закон було визнано неконституційним згідно з Рішенням Конституційного Суду № 20-рп/2010 від 30 вересня 2010 р. у зв'язку з порушенням конституційної процедури його розгляду та прийняття, наступний Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних міських голів» від 1 лютого 2011 року № 2952-VI в даний час є чинним, щодо останнього Закону України «Про внесення змін до ст. 98 Конституції України» від 19 вересня 2013 року № 586-VII, також є чинним, і визначає ст. 98 Конституції України, що «Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата».

Революція гідності стала каталізатором прийняття Верховною Радою України Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції

України» від 21 лютого 2014 року № 742-VII [73], який в цілому відновив редакцію Конституції 2004 р., а від 30 вересня 2016 року набули чинності зміни до Конституції України в частині правосуддя і нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII [103], які дали старт судовій реформі

Розглядаючи правову регламентацію конституційно-правової реформи, варто також згадати, що Президент України підписав Указ про створення Конституційної Комісії від 3 березня 2015 р. № 119/2015, яка розроблятиме зміни до Основного Закону. «Підписанням цього указу розпочинається новий дуже важливий етап конституційної реформи», - зазначив Президент України під час підписання документа і запевнив, що «я не маю жодного сумніву, що рішення щодо зміцнення судової гілки влади, її незалежності, рішення про антикорупційні кроки влади мають бути доповнені дуже важливою складовою – реформою місцевого самоврядування, реформою з децентралізації влади», - наголосив глава держави. Початок конституційної реформи Президент України назвав тривалим, важливим та необхідним процесом [74].

У зв'язку із зміною базових конституційних норм щодо формування та діяльності виконавчої гілки влади прийнято Закони України: «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 р. № 794 [75]; «Про внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» щодо приведення його у відповідність із Конституцією України» від 27 лютого 2014 р. № 795 [76]; «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» щодо приведення його у відповідність із Конституцією України» від 27 лютого 2014 р. № 796 [77].

Окремо варто звернути увагу на розпорядження Кабінету Міністрів України, яким затверджено «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 квітня 2014 р. № 333-р [78]. Метою реформування є створення самодостатніх громад, які стануть передумовою розвитку інших суспільних відносин, зокрема збалансованість територій, тобто створення «округів», «громад», «регіонів» як базової

адміністративної одиниці, що включатиме різні рівні територіальних утворень, які вирішуватимуть питання ефективності управління та його ресурсного забезпечення для органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим, так і органів місцевого самоврядування. Це і є головною умовою реформування, яке вирішить проблеми щодо адміністративно-територіального устрою як складової організації влади в країні.

Досліджуючи концепції, у яких відбувається правова регламентація конституційно-правової реформи, варто також наголосити на тому, що, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки» від 4 червня 2015 р. № 575 [79], 2 березня 2016 р. Кабінет Міністрів затвердив план заходів щодо реалізації Концепції створення Національного контактного центру. Вказана Концепція спрямована на удосконалення роботи органів державної влади із зверненнями громадян, зокрема телефонними та електронними, для забезпечення їх оперативного розгляду та вирішення порушених в них питань шляхом створення на базі державної установи «Урядовий контактний центр» Національного контактного центру.

Щодо проектів, які підготовлені робочими групами профільних комітетів Верховної Ради України, то можемо звернути увагу, що в 2014 році підготовлений експертною групою при Міністерстві освіти і науки України проект Концепції розвитку освіти України на період 2015-2025 років, після його громадського обговорення й доопрацювання, має стати основою для Дорожньої карти освітньої реформи [104].

До того ж, у 2016 році підготовлений проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України» від 30 листопада 2016 р. № 1013-р [105], який створить нову сучасну модель фінансування системи охорони здоров'я, а та, в свою чергу, має передбачити гарантії держави щодо медичної допомоги, кращий фінансовий захист для громадян у випадку хвороби, ефективний та справедливий розподіл публічних ресурсів та скорочення неформальних платежів [105].

Правова регламентація конституційно-правової реформи здійснювалась також такими специфічними правовими актами, які називаються «стратегія». А тому зазначимо, що «стратегія», відповідно до «Академічного тлумачного словника української мови», означає «...мистецтво суспільного і політичного керівництва масами, яке має визначити головний напрям їх дій, вчинків» [321]. Відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки» від 20 травня 2015 р. № 276/2015 [316], визначено, що «... стратегія – це планування на перспективу, дороговказ напрямку реформування судової системи та, одночасно, комплексні пропозиції покращення стану справ у судовій системі, які можна реалізовувати вже зараз. Стратегія містить погоджені дії, спрямовані на відновлення довіри до судової влади, зміцнення незалежності та самостійності судів, підвищення ефективності використання ресурсів, розбудову можливостей судової системи в сфері комунікацій із громадськістю, підвищення професіонального рівня працівників судової системи, впровадження електронного правосуддя, та багато іншого. Реалізація всіх компонентів Стратегії та визнання міжнародною європейською спільнотою поліпшення стану справ у судовій системі України – наш амбітний план» [80].

Відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» від 20 травня 2015 р. № 276/2015 [80], було схвалено Стратегію розвитку судової системи, яка є одним з етапів впровадження Стратегічного плану розвитку судової влади України, ухваленого на XI З'їзді суддів України, який є вищим органом суддівського самоврядування. Стратегія на 2015-2020 роки є кроком в напрямку до комплексного реформування судової системи зокрема і сектору юстиції в цілому.

Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», затверджену Указом Президента України від 12 січня 2015 року №5, передбачено правову регламентацію конституційної реформи [81]. Як зазначено у Стратегії, метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в

державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація у повній мірі положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Метою Стратегії є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі. Задля цього рух уперед здійснюватиметься за такими векторами:

вектор розвитку – це забезпечення сталого розвитку держави, проведення структурних реформ та, як наслідок, підвищення стандартів життя;

вектор безпеки – це забезпечення гарантій безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеності інвестицій і приватної власності. Україна має стати державою, що здатна захистити свої кордони та забезпечити мир не тільки на своїй території, а й у європейському регіоні;

вектор відповідальності – це забезпечення гарантій, що кожен громадянин, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, матиме доступ до високоякісної освіти, системи охорони здоров'я та інших послуг в державному та приватному секторах;

вектор гордості – це забезпечення взаємної поваги та толерантності в суспільстві, гордості за власну державу, її історію, культуру, науку, спорт. Україна повинна зайняти гідне місце серед провідних держав світу, створити належні умови життя і праці для виховання власних талантів, а також залучення найкращих світових спеціалістів різних галузей [81].

Стратегія включає в себе 62 реформи. З них пріоритетними визначені 8 реформ та 2 програми. Визначено 25 ключових показників успішності розвитку країни. Як першочергові, визначені реформа системи національної безпеки і оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судова та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління,

дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа.

Важливо відзначити, що Стратегія сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 року №5 [81], передбачає проведення широкомасштабної конституційно-правової реформи. Метою стратегії є відхід від централізованої моделі управління в державі, актуальним є питання впровадження ефективних механізмів демократії участі на місцевому рівні, які нададуть громадянам інструменти впливу на прийняття важливих рішень.

Доречно також наголосити на тому, що згідно з Указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12 січня 2015 р., № 5, Кабінет Міністрів України має щороку до 15 лютого затверджувати план дій щодо реалізації положень Стратегії та щоквартально інформувати про стан виконання плану дій щодо реалізації положень Стратегії [81].

Продовжуючи розгляд правової регламентації конституційно-правової реформи, важливо також зазначити, що Президент України видав Указ «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 р. № 501 [82], де передбачив необхідність вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвого механізму захисту в Україні прав і свобод людини, вирішення системних проблем у зазначеній сфері. Метою Конституційної Комісії щодо чинного Розділу II Конституції України було приведення у відповідність до міжнародних моментів, актуальних для захисту прав і свобод людини та громадянина. Саме до ст. 22 Основного Закону додано положення, що юридичні особи володіють основними правами, закріпленими в Розділі II Конституції України, якщо це не суперечить природі відповідного права. Отож, свою чергу, ст. 24 Основного Закону про заборону дискримінації була приведена у відповідність до європейських стандартів розуміння відповідних ознак, саме в проекті ця стаття включає в себе ширше коло ознак, за якими обмеження не допускаються тощо.

11 листопада 2016 року в Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства відбулася церемонія підписання

Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримки впровадження ініціатив з децентралізації влади в ключових галузях між керівниками профільних міністерств [83]. Меморандум уклали представники семи українських міністерств, а іншою стороною документу є Проект експертної підтримки врядування та економічного розвитку, який фінансується Міністерством міжнародних справ торгівлі і розвитку Канади та впроваджується компанією EDGE. Основою метою вказаного Меморандуму є досягнення спільного бачення реформи децентралізації влади, а також розробка низки нормативно-правових актів тощо.

Починаючи з 1993 року, Україна розпочала переговори з Європейським Союзом щодо Угоди про партнерство і співробітництво. Готуючись до підписання та ратифікації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., українська сторона створювала правові засади співробітництва.

«Угода про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами» від 14 червня 1994 р. започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торгово-економічних та гуманітарних питань, була підписана 16 червня 1994 р. у Люксембурзі та ратифікована 10 листопада 1994 р. Верховною Радою України. Угода набрала чинності з 1 березня 1998 р., після ратифікації всіма членами Європейського Союзу, відкрила нові можливості для поступового наближення України до Європейського Союзу.

Цілями партнерства і співробітництва між Україною та Європейським Союзом, що були встановлені Угодою про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., визначені такі: «забезпечення у відповідних рамках політичного діалогу між Сторонами, який сприятиме розвитку тісних політичних відносин; сприяння розвитку торгівлі, інвестицій і гармонійних економічних відносин між Сторонами і, таким чином, прискоренню їхнього сталого розвитку; створення основ взаємовигідного економічного, соціального, фінансового, цивільного, науково-технічного та культурного співробітництва; підтримка зусиль України по

зміцненню демократії і розвитку її економіки та завершенню переходу до ринкової економіки» [84] (ст. 1 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.).

Згідно з Угодою про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., Сторони встановлюють між собою регулярний політичний діалог, який вони мають намір розвивати та поглиблювати. Політичний діалог запроваджено з метою супроводу та зміцнення процесу зближення між Європейським Союзом та Україною, підтримки політичних та економічних змін у нашій державі, а також сприяння встановленню нових форм співробітництва. Передбачалося, що політичний діалог, по-перше, зміцнить зв'язки України із Європейським Союзом і, власне, із співтовариством демократичних держав в Європі. При цьому економічне зближення шляхом реалізації Угоди призведе до більш інтенсивних політичних відносин між Сторонами. По-друге, регулярний політичний діалог ще більше зближить позиції Сторін з міжнародних питань, а тому, очевидно, зміцнить безпеку і стабільність на Європейському континенті. По-третє, політичний діалог передбачає, що Україна та Європейський Союз будуть співпрацювати у питаннях зміцнення стабільності і безпеки в Європі, додержання принципів демократії, поваги і сприяння правам людини, зокрема, правам національних меншин. Більше того, у необхідних випадках проводитимуться консультації із зазначених питань [84] (ст. 6 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.).

Окремо слід згадати Укази Президента України, які вже втратили чинність, але склали вагомий внесок щодо співпраці України та Європейського співтовариства: зокрема: «Про Міжвідомчий комітет України у справах Європейських Співтовариств» від 28 серпня 1993 р., «Про заходи щодо вдосконалення співробітництва України з Європейським Союзом» від 7 лютого 1995 р., «Про заходи щодо вдосконалення механізму взаємодії з Європейським Союзом та його виконавчими органами» від 21 квітня 1997 р. До того ж, з метою

здійснення стратегічного курсу України на інтеграцію з Європейським Союзом, забезпечення входження України у європейський політичний, економічний і правовий простір, удосконалення механізму співробітництва України з Європейським Союзом та на забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., Президент України видав Указ «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом) і вдосконалення механізму співробітництва з Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)» від 24 лютого 1998 р.

Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 1998 р. № 615[85], визначено основні положення зовнішньополітичної стратегії щодо інтеграції України до європейського простору, а також мету і етапи правової адаптації. Доцільно також звернути увагу на Спільну стратегію щодо України, яка схвалена Європейською Радою 11 грудня 1999 р. – цим документом Європейський Союз підтримав в Україні процес економічних перетворень.

Натомість, Указом Президента України схвалено Програму інтеграції України до Європейського Союзу від 14 вересня 2000 р. № 1072 [86], в якій окреслено шляхи реалізації окремих пріоритетів, які обумовлені проведенням економічних реформ, і які, в свою чергу, спрямовані на досягнення критеріїв та цілей Європейського співтовариства і сформульовані Європейською Радою на Копенгагенському саміті у 1993 р.

Окремо схвалено Кабінетом Міністрів України План дій «Україна – Європейський Союз» від 12 лютого 2005 р., де зазначено, що «Європейський Союз та Україна сповнені рішучості працювати разом шляхом виконання цього Плану дій в рамках Європейської політики сусідства» [87].

Обґрунтовуючи правову регламентацію інтеграції України до Європейського Союзу важливо зазначити, що політична ініціатива Європейського Союзу «Східне партнерство», започаткована у травні 2009 р., стала

східноєвропейським виміром політики сусідства Європейського Союзу стосовно шести країн (Україна, Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова).

«Східне партнерство» має позитивні моменти, які надають додаткові можливості Україні у двосторонніх відносинах з Євросоюзом, по-перше, Програмою Всеохоплюючої інституційної розбудови, яка реалізується згідно Меморандуму про взаєморозуміння для встановлення діалогу про регіональну політику між Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства та Європейською Комісією від 22 липня 2009 року.

30 березня 2012 р. глави делегацій на переговорах України та Європейського Союзу парафували Угоду про асоціацію, включаючи поглиблену і всеосяжну зону вільної торгівлі. 19 липня 2012 р. представниками України та Європейської комісії було парафовано текст угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, що є невід'ємною частиною Угоди про асоціацію.

Справедливо зазначається, що практичним інструментом підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року до моменту набуття чинності був «Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» від 20 листопада 2009 року. Документ визначав спільні дії сторін щодо політичного діалогу, у сферах зовнішньої політики, юстиції та безпеки, економічного та секторального співробітництва на принципах спільної з Європейським Союзом участі, відповідальності та оцінки [88, с. 52].

Загалом, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 р. та «Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» від 20 листопада 2009 р. сприяли подальшій політичній асоціації та економічній інтеграції України до Європейського Союзу шляхом вдосконалення співробітництва. Акцентуємо увагу, що наша держава постійно інформує Європейський Союз про виконання

«Порядку денного асоціації Україна – Європейський Союз для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» від 20 листопада 2009 року, в ході моніторингу виконання Порядку денного асоціації Україна – Європейський Союз для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» від 20 листопада 2009 р. враховуються оцінки Європейського Союзу та держав-членів Європейського Союзу, зокрема – щорічні звіти Європейської Комісії та Європейської служби зовнішніх дій щодо імплементації Європейської політики сусідства в Україні.

Зрештою, підписання політичної та економічної частин Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 р. [89], покликано забезпечити якісно новий, поглиблений формат відносин між Україною та Європейським Союзом. Ця Угода є унікальним двостороннім документом, який виходить далеко за рамки подібних угод, укладених Європейським Союзом свого часу з країнами Центральної та Східної Європи. Угода не лише заклала якісно нову правову основу для подальших взаємин між Україною та Європейським Союзом, але й слугує стратегічним орієнтиром для проведення системних соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил Європейського Союзу.

За своєю правовою природою Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року [91], як і Угода про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. [90], є двостороннім міжнародним публічним договором, який визначає режим міжнародного співробітництва між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами. У теорії європейського права такого типу договори відносять до «змішаних угод», оскільки їх предмет повністю не охоплюється виключною компетенцією Союзу, а отже, низка його норм стосуються спільної компетенції Європейського Союзу і держав-членів [92, с. 458]. Саме ця обставина зумовлює особливості процесу висловлення згоди на

обов'язковість цієї Угоди, що має відбуватися як на рівні Союзу, так і у кожній з його держав-членів за їх конституційним законодавством.

Передусім варто звернути увагу, що Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року [89], як і Угода про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. [90], не встановлює жодних юридичних зобов'язань для сторін щодо набуття членства Україною в Європейському Союзі. У преамбулі Угоди про асоціацію однозначно наголошується, що «ця Угода не визначає наперед і залишає відкритим майбутній розвиток відносин Україна – Європейський Союз».

Угода також не надає Україні статусу «асоційованого члена», оскільки такий статус взагалі не передбачений установчими договорами Європейського Союзу (Договором про Євросоюз 1993 р. та Договором про функціонування Європейського Союзу 1957 р). У зв'язку з цим варто звернути увагу на той факт, що в законодавчих актах України вкрай некоректно використовується поняття «асоційоване членство в Європейському Союзі».

Так, у Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу 1998 р. [93] визначається, що головним зовнішньополітичним пріоритетом України є отримання статусу «асоційованого члена Європейського Союзу»; у Законі України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р. № 228-IV [94] вказується на укладання «угоди про асоційоване членство в Європейському Союзі». Нині статути лише деяких міжнародних організацій (Ради Європи, СНД, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), ЮНЕСКО), оперуючи таким поняттям, надають можливість здійснювати співробітництво з суверенними державами з урахуванням їх обмеженої участі в діяльності організації без вирішального права голосу у прийнятті рішень.

У зв'язку з цим доцільно зазначити, що у чинній аналізованій Угоді поняття «асоціація» не розкривається. Чіткої його дефініції також не наводиться в жодному нормативному акті Європейського Союзу. Водночас установчі договори

Євросоюзу містять положення про асоціацію із «заморськими країнами та територіями» (ст.ст. 198-204 Договору про функціонування Європейського Союзу від 1958 р.), а також визнають можливість укладання спеціальних угод про асоціацію з третіми країнами та міжнародними організаціями, що фіксують взаємні права та обов'язки, спільні дії та процедури (ст. 217 Договору про функціонування Європейського Союзу від 1958 р.).

Перший тип відносин передбачає специфічний правовий зв'язок неєвропейських країн і територій (Гренландія, Нова Каледонія, Французька Полінезія тощо), залежних від окремих держав-членів Європейського Союзу, із Союзом. Головним завданням цього виду асоціації є підтримка економічного і соціального розвитку цих територій, встановлення тісних економічних зв'язків між ними та Союзом у цілому.

Другий тип відносин, який, зокрема, передбачений Угодою про асоціацію з Україною, запроваджується між Європейським Союзом та третіми державами або міжнародними організаціями з метою налагодження взаємовигідного посиленого співробітництва сторін у різних галузях предметної компетенції Європейського Союзу на основі відповідних міжнародних договорів. Як свідчить зовнішньополітична практика Європейського Союзу, часто такі відносини встановлюються з метою підготовки держави до вступу до Союзу. Так, у преамбулі Європейської Угоди про асоціацію з Угорщиною від 16 грудня 1991 р. [95] зазначалося: «Маючи на увазі, що членство в Співтоваристві є кінцевою метою Угорщини, і що чинна асоціація з точки зору сторін допоможе досягнути цієї мети...»; «...Метою асоціації є ...встановлення нових норм, практики і політики як основи інтеграції Угорщини у Співтовариство». Аналогічні положення були закріплені також в угодах із Польщею (1994 р.), Болгарією, Румунією, Словаччиною, Чехією (1995 р.) та іншими східноєвропейськими країнами. Разом із тим відносини асоціації можуть встановлюватися з державами, які з огляду на географічний критерій, передбачений ст. 49 Договору про Європейський Союз від 1958 р., формально не можуть вступити до Союзу (наприклад, Угода про асоціацію з Чилі 2002 р.).

Так, на сьогодні Європейський Союз має асоціативні відносини з близько 100 країнами світу: як із тими, що розвиваються (наприклад, Угода Котону між Європейським Союзом і 78 країнами Африки, Карибського і Тихоокеанського басейнів 2000 р.), так і з високорозвиненими країнами (приміром, галузеві угоди, що встановлюють асоціативні відносини між Європейським Союзом і Швейцарією) [96, с. 91].

Аналіз предмета досліджуваних договорів дозволяє дійти висновку, що предмет Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року є значно ширшим за предмет Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. Окрім традиційних сфер двостороннього співробітництва – економічної (у тому числі торговельної, інвестиційної, комерційної), соціальної, культурної, науково-технічної, Угода регулює питання співпраці у сфері зовнішньої та безпекової політики, військового співробітництва, юстиції, розвитку людського потенціалу, громадянського суспільства тощо.

Найбільша кількість положень Угоди присвячена економічному співробітництву (434 статті, тобто 89,3 % від загального обсягу статей Угоди). Зокрема, регулюванню економічних відносин присвячені розділ IV («Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», ст.ст. 25-336), розділ V («Економічне та галузеве співробітництво», ст.ст. 337-452) і певною мірою розділ VI («Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби з шахрайством», ст.ст. 453-459).

Невід'ємною частиною є положення про поступове запровадження, протягом 10 років з моменту набуття нею чинності, глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі (ст. 25).

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року містить значні фундаментальні зобов'язання сторін у політико-правовій сфері. Концентровано вони викладені у розділ II («Політичний діалог та реформи, політична асоціація,

співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики», ст.ст. 4-13) і розділ III («Юстиція, свобода та безпека», ст.ст. 14-24).

Вона закріплює зобов'язання сторін у сфері зовнішньої політики і політики безпеки, що знаменує вихід за межі суто економічно-соціального співробітництва. Разом із тим, з огляду на принциповість і важливість для внутрішніх інтересів сторін зовнішньополітичної і безпекової сфери, їх взаємні зобов'язання у цій сфері за своєю правовою природою є нормами лише так званого «м'якого» міжнародного права [98, с. 137].

Принципово відмінною рисою чинної Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року порівняно з Угодою про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. є суттєве збільшення сфер правового регулювання, що потребують адаптації законодавства України до асquis Європейського Союзу та закріплення деталізованих переліків законодавчих актів Євросоюзу, що підлягають запровадженню в Україні із чітко визначеними строками їх прийняття. Йдеться про імплементацію та належне впровадження близько двох сотень регламентів та директив Європейського Союзу, а також інших актів асquis Європейського Союзу та міжнародних договорів і стандартів, ефективного застосування вже ратифікованих Україною міжнародних договорів. На думку дослідників, загалом передбачається імплементація понад 350 актів законодавства Європейського Союзу, асquis Європейського Союзу в цілому, та міжнародних договорів протягом 2-10 років з моменту набуття чинності Угодою або окремими її положеннями [99, с. 20]. Крім того, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року враховує концепцію динамічного зближення законодавства України з правом Європейського Союзу, норми якого не є статичними і постійно змінюються.

До того ж, на відміну від законодавчого наближення, визначеного ст. 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським

співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., процедура адаптації за Угодою про асоціацію передбачає не лише узгодження вітчизняного законодавства, а й практики його застосування, що, як правило, найбільш детально відображається у рішеннях Суду Європейського Союзу. Вказане є характерним для угод, що укладаються з метою підготовки держав до членства в Союзі. Отже, досягнення належної відповідності українського законодавства актам законодавства Європейського Союзу, передбаченим цією частиною Угоди про асоціацію [90], сприятиме подальшій інтеграції України у вказану міжнародну організацію.

Угода про асоціацію впроваджує розгалужену інституційну структуру, покликану забезпечити виконання її положень. Відзначимо, що запропонована організаційна модель спільних керівних органів (саміти сторін угоди, Рада асоціації, Комітет асоціації, Парламентський комітет асоціації) спирається на модель, яка передбачена главою X Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.

Нарешті, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року, на відміну від Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р., укладається на невизначений строк (ст. 481). У зв'язку з необмеженим строком її дії передбачена можливість здійснення всебічного перегляду її положень, у тому числі щодо розширення та встановлення більш амбітних цілей та завдань, протягом п'яти років від набуття нею чинності, а також у будь-який час за взаємною згодою сторін.

Проведене порівняльне дослідження змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року і Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р. дозволяє дійти таких висновків.

По-перше, Укладення Угоди про асоціацію відповідає законодавчо визначеним зовнішньополітичним прагненням України і являє собою логічний етап еволюції відносин між Україною та Європейським Союзом. Принципові зміни, визначені Угодою про асоціацію, стосуються суттєвого розширення предмета двостороннього співробітництва та виходу за рамки економічно-соціальної співпраці з одночасним збільшенням двосторонніх зобов'язань сторін у політико-правовій сфері (зовнішня та безпекова політика, військове співробітництво, юстиція тощо).

По-друге, Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року передбачається запровадження найпростішої форми економічної інтеграції («глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі»), для якої характерні окремі елементи більш високої форми – спільного ринку, що діє між усіма державами-членами Союзу.

По-третє, якісно змінюється характер одностороннього зобов'язання України із забезпечення відповідності вітчизняного законодавства нормам *acquis* Європейського Союзу, що підлягають впровадженню у 28-ми сферах правового регулювання (на відміну від 16 сфер за Угодою про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами-членами від 14 червня 1994 р.). При цьому обов'язково має враховуватися не лише зміст таких актів, а й практика їх застосування в Європейському співтоваристві.

По-четверте, з огляду на запровадження норм про юридичну обов'язковість рішень, що приймаються спільними керівними органами сторін (Радою асоціації та в порядку делегування Комітетом асоціації), значно збільшується ступінь впливу актів таких органів на правопорядок України.

Досліджуючи правову регламентацію інтеграції України до Європейського Союзу, важливо зазначити, що Україною підготовані звіти Про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (вересень 2014 року – січень 2015 року, вересень 2014

року – квітень 2015 року, січень – жовтень 2015 року, за 2015 рік, та січень 2016 року – травень 2016 року) [100]. У звіті за січень 2016 – травень 2016 року узагальнюються оцінки Урядового офісу з питань європейської інтеграції, щодо законопроектів, які стосуються пріоритетних умов виконання Угоди про асоціацію [100].

Окремо Уряд утворив Координаційний центр з питань виконання Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання виконання Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»» від 30 листопада 2016 року. Серед основних завдань є сприяння координації розроблення Дорожньої карти для імплементації програми, у зв'язку з цим буде проводитися моніторинг її виконання, зокрема вивчатиме результати діяльності центральних органів виконавчої влади, а також братиме участь у розробленні законопроектів.

17 травня 2017 року в Європарламенті відбулося підписання законодавчого акту, яким було запровадження безвізового режиму для громадян України, а 11 червня 2017 року офіційно набув чинності безвізовий режим Євросоюзу для громадян України. Держави для вільного безвізового режиму (міждержавний перетин кордонів, який не потребує звернення до посольства для отримання дозволу) в'їзду громадян України: країни Євросоюзу, які відносяться до Шенгенської зони, країни, які ще не отримали статус Шенгенської зони (Болгарія, Хорватія, Румунія, Кіпр), країни, які асоціюються з Шенгенською зоною (Ісландія, Норвегія, Ліхтенштейн і Швейцарія).

Звернемо увагу, що офіційними кандидатами на вступ до Європейського Союзу є Албанія, Ісландія, Македонія, Сербія, Чорногорія, Туреччина та Україна. 15 лютого 2016 року заявку на членство подали Боснія та Герцеговина. Курс на зближення з Європейським Співтовариством проводить Україна, Молдова та Грузія, вказані країни підписали Угоду про асоціацію з Європейським Союзом та мають намір стати повноправними членами Європейського Союзу. Швейцарія та Норвегія не планують офіційного подання заявки на членство, вони і так

інтегровані у рамках Європейської асоціації вільної торгівлі та Шенгенської угоди.

11 липня 2017 року Рада Європейського Союзу ухвалила рішення про укладення Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 р. [91] з Україною від імені Європейського Співтовариства, це є заключним етапом процесу ратифікації, який надасть можливість розпочати повну імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 р. з 1 вересня 2017 року. Звернемо увагу, що більша частина Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 р. вже діє, вказана Угода частково набула чинності ще 1 вересня 2014 року, а торгівельна, глибока і всеохоплююча зона вільної торгівлі, тимчасово застосовувалась з 1 січня 2016 року.

Робота над Угодою про асоціацію України з Європейським Співтовариством зайняла майже 10 років, але саме укладення і набуття чинності Угоди надало змогу співробітництва у таких сферах як зовнішня політика та безпека, правосуддя, оподаткування, управління фінансами, освіта, інформаційне суспільство тощо. Саме протягом 2014 – 2017 р.р. Угоду ратифікували Верховна Рада України, Європарламент та національні парламенти всіх країн Європейського Союзу.

Україні, яка обрала вектором зовнішньої інтеграції європейський напрямок, доцільно вивчати досвід держав, що пройшли складний, але прогресивний шлях реформ. Наприклад, досвід держав Міждержавного об'єднання країн Вишеградської четвірки. При цьому слід врахувати певну схожість історичних передумов державного будівництва Польщі, Чехії, Словаччини і Угорщини із вітчизняними реаліями. Отже, політичне вдосконалення у країнах Вишеградської четвірки відбулося у 1989-1990 рр., якраз за рік до отримання нашою країною незалежності. Вказані держави здійснювали широкомасштабні реформи, що

передбачали відхід від соціалістичних форм державного управління, а у підсумку – наслідування європейських традицій формування політичної стратегії.

Враховуючи це, проаналізуємо, насамперед, польський досвід. У Конституції Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. закріпили норму, що територіальний устрій Польщі забезпечує децентралізацію публічної влади (ст. 15) [232]. І в 1970–х р. було здійснено першу адміністративну реформу. Наступним кроком стало прийняття закону «Про територіальне самоврядування» від 1990 р., а у 1999 р. – «Про самоврядування гмін» (зі змінами 2013, 2014, 2015 рр.). Вказана реформа надала можливість обирати місцеві уряди тільки на муніципальному рівні, тоді як вищі рівні територіального устрою залишилися під управлінням державної місцевої адміністрації. Конституювання державної влади, орієнтованої на децентралізацію управління, відбулося з ухваленням Конституції Республіки Польща від 1997 р. Перш за все, ст. 15 та 16 закріплюють децентралізацію публічної влади, яка забезпечується територіальним устроєм Республіки Польща [101]. Польща, яка сьогодні є членом Європейського Союзу, надає Україні можливість вивчати та використовувати польський досвід, формуючи власну програму реформ.

Унітарна парламентська республіка Словаччина, сусідня з Україною країна, яка є повноправним членом Європейського Союзу з 1 травня 2004 р., також здійснила конституційну реформу. А саме – у 2000 р. уряд Словаччини розробив концепцію реформ, яка базувалася на таких трьох складових комплексної модернізації державного управління:

по-перше, децентралізація влади, що містила передачу повноважень на рівень місцевого самоврядування. Передбачалося також впровадження принципів фіскальної децентралізації, підготовку системних змін в охороні здоров'я, освіті, соціальній сфері, культурі та транспорті;

по-друге, територіальна реформа, в результаті якої було створено другий рівень місцевого самоврядування і тим самим вирішувалась проблема організації або об'єднання невеликих селищ;

по-третє, адміністративна реформа, що передбачала реорганізацію державного управління шляхом вдосконалення системи виборів до органів місцевого самоврядування та визначення відповідних механізмів, які ґрунтувалися на принципах законодавства та настановах керівних органів Європейського Союзу [102].

Наступна країна Вишеградської групи, Чехія, всі політичні реформи підпорядковувала єдиній меті – консолідувати демократію як політичний режим. Починаючи з 1990 р., була утворена політико-правова база, яка регламентувала діяльність місцевої влади усіх рівнів, вже тоді Конституція Чеської Республіки закріпила базові напрями та повноваження функціонування територіальних одиниць.

Четвертою країною Вишеградської групи, яка має спільний з Україною кордон, є Угорщина. Система місцевого самоврядування цієї держави переживає тривалий процес реформування, передусім тому, що конституційна реформа набула широкомасштабності лише з ухваленням нової Конституції Угорщини, яка набула чинності з 1 січня 2012 р. Конституція Угорщини від 1 січня 2012 р. містила усі позитивні надбання політико-економічної сфери країни.

Отже, проведені дослідження реформ, які відбувалися у країнах Вишеградської четвірки, дає підстави стверджувати, що у них прослідковуються спільні та відмінні риси у процесі конституювання розподілу повноважень між центральною та місцевою владами. Спільною рисою є підпорядкованість кроків реформ загальній євроінтеграційній тенденції, яка визначила вектор зовнішньої та внутрішньої складових державної політики країн у постсоціалістичний період. У країнах Вишеградської четвірки сама реалізація реформ, їх зміст та інтенсивність мали свою специфіку, яку Україна повинна запозичувати, формуючи програми розвитку держави.

Окремо звернемо увагу, що більшості країн, що вступили до європейського співтовариства, забезпечили передачу суверенних повноважень, не оминули дискусійного процесу внесення змін до конституцій держав щодо визначення процедури такої передачі. Саме в конституціях Естонської Республіки,

Словацької Республіки та Чеської Республіки проголошено суверенітет вказаних країн, а в законах Польської Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки і Словенської Республіки вказується про їхню незалежність.

Отож, враховуючи стурбованість питанням незалежності та суверенітету, які пов'язані з вступом до Європейського Союзу, у всіх європейських країнах, залучених до вказаного питання, ми вважаємо, що потрібно винести питання про ратифікацію договору на вступ до Європейського Союзу на всенародний референдум. Необхідність проведення такого референдуму є обов'язковою, і потрібно прийняти відповідні зміни до Конституції України, які пов'язані з євроінтеграційним процесом, яка зумовлена із загальновизнаних конституцій європейських країн концепцією про народ, де народ визначається носієм верховної влади в країні. Тобто, потрібно звернути увагу, що народ конкретної країни-члена Європейського Союзу бере участь у загальнонаціональних референдумах щодо євроінтеграційних процесів. При цьому потрібно провести декілька референдумів, в першому випадку проводиться щодо надання згоди на підписання Україною основоположних договорів Європейського Союзу, а інший провести, щодо схвалення змін до Конституції України, якщо цього потребуватиме європейського співтовариство, або безпосереднього вступу України до Європейського Союзу. Але, як показує історичний розвиток української державності, то всеукраїнський референдум за народною ініціативою, який був проголошений Президентом України 15 січня 2000 р. був проігнорований, і всі ті чотири питання, які виносились на референдум, констатували той факт, що вони виражали лише позицію громадян, яку, на превеликий жаль, не втілили на сторінках Основного Закону.

Можливо, краще звернути увагу на досвід Угорщини, яка внесла поправки до конституції, щоб мати можливість винести на референдум питання, чи хоче народ Угорської Республіки приєднатися до Європейського Союзу. В Конституції Угорської Республіки було вказано точну дату проведення голосування, і зазначалося всього одне питання – чи згоден угорський народ стати членом європейського співтовариства, але при цьому, про умови вступу до

Європейського Союзу не йдеться. Тому, можливо, краще використати угорських досвід з проведення всенародного референдуму в Україні, і в контексті пропозиції пропоную внести зміни до Конституції України у наступній редакції диспозиції ч. 2 ст. 69:

Стаття 69.

Ч. 2. «Питання членства в Європейському Союзі вирішується виключно на Всеукраїнському референдумі».

При цьому саме з технічної точки зору Конституція України буде незмінною, а референдум про вступ до Європейського Союзу буде визнано таким, що відбувся, незалежно від того, чи народ України проголосує за, чи проти.

Зважаючи на українських парламентарів, перед тим, як офіційно оголосити про всеукраїнський референдум про проведення голосування, парламент повинен розробити проект, а згодом і прийняти Закон України «Про результати всеукраїнського референдуму щодо членства в Європейському Союзі»; вказаний документ буде містити зобов'язання, а парламентарі, в свою чергу, поважатимуть результати всеукраїнського референдуму.

Саме в Чеській Республіці потреба в легітимності процесу референдуму у 2002 р. змусила законодавців прийняти урядовий проект конституційного закону про референдум, цей інститут був введений спеціально для вирішення вказаного питання до участі в співтоваристві.

Також пропонуємо зміни до Конституції України у наступній редакції диспозиції в ч.3 ст. 72:

Стаття 72.

Ч.3. Якщо референдум визнаним таким, що не відбувся, але має негативні результати, то винесені на референдум питання можуть ставитися знов не раніше, ніж через 4 роки.

Вочевидь, залишається відкритим питання: що станеться, якщо проголосує менше трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, то цей референдум вважати таким, що не відбувся у зв'язку з участю в голосуванні половини українців.

Окремо звернемося до проекту поправок конституції Латвійської Республіки, де вказано, що рішення щодо вступу до Європейського Союзу може бути переглянуто референдумом за ініціативою громадян. В Конституції Латвійської Республіки вказано, що Латвійська Республіка бере участь у міжнародних організаціях у тому випадку, якщо це не суперечить інтересам держави та її незалежності. Можливо, і Україні потрібно запозичити закордонний досвід і прописати в Основному Законі у наступній редакції диспозиції в ч.2 ст. 1 Конституції України:

Стаття 1

Ч. 2. «Україна бере участь у міжнародних організаціях у випадку, якщо це не суперечить інтересам держави та її незалежності».

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи науково-теоретичну основу та правову регламентацію конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу, насамперед, слід зазначити, що багатоманітність опрацювання даної теми тільки підкреслює важливість питання, що досліджується.

1. У сучасній вітчизняній науці відсутні наукові розробки, присвячені комплексному дослідженню конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу.

2. Конституційно-правова реформа зумовлена потребою у відпрацюванні сучасних підходів до розвитку права і законодавства, зокрема формування демократичної, правової та соціальної держави. Аналіз вказаних досліджень, присвячених конституційно-правовій реформі та інтеграції України до Європейського Союзу, здійснюється у різних галузях науки, проблема європейської інтеграції України є і залишається предметом постійних наукових досліджень, але існує необхідність продовження наукових розробок щодо правової формалізації конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу. До того ж, проблема розвитку України та її входження до

Європейського співтовариства аналізувалася вченими, переважно через призму політичних, соціальних та гуманітарних чинників. Разом з тим, за межами досліджень залишилися питання, які пов'язані з комплексним, насамперед юридичним, обґрунтуванням здійснення конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу.

3. Проаналізована правова регламентація конституційно-правової реформи, яка відбулася завдяки Постанови Верховної Ради УРСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх відносин» від 25 грудня 1990 р, було закладено «фундамент» саме безпосередніх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних зносин Української РСР з іноземними державами.

4. Аналіз предмета досліджуваних договорів дозволяє дійти висновку, що предмет Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року є значно ширшим за предмет Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами членами від 14 червня 1994 р. Окрім традиційних сфер двостороннього співробітництва – економічної (у тому числі торговельної, інвестиційної, комерційної), соціальної, культурної, науково-технічної, Угода регулює питання співпраці у сфері зовнішньої та безпекової політики, військового співробітництва, юстиції, розвитку людського потенціалу, громадянського суспільства тощо.

5. Укладення Угоди про асоціацію відповідає законодавчо визначеним зовнішньополітичним прагненням України і являє собою логічний етап еволюції відносин між Україною та Європейським Союзом. Принципові зміни, визначені Угодою про асоціацію, стосуються, суттєвого розширення предмета двостороннього співробітництва та виходу за рамки економічно-соціальної співпраці з одночасним збільшенням двосторонніх зобов'язань сторін у політико-правовій сфері (зовнішня та безпекова політика, військове співробітництво, юстиція тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення "на наступній черговій сесії Верховної Ради України", яке міститься у статті 155 Конституції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=305579>
2. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. – 544 с. – Т. 1
3. Дністрянський С. Теорія конституції // Стецюк П.Б. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. - Л., 1999. - С. 186-208.
4. Копійка В. В. Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / Валерій Володимирович Копійка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 49 с
5. Федоренко В.Л., Носенко О.В. Конституції України: поняття та юридичні властивості Стратегічні пріоритети, №2(7), 2008 р. – с. 188-194
6. Лапенко С.К. Конституція Пилипа Орлика: історія створення та місце в українському конституційному процесі /С.К. Лапенко // «Історія та географія». – Харків, 2013. – Вип. 47. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Admin/Downloads/znpkhnpu_ist_2013_47_3.pdf
7. Шаптала Н.К. Конституційне право України: навч. посіб. / Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. – Д.: ТОВ. «ЛізуновПрес», 2012. – 472 с.
8. Конституція України: чинне законодавство зі зміни та допов. станом на 30 вересня 2016.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А.В., 2016. – 64 с.
9. Електронна енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5009
10. Конституційне право України : підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2000. – 216 с

11. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – 234 с.
12. Шляхтун П.П. Конституційне право : словник термінів / П.П.Шляхтун. – К. : Либідь, 2005. – 568 с
13. Селіванов А. Конституційна реформа в Україні: потреба наукової концепції / А. Селіванов // Право України. – 2011. – № 5. – 153-158.
14. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Зайчук; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.
15. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм [Текст] : монографія / А. Р. Крусян. - Київ : Юрінком Інтер, 2010. - 560 с.
16. Куненко І. С. Конституційний процес і «конституційна реформа» до питання співвідношення / І. Куненко // Часопис Київського університету права. - 2009. - № 4. - С. 128-133.
17. Конституційні перетворення в Україні : доктринально-правові основи та практика / А. Р. Крусян // Право України : Офіційне видання. - 2012. - № 8. - С. 122-131.
18. Колодій А.М. Конституційна реформа в Україні: поняття, етапи та головні напрямки: Доповідь / А.М. Колодій. – НАПрН України, Київський регіональний центр. – К., 2010. – 28 с.
19. Циверенко Г.П. Основні підходи до визначення поняття «конституціоналізм» у сучасній науковій думці // Держава та регіони. – Серія Право. – 2009. – № 1. – С. 171- 175.
20. Бабенко К. Конституція як фактор стабілізації та розвитку правового і політичного життя суспільства / / Вісник Конституційного Суду України. — 2007. — № 1. — С. 38-44.
21. Богданова Н. А. Система науки конституционного права / Н. А. Богданова. — М. : Юристъ, 2001. — 256 с.
22. Тацій В., Тодика Ю. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні // Право України – 2001. – № 6. – С. 3.

23. Селіванов А.О. Доктрина компетенції конституційного правосуддя / А. Селіванов // Віче. – 2011. – № 17. – С. 33—36.
24. Белов Д.М. Реформа інституційної системи в Україні як наслідок формування нової парадигми конституціоналізму / Д.М. Белов // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – Вип. 29. – Т. 1. – 2014. – С. 61–65.
25. Бисага Ю., Белов Д., Конституційна реформа в Україні як наслідок формування нової парадигми конституціоналізму /Ю. Биса, Д. Белов // Право України. – 2014. – № 8. – 96-102
26. Бориславська О.М. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеження правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) /О.М. Бориславська // Право України. – 2014. – № 7. – 47-53
27. Куян І. Конституційний процес як засіб забезпечення суверенітету в Україні /І. Куян // Право України. – 2014. – № 7. – 55-63
28. Кампо В.М. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 2. – С. 112-122.
29. Коліушко І., Журба Я. На порядку денному конституційна реформа / І. Коліушко, Я. Журба // Право України. – 2014. – № 7. – 35-45
30. Орзіх М.П. Європейський вимір конституційного реформування в Україні: концептуальний підхід /М.П. Орзіх// Стратегічні пріоритети. – 2008. – №2(7). – с. 149-156
31. Шаповал В.М. Основний Закон України у світовому конституційному вимірі /В.М. Шаповал // Право України. – 2002. – №6. – с. 10-18
32. Вікіпедія – вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
33. Агафонова А. Загальнотеоретичні підходи до поняття конституційна реформа / А. Агафонова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – № 6. – 2015. – С. 5-11

34. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». - К. : НІСД, 2015. - С. 101.

35. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. [Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв и др.] – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

36. Курко М.Н. Діяльність Міністерства внутрішніх справ України щодо європейської інтеграції : організаційно-правові засади : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / М.Н. Курко. – Національний університет внутрішніх справ, Харків, 2004.

37. Борко Ю., Буторина О. От Европейского Союза – к Соединенным Штатам Европы? // Европейский Союз на пороге XXI века : выбор стратегии развития. – М., 2001. – 485 с.

38. Tinbergen J. Economic Policy: Principles and Design / J. Tinbergen. – Amsterdam: North-Holland, 1956. – 87 p.

39. Haas E. B. Beyond the Nation-State / E. B. Haas. – Stanford, 1964. – 214 p.

40. Balassa B. The Theory of Economic Integration / B. Balassa. – London, 1961. – 230 p.

41. Lindberg L. N. Europe's Would-Be Polity. Patterns of Change in the European Community / L. N. Lindberg, S. A. Scheingold. – Englewood Cliffs, 1970. – 167 p.

42. Вишняков О. К. Основа спільного правового середовища України та Європейського Союзу / О. К. Вишняков // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – 2006. – Т. 5. – С. 262–267.

43. Орзіх М. П. Європейський вимір конституційного реформування в Україні : концептуальний підхід / М.П. Орзіх // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 2 (7). – С. 149–155.

44. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною

діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю [Текст] : автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / Пісьмаченко Людмила Миколаївна ; Національна академія держ. управління при Президентові України. - К., 2008. - 36 с.

45. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації в Україні в умовах євроінтеграції: теоретичні та практичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Микола Іванович Лахижа ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2010. – 36 с.

46. Копійка В. В. Теоретичний та практичний виміри розширення Європейського Союзу : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.04 / Валерій Володимирович Копійка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 49 с

47. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк ; наук. конс. Петришин Олександр Віталійович ; Нац. ун-т юрид. акад. України. ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 40 с.

48. Агафопова Н.В. Конституційна реформа в Україні: поняття, інституційний механізм та забезпечення ефективності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право»/ Н.В. Агафопова. – 2017. – 36 с.

49. Куліш І. М. Державне управління регіональним розвитком України в контексті європейської інтеграції : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.01 / Інна Михайлівна Куліш ; Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. – Л., 2009. – 24 с

50. Лавренчук А. О. Становлення та розвиток регіональних механізмів інтеграції України до Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02 / Андрій Олександрович Лавренчук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К., 2004. – 20 с.

51. Бондаренко Ю. М. Державне управління соціальним захистом населення в умовах європейської інтеграції України : автореф. дис. ... канд. наук з

держ. упр. : 25.00.02 / Юрій Миколайович Бондаренко ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.

52. Кондратюк С. В. Європейська політика об'єднаної Німеччини : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Сергій Володимирович Кондратюк ; Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин НАН України. – К., 2003. – 20 с

53. Погорська І. І. Євроінтеграційна політика Франції : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Ірина Іванівна Погорська ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2002. – 20 с.

54. Басараб М. Б. Досвід європейської інтеграції Польщі: перспективи для України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 21.01.01 / Мирослав Богданович Басараб ; Нац. ін-т стратег. дослідж., Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. – К., 2004. – 15 с.

55. Хаджинов І. В. Зовнішньоекономічна стратегія України в контексті її інтеграції до європейської економічної системи : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.05.01 / Ілля Васильович Хаджинов ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2004. – 20 с

56. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу : теоретико-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Наталія Вікторівна Сюр ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2006. – 20 с

57. Лаба О. В. Право Європейського Союзу та право України: теоретико-правові проблеми співвідношення та гармонізації (1991- 2004 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Оксана Василівна Лаба ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2005. – 21 с.

58. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Я. В. Чернопищук; кер. роботи А. Р. Крусян; Нац. ун-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2013. – 22 с.

59. Петров Р. А. Транспозиция «acquis» Европейского Союза в правовые системы третьих стран : [монография] / Р. А. Петров. – К. : Истина, 2011. – 384 с.

60. Палагнюк Ю. В. Державна євроінтеграційна політика України: теорія, методологія, механізми : [монографія] / Юліана Вікторівна Палагнюк. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. – 392 с.
61. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: Закон України від 23 березня 2000 № 1602-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
62. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 1998– Т.2: Д – Й. – 1999. – 744 с.
63. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992 р// Голос України. – 1992. – 12 серпня. – №152. – С.5
64. Правова реформа в Україні (Концепція). Українська правнича фундація // Видавництво „Право”. - К -1996. - С. 11.
65. Загальна концепція державно-правової реформи в Україні. (Проект) Схвалена на засіданні Вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України 19 червня 1997 р. - К. — 1997. -С. 2-3.
66. Державна комісія з проведення в Україні адміністративної реформи. Концепція адміністративної реформи в Україні. – К., 1998. – 63 с.
67. Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин : Постанова Верховної Ради УРСР від 25 грудня 1990 р. № 581-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uazakon.com/documents/date_54/pg_ifcqt.htm
68. Шаповал В. Конституційні системи зарубіжних країн. – К.: Вища школа, 1998.
69. Концепція формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї: Указ Президента України «Питання формування та організації діяльності Конституційної Асамблеї» від 25 січ. 2012 р. № 31/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – 10 лют. – № 9. – С. 9. – С. 316.

70. Про Конституційну Асамблею: Закон України від 17.05.2012 № 238/2012 (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 901/2014 від 01.12.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/328/2012>

71. Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності /Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів, орієнтований на задоволення інформаційних запитів членів Конституційної Асамблеї України, органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників та експертів/ К., 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: siaz@pochta.ru

72. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Указ Президента України від 12 березня 2012 року №187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1154/2010

73. Про відновлення дії окремих положень Конституції України Закон України: від 21.02.2014 № 742-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-18>

74. Порошенко створив Конституційну комісію Назва з екрану. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/03/3/7060304/?attempt=1>

75. Про Кабінет Міністрів України Закон України від 27.02.2014 № 794 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/794-18>

76. Про внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади Закон України від 27.02.2014 № 794 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/795-18>

77. Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» Закон України від 27.02.2014 № 796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/796-18>

78. Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 року № 333-р:

Розпорядження Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

79. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері на 2015-2019 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/575-2015-%D1%80>

80. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>

81. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

82. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 серпня 2015 року № 501/2015: Указ Президент України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

83. Меморандум про взаєморозуміння щодо підтримки впровадження ініціатив з децентралізації влади в ключових галузях між керівниками профільних міністерств від 11 листопада 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS27488.html

84. Про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Угода, Протокол, Міжнародний документ від 14.06.1994 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012. – Назва з екрана.

85. Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11 червня 1998 р., № 615 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

86. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>

87. План дій «Україна – Європейський Союз»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лютого 2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_693

88. Серeda Т.М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Т.М. Серeda // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.50–56.

89. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

90. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012

91. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

92. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.

93. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 р. № 615/98 // Офіц. вісн. України. – 1998. – № 24. – Ст. 870.

94. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 № 228-IV // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 50. – Ст. 2233.

95. Europe Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Hungary, of the other part of 16.12.1991 // Official Journal of the European Communities. – 1993. – Serie L 347. – P. 2–266.

96. Стрельцова О. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: передумови, проблеми і перспективи / О. Стрельцова // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 87–97.

97. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

98. Київець О. В. Джерела міжнародного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / О. В. Київець Ін-т законодав. Верхов. Ради України. – К., 2012. – 460 с.

99. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: особливі взаємини, засновані на цінностях / за ред. М. Кузьо. – К. : Лаб. законодав. ініціатив, 2012. – 40 с.

100. Звіт Про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (січень 2016 року – травень 2016 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/AA_GOEI_REPORT_%205%20m%202016_final_060616%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/AA_GOEI_REPORT_%205%20m%202016_final_060616%20(4).pdf)

101. Циверенко Г.П. Основні підходи до визначення поняття «конституціоналізм» у сучасній науковій думці // Держава та регіони. – Серія Право. – 2009. – № 1. – С. 171- 175.

102. Децентралізація по-словацькому: інтерв'ю з В. Ніжнянським [Електронний ресурс] // Незалежний інформаційно-аналітичний ресурс «Диалог.UA». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=4735

103. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

104. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015 - 2025 років підготовлений експертною групою при Міністерстві освіти і науки [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>

105. Про затвердження Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2016 р. № 1013-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>

РОЗДІЛ 2

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: МЕТОДОЛОГО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

2.1 Методологія дослідження конституційно-правової реформи в Україні

Методологія дослідження є необхідною для будь-якої науки, адже зрозуміло, що плідність науково пізнання, рівень, сутність явищ і процесів, що досліджуються, визначає приріст наукового знання, яке залежить від методологічного інструментарію. Разом з тим, треба визнати, що всебічність та ґрунтовність пізнання конституційно-правової реформи лежить у правовій доктрині юридичної практики, зокрема, конституційного законодавства, яке залежне від з'ясування істинних шляхів дослідження: методологічних підходів, засобів, принципів та методів. Необхідність розроблення методології дослідження конституційно-правової реформи зумовлена потребою в комплексному пізнанні сутності цього явища.

Наголошуємо, що формування методології наукового осмислення конституційно-правової реформи не може відбутися без урахування попереднього теоретико-методологічного досвіду вивчення таких явищ. При цьому треба врахувати, що формування методології конституційного права відбувалося в кілька етапів шляхом трансформації вже апробованих методів науки

пострадянських країн та шляхом включення до методологічного апарату науки конституційного права методів, що використовувалися в інших науках.

Питання формування методології, яка є найбільш оптимальною для науки конституційного права України, систематично піднімаються у працях таких науковців, як Барабаш Ю.Г., Берзанюк Я.Я, Бобрик С.І, Бєлов Д.М., Буроменський М.В., Колісник В.П., Колодій А.М., Комаров С.В, Керімов Д.А, Крусян А.Р., Кельман М.С., Оніщук М.В, Орзіх М.П., Подорожна Т.П., Рабінович П.М., Рецицький В.В., Скакун О.Ф., Скрипнюк О.В., Селіванов А.О., Тарасов М.В., Тацій В.Я., Тодика Ю.М., Федоренко В.Л., Шемшученко Ю.С., Шаповал В.М., Ющик Ю.С. та ін.

Зазначені дослідники конституційної теорії та практики наголошують на необхідності методологічного обґрунтування досліджень, що дозволить побачити цілісну, внутрішньо-узгоджену концепцію конституційно-правових явищ, у тому числі і ту, яка здійснюється при вивченні конституційно-правової реформи в умовах демократичних трансформацій громадянського суспільства.

Методологію проведення наукових досліджень у сфері конституційного права слід розглядати, як існуючу впорядковану систему наукових підходів (методологічний, ціннісний, історичний, потребовий, діяльнісний, синергетичний та економіко-теоретичний підхід); аналізу (системного, проблемного, статистичного, формально-логічного та ситуаційного); принципів (системності, герменевтики та філософських принципів), а також наукових методів (діалектичного, компаративного, прогностичного та формально-юридичного (догматичного) методу).

Саме тому, з методологічної точки зору, викладення цього підрозділу, доцільно, на нашу думку, розпочати з визначення «методології», загалом. В «Філософському енциклопедичному словнику» під методологією розуміється сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [1, с. 374]. У широкому розумінні «методологія» означає вчення

про метод. Протягом багатьох століть поняття «методологія» зазнавало певних трансформацій, що зумовило різні підходи до його визначення.

У цьому контексті Кельман М. С. слушно зазначив, що методологічні дослідження – необхідна умова розвитку науки. Вони суттєво актуалізуються в періоди глибинних реформ, докорінних трансформацій системи цінностей і світоглядних ідей суспільства. Адекватність осмислення соціально-економічних, культурних, політичних змін, ефективність дослідження нових правових реалій повинні ґрунтуватися на новітній системі теоретичних уявлень, сформованих у результаті перегляду філософських основ і методів наукового пізнання права [2, с. 1].

На думку Комарова С.В., методологія являє собою лише «... вчення про науковий метод пізнання» [4, с. 14-15]. Аналогічної точки зору дотримується і Корельський В.М., який також вважає, що «... вчення про методи наукового пізнання називається методологією» [5, с. 11]. Рабінович П.М. визначає методологію юридичної науки у двох аспектах. Він вважає, що методологія юридичної науки – це: а) система підходів і методів, способів і засобів наукового дослідження; а також б) вчення (теорія) про їх використання при дослідженні державно-правових явищ [6, с. 150]. Сучасна методологія юридичної науки є сукупністю певних теоретичних принципів, логічних прийомів і конкретних способів дослідження сучасних державно-правових явищ.

Керімова Д.А. стверджує, що методологія – явище інтегральне, яке об'єднує низку компонентів: світогляд і фундаментальні загальнотеоретичні концепції, загальні філософські закони та категорії, загальнонаукові та конкретно-наукові методи [7, с. 83]. Структурно методологія, стверджує вчений, має кілька рівнів, основними з яких є такі: діалектико-світоглядний – визначає головні напрями та загальні принципи пізнання в цілому (вищий рівень); загальнонауковий (міждисциплінарний) – використовується у процесі пізнання особливої групи однотипних об'єктів (середній рівень); конкретно-науковий – застосовується у процесі пізнання специфіки окремого об'єкта (нижчий рівень); перехідний – від пізнавально-теоретичної до практично-перетворюючої діяльності, розкриває

загальні шляхи та форми впровадження результатів наукових досліджень у практику. Між цими рівнями методології існує органічний зв'язок, залежність, підпорядкованість і взаємопроникнення [7, с. 86].

Водночас, методологія права, яку обґрунтовує Керімов Д.А., є загальнонауковим феноменом, який об'єднує в собі сукупність принципів, засобів і методів пізнання, зокрема: світоглядний, філософський методи пізнання та вчення про них, загальнонауковий та конкретно-науковий, що відпрацювали суспільні науки, враховуючи юридичні науки, і застосовується у процесі пізнання особливостей правової дійсності, на її практичному перетворенні.

У колективній праці Погорілка В.Ф. та Федоренка В.Л. зазначено, що формування сучасної наукової методології конституційного права в Україні відбувається шляхом трансформації вже апробованих методів науки радянського державного права, а також запозичення позитивно зарекомендованої наукової методології, яка не визнавалася у науці радянського державного права, але застосовувалася у зарубіжній науці конституційного права [8, с. 28].

Досить обґрунтованою видаються позиції Колісника В.П., та Барабаша Ю.Г. стосовного того, що на сучасному етапі розвитку науки конституційного права їй притаманна низка взаємопов'язаних тенденцій: збільшення кола питань, що досліджуються, розширення методологічного інструментарію наукових досліджень, всебічне врахування позитивного досвіду наукових досліджень конституційної теорії і практики інших держав, а також більша орієнтація на забезпечення практичних проблем державотворення [9, с. 28].

Із вище викладеного можна сформулювати висновок, що необхідною умовою розвитку юридичної науки є формулювання власної, сучасної, плюралістичної, ефективної методології. Методологія являє собою систему підходів, способів і засобів, які використовуються при дослідженні конституційно-правової реформи в умовах кардинальних змін громадянського суспільства та держави.

У свою чергу, Федоренко В.Л. характеризує сучасну методологію як постпозитивістську, в основі якої лежить філософський плюралізм, що не

передбачає обов'язкового консенсусу з досліджуваних проблем; демонструє свідому відмову від принципів і цілей методології нормативізму, чітке розмежування права та закону при усвідомленні їх дихотомічного зв'язку; визнає принцип багатоманітності та різновимірності методології постпозитивізму та інших методологій досліджень правової реальності (свідомо ігнорує такі ілюзорні цілі, як пошук єдино правильних принципів і методів дослідження права); забезпечує пріоритет «історії права» перед «філософією права» [10, 14]. Слід зазначити, що така позиція в цілому підтримується в українському суспільстві, зокрема Євграфовим Є.П. та Бєловим Д.М. [11, с. 125; 12, с. 77].

Як вважають Шемшученко Ю.С., та Скрипнюк О.В., позитивізм у тій формі, в якій він застосовувався у радянській юридичній науці, вичерпав свій потенціал і можливості, а тому його адаптація українськими вченими до сучасних політико-правових реалій у поєднанні з новою західноєвропейською методологією пізнання юридичних явищ сприяє утвердженню неопозитивістської методології. Разом з тим, вчені роблять висновок, що такий стан речей у методології конституційно-правових досліджень є тимчасовим і компромісним, оскільки існує необхідність формування постпозитивістської методології пізнання конституційно-правових явищ і процесів [13, с. 19].

Досліджуючи проблеми методології, Кельман М. С. зазначає, що у правознавстві тривалий час наукові методи підмінялися ідеологемами, політичними гаслами, заперечувався світоглядний плюралізм, що перешкоджало належному розвитку правової науки, а тому сучасний період характеризується переходом від методологічного монізму до світоглядно-методологічного плюралізму [2, с. 22].

На підставі цього можна стверджувати, що головним завданням методології конституційного права на даний час залишається формування постпозитивістського інструментарію дослідження конституційно-правових явищ, інститутів та відносин, який враховує напрацювання позитивізму та неопозитивізму, що тривалий час результативно слугує науці конституційного права.

На думку Шемшученка Ю.С. та Скрипнюка О.В., в Україні відбувається розширення предмета конституційно-правових досліджень і зміщення акцентів у бік практичної значущості відповідних досліджень, що передбачає переосмислення існуючої методології конституційно-правових досліджень. Вчені наголошують на тому, що за час свого утвердження та розвитку наука конституційного права в Україні почала ефективно здійснювати не лише свою гносеологічну, а й прогностичну функцію [13, с. 19]. На аналогічну тенденцію методології конституційного права також звертає увагу Матвійчук В.К. у своєму дослідженні, присвяченому актуальним проблемам юридичної науки [14, с. 17].

У контексті цього досить слушним є твердження Орзіха М.П. про те, що методологія не може бути лише у ролі сфери гносеології, оскільки має вирішальне значення і для конституційної практики. Крім того, у своєму дослідженні вчений стверджує, що методологія конституційного права - це передусім теорія і практика концептуального підходу не тільки до конституційно-правових інститутів, нормативних положень, конституційних постулатів, але й до тих, які за своєю природою «втягують» практично увесь спектр суспільних відносин [15, с. 120].

Доречно з цього приводу вірно зазначає Берназюк Я.Я., що однією з головних ознак методології конституційного права на сучасному етапі є її прагнення спрямувати відповідні наукові дослідження саме на людину, її права та інтереси, гуманізувати український конституціоналізм [16, с. 139].

При цьому ми підтримуємо думку вчених, які вважають, що найголовнішими методологічними орієнтирами для конституційного права України має бути утвердження гуманізму, пріоритету прав особи, громадянського суспільства перед державою, забезпечення вільного користування природними правами та свободами людини, їх захист від ущемлення та посягань з боку держави, будь-яких юридичних та фізичних осіб, демократизація конституційного процесу та правової системи України в цілому, що підтверджується здобутками інших вітчизняних вчених [17, с. 29].

З приводу зазначеного хотілося б наголосити, що колективом науковців під керівництвом Шемшученка Ю.С. у спільній монографії «Проблеми теорії конституційного права України» зазначається, що методологія відноситься до галузі найбільш складних проблем юридичної науки в цілому та науки конституційного права зокрема. Як відомо, від більшості сучасних прагматично орієнтованих юридичних досліджень та розробок можна очікувати належного рівня надійності та якості результатів тільки за умови, якщо вони містять відповідні теоретичні обґрунтування та узагальнення, які, своєю чергою, неможливі без серйозної методологічної бази правової науки [18]. В дослідженні розглядається методологія, яка є необхідною умовою розвитку науки, що набуває своєї актуальності саме в період широкомасштабних реформ, докорінних перетворень громадянського суспільства. Відбувається переосмислення соціально-економічних, політичних, культурних змін, ефективне дослідження нових реалій в бутті суспільства, які вимагають серйозного переформовування системи теоретичних поглядів, перегляду філософських засад та методів наукового пізнання багатьох інститутів права, юридичних явищ та процесів, зокрема, у сфері конституційного права та процесу.

Враховуючи усе вищевикладене, хотілося б звернути увагу на те, що, по-перше, усе попередньо зазначене обов'язково буде враховуватися при визначенні власної методології дисертаційного дослідження, і, по-друге, у нашій дисертації дослідження конституційно-правової реформи буде відбуватися шляхом діалектичного поєднання гносеологічної та прогностичної функцій методології, тобто пріоритет матимуть методи прогнозування, порівняння, обґрунтування, узагальнення, розкриття тенденцій у процесах.

Таким чином, формуючи власну методологію наукового дослідження, необхідно, насамперед, зазначити, що визначальним, за евристичним потенціалом, для нашого дослідження є методологічний підхід. На переконання Бобровник С.В., методологічний підхід – це сукупність знань про процес наукового дослідження, а метод – це лише сукупність способів і засобів пізнання об'єкта дослідження [19, с. 13 - 14], У свою чергу, Тарасов М. М. зазначає, що

методологічний підхід у юриспруденції – це бачення певного ракурсу дослідження через сприйняття відповідних засобів мислення, або у формі цілісної системи, або у вигляді окремих конструкцій, дослідницьких меж і принципів для вирішення власне наукових завдань і проблем; спосіб «помислити» об'єкт [20]. Плідною в цьому ж ракурсі є позиція Скаун О. Ф., яка вважає, що методологічний підхід виявляє себе тоді, коли необхідно залучити в юриспруденцію методологічні засоби як філософського та метанаукового рівнів (загальна теорія систем, теорія моделювання, загальна теорія діяльності тощо), так і інших наук, що «працюють» на принципову методологічну орієнтацію наукового дослідження [21, с. 210].

На наше переконання, методологічний підхід являє собою цілісну систему теорій, концепцій, доктрин, знань та принципів, за допомогою яких можливо вирішити або переосмислити наукову проблему. У нашому випадку це дослідження конституційно-правової реформи, яка вимагає інтерпретувати соціальні, економічні, політичні та культурні зміни через призму конституційно-правових явищ. Тобто, методологічний підхід був основоположним при виборі теми дослідження, формулюванні її загальної концепції, змісту.

Реалізуючи наукознавчий підхід треба звернути увагу на те, що, зважаючи на гомогенність структури підходу та основ науки, які мають три взаємозалежні рівні (світоглядний, теоретичний, інструментальний або методичний), Кельман М. С. пропонує визначати наукознавчий підхід як комплексний алгоритм осмислення дійсності, що виникає в результаті поєднання «фундаментальних ідей» і певних методів, тобто як специфічну єдність світоглядного, теоретичного і методичного знання, в якій головним є визначений суб'єктом пізнання порядок поєднання теорії та методу [2, с. 14]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що наукознавчий підхід реалізовувався протягом підготовки усього дисертаційного дослідження.

У нашому дисертаційному дослідженні одним із головних є ціннісний підхід, тобто аксіологічний, як спосіб пізнання, який пов'язаний науково-пізнавальним підходом, метою якого є відкриття законів функціонування об'єкта,

підведення різних явищ під загальні поняття. Саме тому аксіологічний підхід існує об'єктивно та ґрунтується на необхідності отримання інформації про об'єкт. З цих позицій можна стверджувати, що, досліджуючи конституційно-правову реформу, головним чином, з'ясовувалась її здатність буди основою інтеграції України до Європейського Союзу, тобто її цінність для цього процесу.

Для розуміння конституційно-правової реформи в Україні нами застосовувався історичний підхід, що є «...загальним підходом дослідження, який виходить з історичної парадигми та чинників (політичних, економічних, соціальних, культурних тощо), що впливають на суспільний розвиток, та допомагає відстежувати такий вплив у часовому просторі, передбачити й аналізувати його еволюцію, адекватну викликам часу» [22, с. 334]. Цей підхід був визначальним при вивченні генези конституційної реформи.

Саме історичний підхід передбачає розвиток теорії на основі фактів, історичний аналіз законодавства про конституційно-правову реформу, надав можливість виявити основні напрямки і тенденції конституційного розвитку, дозволив сприйняти все, що виробила практика українського законодавства в Україні та інших країнах Європейського Союзу, а також надати оцінку з позиції буття сьогодення та створити більш ефективне законодавство.

Не можна не згадати також про те, що особливе місце в дисертаційному дослідженні займає потребовий підхід до пізнання конституційно-правової реформи. Цей підхід являє собою методологічне підґрунтя сутнісного праворозуміння. Саме за його допомогою аналізувалась сутність конституційно-правової реформи в Україні.

Для формування повноцінного розуміння конституційно-правової реформи необхідним є діяльнісний підхід. При цьому хотілося б зазначити, що відповідно до позиції Гусарєва С.Д., діяльнісний підхід – це гармонійна сукупність настанов, прийомів, серед яких метод діяльності вважається провідним, а інші стосовно нього відіграють обслуговуючу роль. Цей підхід дає змогу зосередити увагу дослідника не лише на проблемі, власне, діяльності, а й на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими перебуває діяльність [23, с. 165].

Діяльнісний підхід, у найбільшій мірі використовувався для з'ясування основних напрямків конституційно-правової реформи та напрямків її удосконалення в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу.

Застосування синергетичного підходу дало змогу охарактеризувати конституційно-правову реформу як таку, що має відкритий та динамічний характер. Адже є загальновідомим, що важливим вихідним пунктом синергетики є поєднання самоорганізації та організації. На думку Рузавіна Г.І., соціальні системи тим і відрізняються від природних, що в них самоорганізація доповнюється організацією, оскільки в суспільстві діють люди, які обдаровані свідомістю, ставлять собі певну мету, керуються мотивами своєї поведінки і ціннісними орієнтаціями. Тому взаємодія організації і самоорганізації, випадкового і необхідного складає основу розвитку соціальних систем, і це обов'язково треба враховувати, наприклад, при складанні концепції конституційно-правової реформи [24, с. 63]. Наступною позицією синергетики, що зазначена у дисертаційному дослідженні, є визначення багаторівневості складних соціальних систем. Саме враховуючи це, у роботі проаналізовані напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні у різних сферах соціального життя на підставі досвіду Європейського Союзу.

Методи є важливими складовими компонентами механізму реалізації світоглядних методологічних принципів і забезпечують функціональну ефективність конституційно-правової методології загалом. Оскільки враховуючи традиційні та новітні погляди українських правознавців щодо методів конституційно-правових досліджень, у контексті перспектив реформування України, вивчення системи конституційного права України та її юридичних властивостей можна стверджувати, що світоглядні принципи цієї методології реалізуються через відповідні, іноді й однойменні (зокрема, принцип герменевтики реалізується через герменевтичний метод тощо), метод пізнання конституційно-правової реальності [77].

Доцільність використання, як зазначають Буроменський М.В. та Закоморна К.О., діалектичного методу при аналізі конституційно-правових явищ зумовлена

раціональними принципами діалектичної логіки. До них, як правило, відносять: всебічності й об'єктивності пізнання, зв'язку пізнання з практикою, історичний підхід, конкретності й обґрунтованості істини [25, с. 103]. Цей метод став основоположним, адже сприяв ґрунтовному аналізу конституційно-правової реформи як динамічної категорії, що знаходиться в безперервному закономірному процесі розвитку, взаємозв'язку та взаємообумовленості з іншими суспільними та державно-правовими явищами. Саме за допомогою діалектичного методу ми всебічно та об'ємно сформуvalи доктрину конституційно-правової реформи, розуміючи її через історичне та логічне у становленні, загальне та особливе у здійсненні, зміст та форми у визначенні сутності.

Ми погоджуємо з тезою Калиновського Б.В. «...зважаючи на новітній етап конституційно-правової реформи, сучасна юридична наука постійно здійснює пошук оптимального та універсального методологічного інструментарію пізнання правової дійсності, тому це вчення не втрачає свою актуальність серед напрямків конституційно-правових досліджень [78, с. 68].

Є усі підстави визнати, що саме прогностичний метод є одним із головних для дослідження конституційно-правової реформи в Україні. При цьому варто врахувати, що прогностичний метод – це «...діяльність із вироблення прогнозів. Аналіз зводиться до прогностичної діагностики, з'ясування ступеня відповідності явища або процесу, що аналізується, майбутньому. ... Його призначення полягає у формуванні прогнозів щодо майбутнього розвитку ситуації» [22, с. 46]. В нашому дисертаційному дослідженні ми застосували прогностичний метод для визначення напрямків досягнення майбутнього удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду країн Європейського Союзу.

Сучасний стан конституційно-правової реформи в Україні, яка знаходиться у процесі демократичної трансформації та характеризується децентралізаційними тенденціями, необхідно було вивчати із залученням системного методу, який зумовив поєднання у дослідженні теорії та практики конституційно-правової реформи, конституційно-правових основ інституційного забезпечення та інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу, тобто

дослідження різних сторін, ознак, проявів конституційно-правової реформи. Одночасно системний метод дав можливість пізнати у різноманітних нормативно-правових актах суперечності, можливі проблеми під час реалізації. До речі, системний метод – це «... аналіз, в основу якого покладено системний підхід – виділення елементів системних об'єктів державного управління, визначення їхніх якісних і кількісних характеристик, взаємодії; опис структури досліджуваної системи, зв'язків, способів передавання внутрішньої та зовнішньої інформації» [22, с. 53]. Системний метод є необхідним тому, що будь-яке дослідження у сфері юридичних наук стосується питань системи права та системи законодавства, а також охоплює закономірності інтегративності, які застосовуються для формування інтегративного формаційно-цивілізаційного підходу до правових систем сучасності та її елементів. Системний метод зумовив положення, за якого конституційно-правова реформа розглядалася як система, тобто єдине ціле, яке складається із діалектично поєднаних частин. До того ж, системний метод дав змогу з'ясувати всі складові конституційно-правової реформи окремо та у їх взаємозв'язку, і всебічно охопити комплекс заходів з інтеграції, що впливають на конституційний лад держави.

Якісний аналіз нормативно-правових та індивідуально-владних актів, що стосуються конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу, стало можливим завдяки залученню методу герменевтики, в основу якого покладено принцип герменевтичного кола, який потребує врахування взаємозв'язку частини і цілого, і означає рух в процесі розуміння від абстрактного до конкретного і навпаки. Таким чином, постійний рух по колу приводить до виявлення суперечностей та їхнього вирішення. На думку Абасова Г.Г., застосування даного методу дозволяє зрозуміти особливості джерельної бази та правовідносин, що, у свою чергу, розкриває зміст і значення її складових [26, с. 99].

Отож, нами було використано низку загальнонаукових методів емпіричного характеру, так герменевтичний метод, його застосування було необхідним для аналізу змісту доктринальних джерел, в яких сформовано найважливіші

теоретико-методологічні здобутки представників українського та закордонного правознавства.

Нами реалізовувався формально-логічний метод, який є різновидом «...комплексного аналізу нормативно-правових баз, в основу якого покладено ідею про те, що кожна проблемно орієнтована нормативно-правова база регулює певну сферу або галузь діяльності» [27, с. 40] Цей метод сприяв аналізу міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють та охороняють суспільні відносини у сфері реалізації конституційно-правової реформи в Україні. Він використовувався для визначення конституціоналізації процесу європейської інтеграції, а також обґрунтування пропозицій щодо внесення необхідних змін до Конституції України та інших законодавчих актів у зв'язку з окресленими процесами в Україні.

Також у роботі застосовано компаративний метод при дослідженні зарубіжного досвіду щодо проведення конституційно-правової реформи. Компаративний метод, являє собою «...порівняльний аналіз, метод наукового аналізу, що застосовується на теоретичному й емпіричному рівні дослідження з метою вивчення, типологізації, оцінки явищ, процесів, систем тощо» [27, с. 37].

Необхідність компаративного аналізу зарубіжного досвіду не викликає сумнівів, бо саме таким шляхом можна вести пошук нових ідей, виявити глобальні тенденції розвитку права та політики. Цей метод зокрема використовувався, наприклад, для виявлення спільних та відмінних властивостей Угоди про партнерство та співробітництво між Україною, Європейським співтовариствами та їх державами членами від 14 червня 1994 р. та Угод про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої від 27 червня 2014 року.

Використовуючи формально-юридичний метод наукового пізнання, тлумачились закономірні й випадкові трансформації конституційно-правової реформи. Він дав можливість вивчити право, як таке, що існує в «чистому вигляді», яке не пов'язане з економікою, політикою та іншими соціальними явищами. Саме формально-юридичний метод допоміг описати, узагальнити,

класифікувати та систематизувати проведення конституційно-правової реформи в Україні. До того ж, він використовувався при аналізі змісту положень змінених конституцій в державах-членах Європейського Союзу під час вступу до Європейського Союзу, основних положень Лісабонського Договору, що вплинули на реформування Основних законів та практики їх тлумачення у країнах-членах Європейського Союзу, вивчення засадничих правових актів з адаптації законодавства України до правових актів Європейського Союзу, а також класифікації напрямків здійснення конституціоналізації процесу європейської інтеграції.

Застосування історико-правового методу та його основи – історичного підходу, дозволило з'ясувати генезу конституційно-правової реформи в Україні, що уже зазначалось у цьому підрозділі.

Порівняльно-правовий метод застосовувався при вивченні досвіду проведення організаційно-правових заходів, що вживалися в процесі європейської інтеграції у деяких країнах-членах Європейського Союзу, а також практики органів конституційної юрисдикції, що долучені до цього процесу, внаслідок чого стало можливим відпрацювати практичні рекомендації з удосконалення конституційного законодавства України.

Відносини між державою та громадянським суспільством базується на людиноцентризмі, яка характеризується соціологічними, нормативними і аксіологічними властивостями. Завдяки соціологічному аспекті держава характеризується, як створене громадянським суспільством інструмент упорядкування та захисту прав та свобод людини та громадянина. Так як, українська держава розбудовується як демократична та правова, потрібно проваджувати пошук пріоритетів, при цьому важливим є обрання системи цінностей, яка відповідала б нашому менталітету, котра відстоювала людину, її права і свободи, яка є визначальним фактором її діяльності тобто людиноцентристський підхід. Саме нормативний аспект здійснюється на основі та у формі правового закону, тобто відбувається волевиявлення держави, в свою чергу аксіологічний аспект розкрило соціальне призначення країни.

На підставі вищезазначеного можна дійти висновку, що для повноцінного, об'єктивного, істинного та науково довершеного аналітичного осмислення конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу, необхідною є комплексна методологічна основа, яка передбачає використання багаторівневої системи відповідних підходів та методів. Саме тому у процесі підготовки дисертаційного дослідження нами використовувались, насамперед, перспективні методи, принципи та підходи.

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що методологію проведення наукових досліджень у сфері конституційного права слід розглядати як існуючу впорядковану систему.

Отож, обрана нами як предмет дослідження проблеми конституційно-правової реформи України як основи інтеграції України до Європейського Союзу, визначає потребу обґрунтування її теоретичних та прикладних аспектів. Вказана проблема є складною та має комплексний характер та порушує низку головних питань, для вирішення яких потрібно застосовувати різноманітні методи, принципи та підходи.

2.2 Генеза конституційно-правової реформи в Україні

Розпочинаючи викладення цього підрозділу, насамперед зазначимо, що генеза – це виникнення, історичні етапи формування та розвитку якогось соціального явища. На підтвердження цього зазначимо, що «Генеза – генезис; походження, зародження, виникнення; процес утворення» [28]., або «Генезис тж. Генéза (грец. γένεσις від грец. γέννῶω – породжую, створюю, лат. genesis) – походження, виникнення; процес утворення» [29]. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» передбачає, що «Генезис, – у, ч. Походження, виникнення, становлення» [30, с. 17]., а «Новий тлумачний словник української мови», зазначає, що це «Походження, виникнення, становлення, зародження, розвиток» [31, с. 421]. У «Сучасній правовій енциклопедії» за загальною

редакцією Зайчука О.В., Копиленка О.Л., Оніщенко Н.М. під терміном «генезис» розуміють походження, виникнення; процес утворення [32, с. 37].

Отже, на нашу думку, поняття «генезис» описує саме поступовий розвиток певного явища, а в аспекті нашого дослідження саме генезу конституційно-правової реформи, яка є складовою розбудови правової держави, включає певні етапи, зокрема, формування нормативно-правової моделі конституційного ладу України, підготовку і прийняття Основного Закону, підготовку змін до Конституції України та становлення новітнього етапу політико-правової системи українського конституціоналізму.

Як переконує історичний досвід, конституційно-правова реформа є результатом суспільно-політичних дебатів щодо необхідності конституційно-правової реформи і може бути викликана зміною політичного, економічного й соціального устрою як необхідної умови подолання економічної стагнації, кризи. Сьогодні наша країна перебуває під впливом зовнішніх глобальних чинників і тенденцій, що не могли не позначитися на стані й функціонуванні вітчизняної правової системи як в цілому, так і її окремих структурних елементів, зокрема – системи законодавства, правотворчого і правозастосовного процесів. Утворення Конституційної Комісії Президентом України від 3 березня 2015 р. № 119/2015, створило певні умови для підготовки конституційно-правової реформи з урахуванням рекомендацій Ради Європи. Українська влада започаткувала процес зміни Конституції України шляхом прийняття відповідно до розділу XIII Конституції трьох окремих складових, а саме: щодо прав, свобод та обов'язків людини і громадянина; щодо децентралізації; щодо забезпечення незалежності суду.

Разом з цим, необхідно визначити, що питання генези конституційної реформи є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, у своєму академічному «Курсі сучасного конституційного права України» [33] Скрипнюк О.В. виокремив кілька періодів конституційної реформи. На його думку, перший період (1991-1996 рр.), ознаменувався здобуттям незалежності України, процесом підготовки проектів Конституції та прийняття у 1996 р. чинної

Конституції України. Другий період (1996-2004 рр.) став періодом реалізації Конституції України 1996 р. Наступний, третій (з 2004 р.), позначився конституційно-правовою реформою та конституційною кризою 2007 р., а також проголошенням у 2009 р. курсу на удосконалення Основного Закону.

Федоренко В.Л. виділив четвертий період (з 2010 р.), який ознаменувався визнанням 30 вересня 2010 р. Конституційним Судом України неконституційним Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. та поверненням чинності Конституції України у редакції 28 червня 1996 р., зокрема, започаткуванням роботи Конституційної Асамблеї в 2012 р. [33].

Колодій А.М. у своїй доповіді «Конституційна реформа в Україні: поняття, етапи та головні напрямки» виділив три основних етапи конституційної реформи: формування нормативно-правової моделі конституційного ладу України (1989-1995 рр.); підготовка і прийняття Конституції України – нормативної основи конституційної реформи в Україні (1995-1996 рр.); новелізація конституційного поля України, підготовка змін у Конституцію України, формування політико-правової системи українського конституціоналізму (сучасний етап) (1996-2010 рр.) [34, с. 7].

Враховуючи та сприймаючи викладене, вважаємо доцільним запропонувати власне розуміння основних етапів конституційно-правової реформи в Україні. Перший етап конституційної реформи розпочався у зв'язку із розпадом СРСР та становленням України як незалежної, самостійної та суверенної держави. Цей період охоплює 1991-1996 рр., його характерною ознакою стала реалізація положень Конституції України.

Як відомо, після урочистого прийняття 24 серпня 1991 р. Верховною Радою України Акта проголошення незалежності України та його затвердження на всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р., Україна була визнана суверенною державою та повноцінним суб'єктом міжнародних відносин більшістю країн світу.

Відповідно до Закону «Про зміни і доповнення Конституції УРСР» від 24 жовтня 1990 р. вносилися зміни до ст. 3 Основного Закону, яка передбачала

принцип демократичного централізму, де зазначалося, що організація і діяльність держави будується на засадах виборності всіх органів державної влади, а 18 квітня 1991 р. був прийнятий Закон УРСР «Про внесення змін у пункт 4 ст. 118 Конституції Української РСР», згідно з яким Голова Ради Міністрів УРСР був перейменований у Прем'єр-міністра УРСР.

21 травня 1991 р. був прийнятий Закон УРСР «Про зміни і доповнення Конституції УРСР у зв'язку з удосконалюванням системи державного управління». Посада голови Ради Міністрів замінилася на посаду Прем'єр-міністра, а Рада Міністрів, яка була органом державного управління республіки, стала Кабінетом Міністрів.

19 червня 1991 р. був прийнятий Закон УРСР «Про внесення змін і доповнень у Конституцію Української РСР». Згідно Закону УРСР «Про введення посади Президента УРСР» від 5 липня 1991 р., відповідно до якого була заснована посада Президента України, Конституція доповнювалася главою 12-1 «...Президент Української РСР», де було задекларовано, що «...Президент Української Радянської Соціалістичної Республіки є найвищою посадовою особою в Українській державі» [75].

24 серпня 1991 р. Верховна Рада України приймає Акт проголошення незалежності України. 1 грудня 1991 р. народ України на референдумі висловився за незалежність України, було конституційно оформлено Декларацію про державний суверенітет.

Через певний час, 27 жовтня 1992 р., був прийнятий Закон УРСР «Про внесення змін і доповнень у Конституцію України», а 1 липня 1992 р. Верховною Радою УРСР приймається Постанова «Про проект нової Конституції України», що був схвалений і винесений на всенародне обговорення.

1993 р. в Україні загострилася соціально-економічна та політична ситуація, Уряд ініціював повторне звернення до проекту нової Конституції, де пропонувалося для прийняття Конституції скликати З'їд Рад, а на перехідний період – Конституційний Закон. 30 жовтня 1993 р. публікується ще один проект Конституції України, підготовлений робочою групою на чолі з Головою

Конституційного Суду Юзьковим Л. П. Можна зазначити, що проект був орієнтований на парламентсько-президентську республіку з досить обмеженими повноваженнями Президента і посиленням позицій Верховної Ради України.

Незважаючи на критичні зауваження в наукових і публіцистичних колах щодо найбільш важливих позицій проекту, розбіжностей, які були виявлені у парламенті і його комісіях, 8 червня 1995 р. Конституційний Договір між Верховною Радою і Президентом України [35] «Про основні засади організації і функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України» був підписаний і вступив в силу.

Утім, Конституційний Договір не вирішував проблему прийняття нової Конституції України. Саме тому 24 листопада 1995 р. Конституційна Комісія підтримала пропозицію Президента України й утворила нову робочу групу в складі чотирьох представників Верховної Ради України, чотирьох представників Президента України і двох представників від органів правосуддя для доопрацювання конституційного проекту. Цим, на нашу думку, і закінчується перший етап конституційної реформи, який увінчався прийняттям Конституції України за основу.

Ми поділяємо думку Колодія А.М., що другий етап конституційної реформи це «підготовка і прийняття Конституції України – нормативної основи конституційної реформи в Україні (1996–2010 рр.)» [34, с. 11].

На нашу думку, саме другий етап конституційно-правової реформи в Україні (1996–2010 рр.) є реалізація положень Конституції України, цей період характеризується формуванням українського конституціоналізму. На цьому етапі конституціоналізм охоплює всі явища, ідеї, документи, які пов'язані з прийняттям та дією Конституції України.

Щодо цього етапу зазначимо наступне. 15 листопада 1995 р. проект Конституції України був підготовлений Робочою групою і переданий Конституційній Комісії, яка його доопрацювала, 11 березня 1996 р. схвалила проект і передала його 18 березня Верховній Раді України з додатком зауважень членів комісії. 2 квітня Верховна Рада прийняла рішення про включення до

порядку денного пленарних засідань обговорення проекту Конституції України. 17 квітня почалося його перше читання. У цьому зв'язку 19 квітня прийняте рішення про необхідність утворення Тимчасової спеціальної комісії з доробки проекту Конституції, що була утворена 5 травня. 28 травня проект в редакції Тимчасової спеціальної комісії був опублікований у «Голосі України» і почався його розгляд та обговорення, а 4 червня проект Конституції був прийнятий у першому читанні. До прийнятого в першому читанні проекту надійшло 1932 пропозиції і зауваження [34, с. 12]. А 19 червня 1996 р. почалося друге читання Основного Закону.

28 червня 1996 р. Конституція України кваліфікованою більшістю голосів була прийнята. У зв'язку з прийняттям Конституції Верховною Радою Президентом України визнаний таким, що втратив силу, Указ від 26 червня 1996 р. «Про проведення всеукраїнського референдуму по питанню прийняття нової Конституції України».

Ми погоджуємося з тезою Колодія А.М., що «...прийняття і забезпечення Конституції України – важливий етап вітчизняного державного будівництва, але ні у якому разі не завершення конституційної реформи в Україні. Це тим більш важливо підкреслити, що досить розповсюдженими і небезпечними для конституційного будівництва є уявлення, у відповідності до яких відбувається ототожнення реформи із прийняттям Конституції України і її дотриманням» [61, с. 13].

Характеризуючи цей етап треба згадати, що Президент України видав Указ «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою» від 15 січня 2000 р. Але, як показує історичний розвиток української державності, всеукраїнський референдум був проігнорований Урядом, і всі ті чотири питання, які виносились на референдум, констатували той факт, що вони виражали лише позицію громадян, яку, на превеликий жаль, не втілили на сторінках Основного Закону.

Окремо хочемо звернути увагу на Указ Президента України «Про внесення на всенародне обговорення проекту Закон України «Про внесення змін до

Конституції України» від 6 березня 2003 р., новелою було запровадження в нашій країні двопалатного парламенту, де верхня палата представляла інтереси регіонів, позбавлення депутатської недоторканності, зменшення кількості депутатів, спрощення процедури проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою.

Вже потім було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222– IV, де було внесені суттєві зміни щодо перерозподілу повноважень у владному трикутнику, а також перехід до парламентсько-президентської республіки.

Розглядаючи генезу конституційно-правової реформи в Україні треба згадати, що у 2004-2010 рр. певні недосконалості та колізії Конституції України спричинили низку конституційних конфліктів. Вихідною крапкою у прагненні тодішньої влади до системного оновлення Конституції України можна вважати Указ Президента України від 27 грудня 2007 р. № 1294/2207 «Про Національну конституційну раду» [148]. Цей Указ започаткував суспільний діалог щодо змісту та форм удосконалення положень чинної Конституції України.

30 вересня 2010 р. Конституційний Суд України скасував дії конституційних реформ, які були затверджені у 2004 р. і знову почала діяти Конституція України у редакції 1996 р.

Пізніше було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 1 лютого 2011 р. щодо п'ятирічного терміну повноваження місцевих рад.

Так, третій етап конституційно-правової реформи розпочався 2011 р. і тривав до 2014 р. Цей етап охарактеризувався відновленням Конституції України в редакції 1996 р., шляхом прийняття Рішення Конституційного Суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 р., а згодом, в 2014 р., на фоні кризи суспільства, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції

України» від 21 лютого 2014 року № 742 – VII. Відповідно, відновлено дію окремих положень Конституції України з наступними змінами від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV, від 1 лютого 2011 р. «2952-VI, від 19 вересня 2013 р. № 586-VII.

4 лютого 2011 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

21 лютого 2011 р. рішенням Президента України було створено Науково-експертну групу під головуванням першого Президента України, що має «напрацювати пропозиції щодо механізму створення і діяльності Конституційної Асамблеї а також проаналізувати концепції реформування Конституції України».

6 жовтня 2013 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України». Зміни торкнулися лише ст. 98 Основного Закону, які розширили повноваження Рахункової палати. Відтепер саме вона стала здійснювати контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням.

У грудні 2013 р. голова Конституційної Асамблеї Л. Кравчук заявив, що підготовка концепції змін до Конституції завершена. Згідно з нею, майбутня редакція Конституції України мала складатися з преамбули та 14 розділів: розділ I «Засади конституційного ладу»; розділ II «Основні права і свободи»; розділ III «Народне волевиявлення»; розділ IV «Верховна Рада України»; розділ V «Президент України»; розділ VI «Кабінет Міністрів України. Центральні та місцеві органи виконавчої влади»; розділ VII «Суди і правосуддя»; розділ VIII «Прокуратура»; розділ IX «Адміністративно-територіальний устрій»; розділ X «Автономна Республіка Крим»; розділ XI «Місьцеве самоврядування»; розділ XII «Конституційний Суд України»; розділ XIII «Внесення змін до Конституції України»; розділ XIV «Прикінцеві положення».

Але на початку 2014 р., на фоні безпрецедентної кризи владної вертикалі, Президент України Віктор Янукович самоусунувся від виконання конституційних повноважень, що загрожувало територіальній цілісності і суверенітету України,

масовим порушенням прав і свобод громадян. Виходячи з обставин крайньої необхідності, згідно ст. 111 Конституції України, саме Революція гідності стали каталізатором прийняття Верховною Радою України Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року № 742 – VII.

21 лютого 2014 р. Верховна Рада України конституційною більшістю в 386 голосів прийняла за основу Закон України про відновлення дії окремих положень Конституції України (№ 4163). Це означало, що Верховна Рада України повернула в дію Конституцію 2004 р. Законом, зокрема, передбачено, що Верховна Рада України може формувати коаліцію депутатських фракцій, яка формуватиметься як фракціями, так і окремими народними депутатами. Повноваження Верховної Ради України нинішнього скликання триватимуть до жовтня 2017 р.

Саме на четвертому етапі (з 2014 р. по теперішній час) формується процес конституціоналізації європейської інтеграції.

Також Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII [36], а 30 вересня 2016 р. він набув чинності та започаткував судову реформу. Відповідно до змін в Конституції України в частині правосуддя, будь-яка особа може подати конституційну скаргу до Конституційного Суду України. Звернемо увагу, що інститут конституційної скарги виступає не лише як гарант захисту основних прав людини від свавілля влади, а й як важливий засіб забезпечення розвитку конституційної демократії. Конституційна скарга є специфічним інструментом захисту прав людини, що надає особі можливість вступати в правовий спір з державою та її органами, тим самим інтегруючи громадян у процес управління державою.

Згідно Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII [37], запроваджується трирівнева система судоустрою, створюється Верховний Суд, ліквідуються діючі вищі спеціалізовані суди, а їх повноваження передаються відповідним палатам в оновленому Верховному Суді, створюються

два спеціалізованих суди: Вищий антикорупційний суд та Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Відповідно до прийнятих змін до Конституції, в Україні діятиме Вища рада правосуддя, яка утвориться шляхом реорганізації Вищої ради юстиції і має стати ключовим органом, що візьме на себе відповідальність за якість судової влади відповідно до Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII [38].

Варто також згадати, що розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 15 липня 2015 № 2217а [39], де регламентовано, що метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіальної організації влади в Україні.

Робочою групою Конституційної Комісії в липні 2015р. був підготовлений законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо прав людини)». Дуже доречно був підготовлений законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо прав людини)», адже, як відомо, дотримання прав людини та конституційних прав громадян в Україні є незадовільним. Тому законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо прав людини)» надає можливість обговорити шляхи поліпшення прав людини чи громадянина в Україні.

Пропонуємо зміни до Конституції України, які потрібно викласти у наступній редакції диспозиції ст. 48 Конституції України:

Стаття 48.

«Держава вживатиме необхідних заходів для забезпечення достатнього життєвого рівня, зокрема встановлюючи мінімальний розмір заробітної плати, пенсії чи допомоги, не нижчого від прожитого мінімуму громадян, встановленого законом».

Стосовно проектних пропозицій до Конституції України в частині удосконалення засад прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, позиції є

наступними: 1) громадяни України мають право на зброю. Право на придбання зброї, набуття права власності на зброю та боєприпаси на території України, набуття права володіння зброєю та її застосування, види зброї, основи обігу зброї та боєприпасів до неї, зберігання зброї, реєстрація зброї, вирішення спорів та відповідальність за порушення законодавства про зброю регулюються законом; 2) впровадження універсальної конституційної формули про права та зобов'язання людини і громадянина [40, с. 67].

Звернемо увагу на проектні пропозиції Закону «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 15 липня 2015 року (реєстр. № 2217а), який був попередньо схвалений Постановою Верховної Ради України від 31 серпня 2015 року № 656-VIII. Ним передбачено, що джерелом влади в Україні повинні стати місцеві громади, які самі будуть збирати податки і розподіляти бюджети.

Протягом 2014-2017 рр. Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України на підтримку реформи з децентралізації було напрацьовано та прийнято цілу низку законодавчих та розпорядчих документів, серед них основні : Закони України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII, «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015 р. №157-VIII, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища» від 9 березня 2017 р. № 4742, закон більш чітко визначає статус старости шляхом визначення просторових меж його діяльності, кола повноважень, підстав та порядку дострокового припинення повноважень, гарантій діяльності); «Щодо добровільного приєднання територіальних громад» від 17 березня 2017 р. № 4772, який дає змогу суттєво пришвидшити формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування, бо значно спрощує процедуру добровільного об'єднання громад тощо.

Саме четвертий етап, тобто сучасний період здійснення конституційно-правової реформи, включає в себе кілька блоків, які розроблені Конституційною Комісією для внесення змін до Основного Закону, які мають за мету наблизити Україну до європейських цінностей та розвитку.

Зрештою, ефективність конституціоналізації європейської інтеграції залежить від розробки та запровадження дієвих комплексів (правових та інституціональних) для проведення широкомасштабної конституційно-правової реформи, мається на увазі створення механізму, котрий включатиме адаптацію законодавства, створення відповідних інших інституцій та додаткових заходів. Саме Конвенція загальнодержавної програми адаптації законодавства України до Європейського Союзу від 18 березня 2004 р. стала основоположним документом у процесі європейської інтеграції України, що визначає механізм досягнення Україною відповідності до Копенгагенського та Мадридського критеріїв при вступі до Європейського Союзу.

Отже, можемо зазначити авторський варіант визначення процесу конституціоналізації, який виявляється у зміцненні засад функціонування державного та суспільного життя, яке забезпечує розвиток інститутів влади, демократії, громадянського суспільства. В свою чергу, даний процес орієнтований на приведення суспільних відносин у відповідність конституційним вимогам та нормам. Таким чином, конституціоналізація вбачається як всеохоплюючий процес, який включає в себе установки різногалузевих норм права, правових доктрин та зміст внутрішньої та зовнішньої політики країни, які врешті приводять країну у відповідність конституційно-правових норм суспільним відносинам на всіх рівнях розвитку.

Визначення процесу конституціоналізації найбільш ґрунтовно формулює Орзіх М.П., який стверджує, «...що конституціоналізація – процес, орієнтований не тільки на приведення суспільних відносин у відповідність конституційним вимогам та постулатам, але й на «примішування» конституційних ідей і норм до іншогогалузевих правовідносин...» [15, с. 22]. А Кампо В.М. стверджує, «..що рівень конституціоналізації суспільних відносин у державі прямо пропорційний рівню розвитку науки конституційного права, а останній безпосередньо залежить від інтегрованості цієї науки в європейське (світове) конституційне право» [41, с. 61].

На підставі вищезазначеного ми пропонуємо таке розуміння конституціоналізації процесу європейської інтеграції – це комплекс заходів зі створення конституційних та інших правових умов для визначення засад членства України в Європейському Союзі, яке полягає у закріпленні у нормах Конституції України, основоположних основ участі України в Європейському Союзі, а також втілення права Європейського Союзу у правову систему України.

Виходячи із визначення, можна стверджувати, що ознаками конституціоналізації процесу європейської інтеграції слід вважати:

- комплекс заходів зі створення конституційних та інших правових умов для визначення засад членства України в Європейському Союзі;
- відбувається в результаті залучення країн до європейського співтовариства;
- фіксується у нормах конституції засад європейської інтеграції країни, де визначаються стратегічні напрямки інтеграції кожної країни, на підставі угод про партнерство та співробітництво, програм, планів та Угод щодо адаптації законодавства у пріоритетних сферах членства;
- втілення права Європейського Союзу у правову систему України.

Загальне значення конституціоналізації процесу європейської інтеграції розуміється у розробці нормативного підґрунтя для інтеграції України до європейського співтовариства (зокрема підписання Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р.). В свою чергу, слід розробити окремий правовий механізм імплементації норм європейського права до внутрішнього права нашої країни, який забезпечить виконання загального комплексу заходів із створення умов та визначення засад членства в європейському співтоваристві.

2.3 Поняття та сутність конституційно-правової реформи в Україні

У цьому підрозділі дисертаційного дослідження буде досліджуватися поняття та сутність конституційно-правової реформи в умовах сучасного конституціоналізму з урахуванням конституційно-правових реалій вітчизняної державно-правової практики, але для початку визначимося із термінами. Отже, «Поняття» – «...форма мислення, яка відображає істотні властивості, зв'язки і відношення предметів і явищ в їхній суперечності і розвитку; думка або система думок, що узагальнює, виділяє предмети деякого класу за визначеними загальними і в сукупності специфічними для них ознаками» [42].

«Сутність» – «Новий тлумачний словник української мови» передбачає, що «СУТНІСТЬ, -ності, *жс.* 1. Найголовніше, основне, істотне в кому-, чому-небудь; суть, зміст. 2. У філософії – головне, визначальне в предметі, що зумовлене глибинними зв'язками й тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [43, с. 485]. А «Великий тлумачний словник сучасної української мови» додає до цього, що «СУТТЄВИЙ, -а, -е. Який становить саму суть, зміст чого-небудь; важливий, значний // у знач. ім. суттєве, вого, с. Те, що становить саму суть, зміст чого-небудь. // Який має велике, особливе значення» [44, с. 1218].

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що поняття «сутність» являє собою базові, найголовніші ознаки, характеристики, властивості, які не є поверхневими і вимагають глибокого дослідження. «Сутність (есенція) – філософська категорія, що виражає головне, основне, визначальне в предметі, таке, що зумовлене глибинними, необхідними, внутрішніми зв'язками і тенденціями розвитку і пізнається на рівні теоретичного мислення» [45]. «Оскільки «сутність» означає сукупність найбільш глибоких, стійких якостей предмета (у даному випадку – права), що визначають його походження, характер і напрями розвитку, предметом дискусії якраз і були причини виникнення права, його визначення, роль у суспільстві, якісні ознаки тощо. Для одних суб'єктів право – це інструмент справедливості і свободи, засіб захисту людини від влади,

надбання людської культури і розуму, для інших – лише класовий регулятор суспільних відносин» [46, с. 286].

У юридичних доктринальних джерелах формулюються різні визначення правової реформи, конституційної реформи, конституційно-правової реформи, державно-правової реформи. При цьому здебільшого стверджується, що конституційно-правова реформа являє собою взаємодію суспільних та політичних сил і необхідність вносити за установленою процедурою відповідні зміни до чинної конституції чи прийняття нової конституції. Слушно з цього приводу зауважує Шемшученко Ю.С., який стверджує, що спробувавши дослідити правову реформу як певний цілісний процес, що має загальну основу й загальну мету (незалежно від того, в якій сфері суспільно-правових відносин він реалізується), слід визнати, що нею може і повинно бути саме конституційне реформування тобто конституційна реформа. Саме на рівні Конституції України як Основного Закону суспільства й держави конститууються фундаментальні правові принципи та норми, що визначають порядок організації і функціонування всіх гілок (законодавчої, виконавчої й судової) та інститутів державної влади, а також порядок взаємодії суспільства, індивіда й держави [51, с. 24–25].

На думку Ющика О.І., правова реформа «завжди є особливим управлінським рішенням, розпочинається верховною державною владою, має передумовою об'єктивну зміну умов функціонування державного апарату і викликане нею порушення єдності державної влади, котре змушує верховну владу до відновлення такої єдності, породжуючи її заінтересованість у зміні наявного режиму, прагнення цієї влади до встановлення іншого режиму законності, що реалізується в перетворюючій діяльності державного апарату, який виконує зазначене владне рішення» [52, с. 69-71].

Правова реформа, на думку Лемака В.В., – це державна політика, спрямована на системні перетворення за допомогою юридичних засобів сутності держави, її основних функцій, правових основ відносин із суспільством та окремими індивідами на основі принципів конституціоналізму та правової

держави. При цьому в якості об'єкта правової реформи вчений розглядає правову систему суспільства та її окремі компоненти [53, с. 13].

Агафонова А.М., зазначає, що «... конституційна реформа має задавати вектори розвитку та об'єднувати всі інші реформи в державі, оскільки конституція є основою системи законодавства і системи права – Основним Законом держави і суспільства. Тому судова, адміністративно-територіальна реформи та реформа місцевого самоврядування – це визначені на сьогодні напрями конституційної реформи в Україні, що мають отримати відповідний розвиток у законодавстві [54, с. 9]. Окремо Агафонова А.М., зазначає, що конституційна реформа є обов'язково правовою реформою.

Враховуючи це, можна стверджувати, що зв'язок конституційно-правової реформи і правової реформи є очевидним. Узагальнено конституційно-правова реформа, передбачаючи реформування політичної системи, є одночасно і правовою реформою, а також, по своїй суті, – державно-правовою реформою. Конституційно-правова реформа за своєю сутністю є політичною реформою, яка пов'язана з владними відносинами політичної системи суспільства. Саме Основний Закон закріплює політичну волю та легальні інтереси суспільства, держави, територіальної громади, так само конституційна реформа закріплює політичну волю та інтереси суб'єктів правотворення.

Резюмуючи вищевикладене, ми розглядуємо конституційно-правову реформу як потребу у розвитку суспільства в цілому, що пов'язане зі змінами законодавства та Конституції України, удосконаленням основних інститутів держави та громадянського суспільства, що, в свою чергу, сприяє розвитку конституціоналізму та розвитку громадянського суспільства та України.

Як вважає Селіванов В.М., удосконалення Конституції України, хоча і має самостійне значення стосовно політичної системи, але все ж повинно сприяти подальшій демократизації всіх сфер суспільного життя, зокрема політичної системи України, переходу від формального визнання демократичних принципів на рівні державної влади до їх реального впровадження в життєдіяльність суспільства [55, с. 18].

На наше переконання, конституційно-правова реформа є комплексом заходів, спрямованих на прийняття нової чи зміну діючої Конституції, саме Основний Закон має вищу юридичну силу, через яку народ та державна влада, утверджують основні принципи устрою суспільства і держави, основи правового статусу особи і громадянина, визначають систему і функції органів державної влади й органів місцевого самоврядування, механізми реалізації державно-владних повноважень і територіальний устрій держави.

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що конституційно-правова реформа в Україні є політико-правовим процесом широкомасштабного перетворення конституційного законодавства (зі зміною тексту Основного Закону), розвитку конституційних правовідносин та конституційної правосвідомості, створення системи забезпечення конституційного правопорядку з метою формування сучасного українського конституціоналізму.

Грунтуючись на викладеному, можна стверджувати, що реформа характеризується як необхідний комплекс заходів, при якому відбувається перевлаштування суспільних відносин. Метою реформування є досягнення нового стану суспільства, зокрема, воно виступає як механізм перелому установчих процесів та традицій. Отже, конституційно-правова реформа – це процес, який спрямований на прогресивні зміни в суспільстві, при цьому вона забезпечує стабільність у суспільстві конституційного ладу, тих чи інших соціальних, політичних чи економічних структур та інститутів.

Деталізуючи зазначене визначення, можна стверджувати, що ознаками конституційно-правової реформи є:

- системна, управлінська програма дій та заходів;
- ініціюється та реалізується безпосередньо народом або верховною державною владою;
- передбачає прийняття, внесення змін і доповнень до окремих конституційних розділів, глав, статей, приписів;
- забезпечує подальше визнання конституції основним законом;
- формується громадянське суспільство та правова держава.

Аналізуючи зазначене визначення, можна також стверджувати, що конституційно-правова реформа покликана на те, щоб сформувати дієвий механізм державної влади; забезпечити пряму участь громадян держави в формуванні державної та муніципальної влади; запроваджувати санкції за порушення державними органами конституційних приписів; забезпечувати баланс між компетенцією Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади тощо.

Тобто, варто визнати, що вкрай важливим є питання розуміння мети конституційно-правової реформи, насамперед, мова йде не про поточні цілі, які обумовлені об'єктивними обставинами, а саме основну спрямованість конституційно-правової реформи для держави та громадянського суспільства. Як слушно, зазначає Колодій А.М., мета сучасного етапу конституційної реформи знаходиться поза сферою самої Конституції, її змін. Ціль реформи – створення системи вітчизняного конституціоналізму, гідного III тисячоліття людської цивілізації, і визначення найбільш ефективних засобів досягнення мети [56, с. 9].

Для проведення конституційно-правової реформи мають вирішуватися такі основні завдання:

- на підставі програмних документів, міжнародних зобов'язань України, громадських та наукових ініціатив сформувати законодавчі орієнтири для здійснення реформ;
- диференціювати узагальнені законодавчі пропозиції відповідно до галузевих реформ;
- визначити часові межі (терміни) законодавчого забезпечення реформ [57].

Серед об'єктивних причин конституційно-правової реформи здебільшого зазначають наступні: 1) внутрішні причини: а) перехід від авторитаризму до демократії, зміна форми правління або політичного режиму, які, як правило, викликають необхідність реформування основ суспільного та державного ладу й окремих державно-правових інститутів. Для України це була головна причина внесення змін до Конституції УРСР 1978 р., а потім прийняття Конституції України у 1996 р.; б) зміни у територіальному устрої, дана причина зумовила,

наприклад, внесення змін до конституційних актів окремих європейських країн, що пов'язано з розвитком регіоналізму та необхідністю визначення статусу територіальних складових; в) значні зміни «політичної карти» суспільства, прихід до влади опозиційної сили, яка прагне шляхом перегляду конституції закріпити своє уявлення про соціально-економічний лад. Треба визнати, що можна вважати дискусійним розуміння такої причини як об'єктивної. Принаймні, зважаючи на особливості конституційного розвитку України, коли кожна нова політична сила, що приходила до влади, ініціювала проведення конституційної реформи; г) зміни у правовій системі суспільства, які обумовлюють прагнення уникнення втрати конституцією її фактичної сили. До речі, ця причина може зумовити еволюційний та частковий перегляд конституційних норм; 2) зовнішні причини часто продиктовані змінами геополітичного положення країни, проголошенням незалежності, інтеграцією до певної міжнародної чи регіональної спільноти, тощо. Остання причина конституційно-правових реформ характерна як для всіх країн колишнього СРСР, так і для європейських держав – у зв'язку зі створенням Європейського Союзу [54, с. 6].

Розглядаючи причини, що зумовлюють необхідність конституційно-правової реформи, варто погодитись із Савчиним М.В., що причиною сучасної конституційної реформи в напрямку децентралізації, є розширення самоврядних прав громади та залучення громадян до вирішення питань місцевого значення, саме цей процес надає розширення процедур демократії участі, зокрема, це громадські слухання, громадські ініціативи, участь громади у культурно-мистецьких, просвітницьких, спортивних заходах. Саме формування культури впливає на динаміку демократичного процесу в масштабах країни [58].

На нашу думку, саме вивчення функцій конституційно-правової реформи допомагає зрозуміти її сутність, адже «функції держави – це основні напрямки її діяльності, які виражають її сутність і соціальне призначення в галузі управління справами суспільства» [59, с. 89], або «функції права – це основні напрями юридичної дії права на існуючі суспільні відносини, що реально визначають сутність і соціальне призначення права в житті суспільства» [60, с. 167].

Тобто, ми вважаємо, що найбільш оптимальним буде дослідження сутності конституційно-правової реформи через аналіз її функцій, адже в юридичній науці термін «функції» якраз і вживається для позначення сутності, соціального призначення, соціальної ролі того чи іншого правового явища у суспільстві, державі, праві тощо.

Зовсім не випадково з цього приводу стверджується, що «категорія «функції держави» тісно пов'язана з такими поняттями, як «сутність» та «діяльність держави». Л. Каск зазначав, що шлях до пізнання сутності держави приходить насамперед через пізнання її функцій. На думку І. Ільїнського, тільки сутність держави може надавати її функціям відповідної соціально-політичної та морально-цілісної визначеності, яка, в свою чергу проектується на практичну діяльність» [61, с. 89]. Саме тому дослідження поняття функцій конституційно-правової реформи є передумовою пізнання головного і визначального у її середовищі, виявлення її соціального змісту, призначення, порівняння з іншими соціальними явищами, дослідження її сутності. Таким чином, можна стверджувати, що сутність конституційно-правової реформи – це, насамперед, головні напрямки реалізації її соціального призначення, тобто функції конституційно-правової реформи.

Узагальнюючи, зазначимо, що термін «сутність» являє собою категорію, яка зумовлена тенденціями розвитку, в свою чергу, термін «сутність конституційно-правової реформи» виявляється через вивчення функцій, за допомогою яких визначається вся складність та багатоваріантність конституційно-правової реформи як державно-правового явища. До того ж, функції конституційно-правової реформи мають історичний характер, вони демонструють всю складність конституційно-правової реформи як державно-правового явища. Саме тому вивчення функції конституційно-правової реформи допоможе проникнути в сутність конституційних перетворень.

Треба визнати, що затребуваний практикою розвиток теорії конституційно-правової реформи зумовив активізацію уваги вчених конституціоналістів до питання про її функції. Адже вивчення функцій конституційно-правової реформи

допомагає зрозуміти сутність конституційних перетворень. Функції конституційно-правової реформи демонструють складність і багатоваріантність конституційної реформи як державно-правового явища [62, с. 102].

У науковій юридичній літературі функції конституційно-правової реформи досліджуються переважно під кутом зору останньої як результату формування нової парадигми конституціоналізму в Україні [63]. У цьому, поза сумнівом, є сенс, оскільки конституціоналізм і конституційно-правова реформа є взаємопов'язаними явищами. Конституціоналізм (його утвердження) став метою конституційних перетворень на етапі здобуття незалежності України у 1991 р. На сьогодні метою конституційно-правової реформи залишається створення системи вітчизняного конституціоналізму, гідного третього тисячоліття людської цивілізації [64, с. 86]. Тому конституційно-правова реформа є самостійним напрямом формування сучасного українського конституціоналізму [65, с. 418].

Аналізуючи функції конституційно-правової реформи, необхідно зазначити і те, що вони, в державах зі сталими демократичними політичними системами, спрямовані на забезпечення відповідності організації публічної влади потребам розвитку суспільства. Отож, основною функцією конституційно-правової реформи є вирішення суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, які включені до Основного Закону, саме тому при проведенні конституційно-правової реформи відбувається коригування функцій країни, відбувається удосконалення державного механізму в цілому, удосконалюються нові орієнтири як внутрішньої так і зовнішньої політики країни.

В сучасній науковій літературі поширеною є думка, що конституційні перетворення зумовлені змінами політичних сил, саме співвідношення політичних сил суспільства вимагає від влади реалізації власного курсу для розвитку влади, таким чином Основний Закон фіксує співвідношення політичних сил у суспільстві, а конституційно-правова реформа відображає зміни у суспільстві, при цьому визначає нові напрямки для розвитку держави та суспільства. Під час проведення конституційно-правової реформи усуваються

суперечності між потребами розвитку держави і суспільства, ця загальна функція має комплексний характер.

Вивчення поняття та сутності конституційно-правової реформи через її функції зумовлює необхідність визнати, що конституційно-правова реформа, реалізує функцію понятійного забезпечення процесів перетворення держави та права, бо з початком реформи у вжитку з'являється більше нових термінів, які необхідні для визначення нових явищ. З приводу зазначеного треба погодитись із Тодикою Ю.М., який зазначав, що впевнено увійшло у понятійний апарат теорії держави і права, політології, соціології, конституційного права поняття «громадянське суспільство». «Становлення такого суспільства пов'язане з певним етапом становлення людства, держави та права. Суспільство, відмінне від держави, було завжди, але воно не завжди було громадянським. Громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, які забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів та колективів, життєдіяльності соціальної, культурної та духовної сфер, їх відтворення і передачі від покоління до покоління. Роль Конституції в його становленні особлива» [66, с. 312].

Лотюк О. С. зазначає, що «...удосконалення конституційних основ громадянського суспільства в Україні є саморозвиток і демократизація самого громадянського суспільства та його інститутів...» [67, с. 19].

Осмислюючи сутність конституційно-правової реформи через її функції, важливо врахувати і те, що «обґрунтування необхідності внесення змін до чинної Конституції України, – як слушно зазначав Ю. С. Шемшученко, – є ключовим у визначенні змісту майбутніх конституційних змін. При цьому йдеться не про абстрактну «потребу взагалі» щось змінити у нашій Конституції, а про конкретну необхідність справді потрібних її змін. Для визначення цієї конкретної необхідності й потрібні узагальнення практики реалізації Конституції України з урахуванням тенденцій сучасного конституціоналізму. Виходячи з цього узагальнення, спираючись на нього, ми отримаємо можливість науково

обґрунтувати і сформулювати конкретну необхідність конституційних змін, і на основі цього визначити характер їхнього змісту» [68, с. 29-30].

Конституціоналізація, на нашу думку, являється ключовим засобом усунення прогалин у конституційному законодавстві, є процесом приведення законодавства та правових відносин у відповідність до вимог конституції. Саме завдяки цьому можна стверджувати, що сутність конституційно-правової реформи полягає у вирішенні суперечностей між потребами розвитку суспільства та приписами, які містяться в Основному Законі країни, вона безпосередньо пов'язана з конституціоналізацією, яка є способом удосконалення нормативно-правових приписів і всієї системи права. Тобто, конституціоналізм став метою конституційних перетворень, у свою чергу конституційно-правова реформа є основним напрямком формування сучасного конституціоналізму.

Ще однією функцією конституційно-правової реформи є функція «...інституціоналізації оновлюваного, відповідно до нової Конституції, всього українського законодавства, правової системи відродженої держави та створення конституційно-правового простору» [62, с. 101]. Саме інституціоналізація забезпечує реалізацію конституційно-правової реформи, в свою чергу, вказаний процес сприяє переведенню змісту оновленого Основного Закону в площину її дії. В процесі конституційно-правової реформи заслуговує уваги інституціоналізація правової системи суспільства, яка є основою ефективного функціонування правової системи і права.

Отже, на нашу думку, функції конституційно-правової реформи зумовлені сутністю конституції як Основного Закону держави та суспільства, саме тому конституційно-правова реформа впливає на сфери держави та суспільства, в свою чергу вона виконує ще й стимулюючу функцію щодо розвитку конституційного права, системи права та правової системи, а також правової культури і правової свідомості громадянського суспільства.

Резюмуючи вищевикладене, вважаємо, що до основних функцій конституційно-правової реформи Україні слід віднести:

- функцію інституціоналізації, це процес, змістом якого є правове та організаційне оформлення держави;
- функцію усунення суперечностей та прогалин, що вдосконалюється;
- функцію забезпечення відповідності організації публічної влади потребам розвитку суспільства, тобто вирішення суперечностей між потребами розвитку суспільства та можливостями, які включені до Конституції України;
- функцію понятійно-категоріального забезпечення, яке використовується на основі накопиченого емпіричного матеріалу, тобто наявні або уточнені поняття, а також і введення нових категорій, при якому можливо об'єднати їх, угрупувати чи систематизувати.

Сутність конституційно-правової реформи відображається не тільки через її функції, але й через способи здійснення, а тому наголосимо, що з приводу цього Бориславська О.М. зазначає, що, попри дискусійність питання про сутність конституційної реформи, більшість фахівців сходяться на тому, що вона передбачає безпосереднє втручання у текст конституції, якісне його оновлення. При цьому, реформи, як правило, зумовлюються суспільно-політичними (рідше – політико-юридичними) чинниками, такими як зміна співвідношення політичних сил, засад суспільно-політичного устрою держави, її конституційного ладу, розвиток економічних відносин, державно-інтеграційні процеси тощо. Способами проведення конституційної реформи є внесення за встановленою юридичною процедурою змін до конституції або ж прийняття нової конституції. Зауважимо, що нова редакція конституції ухвалюється за юридичною процедурою внесення змін, тому навряд чи є необхідність розглядати її як самостійний спосіб проведення конституційної реформи [69, с. 48].

Ще одним дискусійним питанням є проблема необхідності реформи. Основний Закон закріпив головні здобутки світового конституціоналізму та визначив їх як ціннісні орієнтири розвитку країни та громадянського суспільства, зокрема, закріпив такі принципи: верховенство права і конституції, непорушність прав та свобод людини і громадянина, демократична організація держави, поділ влади тощо. А тому можна стверджувати, що необхідність проведення

конституційно-правової реформи обумовлена потребами оптимізації функціонування та збалансування політичної системи держави, а також наростанням політичної та економічної криз в Україні.

Необхідність конституційно-правової реформи зумовлена, як зазначає Рудик П. А., тим, що зміни до Основного Закону держави мають повністю відповідати вимогам європейських цінностей. Наша країна прагне бути членом Європейського Союзу, отже, Конституція України має відповідати нормам і принципам, закладеним в європейських конституціях. Нині для нашої країни пріоритетами конституційно-правової модернізації стали децентралізація влади, удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. За цими трьома головними напрямками внесення змін до Основного Закону держави й було створено робочі групи [70, с. 28].

Ми погоджуємося з думкою Калиновського Б.В., що в процесі підготовки змін до Конституції України необхідно враховувати сучасний стан українського суспільства і політичного процесу. Весь процес розробки і процедури внесення змін має базуватися на сучасних засадах конституціоналізму, вивченні національної практики реалізації положень Основного Закону України. Слід враховувати загальновизнані міжнародні стандарти та вимоги міжнародно-правових документів. Україна має достатній досвід співпраці з Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанська комісія) та Парламентською асамблеєю Ради Європи, впровадження висновків і рекомендацій яких має важливе значення для іміджу держави і визнанні її як правової і демократичної. Зміни до Конституції України повинні мати комплексний, змістовний характер і бути реалізовані шляхом прийняття комплексних змін або шляхом прийняття Основного Закону в новій редакції, але у чіткій відповідності до процедури, встановленої Конституцією України [71, с. 137].

Потреба внесення змін до Основного Закону зумовлюється тим, що Конституція України приймалася в досить складних, суперечливих умовах протистояння різних політичних сил і була наслідком консенсусу між

парламентарями різного політичного спрямування, між представниками різних гілок влади [72, с. 6].

Обґрунтовуючи необхідність конституційно-правової реформи, треба звернути увагу і на те, що з моменту прийняття Конституції України у 1996 році її текст змінювався кілька разів (від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII, від 21 лютого 2014 року № 742-VII, який відновив редакцію Конституції 2004 р., від 2 червня 2016 року № 1402-VIII). При цьому кожен раз сама процедура внесення змін до Основного Закону, визначена у його ст. 155, була дотримана: протягом однієї сесії народні депутати попередньо схвалювали проект закону про внесення змін до Конституції України, а протягом наступної – конституційною більшістю приймали цей закон в цілому. Проте протиріччя та суперечливі положення Основного Закону до цього часу містяться в тексті чинної Конституції України, котра має низку вад та істотних недоліків, зокрема, тих, що стосуються зміни форми правління у 2004 році. До того ж, треба визнати, що зазнали істотної трансформації конституційні засади взаємовідносин органів державної влади. А тому ми погоджуємося з тезою Колісника В.П., що конституційна реформа 2004 року, покликана забезпечити подальший демократичний поступ українського суспільства й захистити його від можливої узурпації державної влади, не лише не усунула окремі суперечності та непорозуміння у взаємовідносинах між органами державної влади, а й істотно поглибила їх, створила низку суттєвих перешкод на шляху до подальшої взаємодії державних інституцій. Основний недолік реформи полягав у формуванні безвідповідальної державної влади та її розбалансуванні, а також у дискредитації ідеї демократичного транзиту. У 2014 році відбулося «відновлення» дії Конституції України зі змінами 2004, 2011, 2013, 2014 та 2016 років, тобто повернення до недолугої, незбалансованої та логічно незавершеної моделі здійснення державної влади [73, с. 103].

Разом із цим, ми не можемо стверджувати, яка ж саме редакція Конституції України є легітимною, адже так зване відновлення дії Основного Закону зі змінами 2004, 2011 та 2013 років відбулося в лютому 2014 року у дуже сумнівний

спосіб (оскільки при цьому не було дотримано порядку внесення конституційних змін, передбаченого розділом XIII Конституції України). У 2004, 2010 та 2014 роках форма правління в Україні змінювалася тричі й лише одного разу парламент наголосив, що такий перехід відбувся завдяки рішенням Конституційного Суду України.

Безумовно, що зміни до Основного Закону при проведенні конституційно-правової реформи мають відповідати сучасним європейським стандартам конституціоналізму, саме зміни до Конституції України повинні носити змістовний характер, оскільки Україна прагне стати членом Європейського Союзу, то Конституція України повинна відповідати принципам, які закладені у конституціях європейських співтовариств.

Аналізуючи поняття та сутність конституційно-правової реформи, важливо звернути увагу і на те, що сучасна конституційно-правова реформа відбувається за кількома напрямками. Перший відбувається у сфері децентралізації, він орієнтований на побудову ефективної системи територіальної організації влади, реалізацію в повній мірі положень, які закладені у Європейській Хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., [76] дотримання принципів субсидіарності, повсюдності, фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Наступним напрямом є конституційне регулювання прав, свобод та обов'язав людини і громадянина, відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 травня 2015 № 501/2015, обговорюються зміни у сфері прав людини та залучаються до цього процесу представники органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Конституційна Комісія підготувала законопроект про внесення змін до Конституції України, які стосуються прав людини, основною метою є приведення глави II Основного Закону у відповідність до Хартії основних прав Європейського Союзу. Вагомість вказаного документу визначається тим, що вітчизняна правова система має розвиватися у напрямку відповідності Копенгагенським критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права тобто дотримання прав

людини є найважливішим доказом, виявом дотримання цього принципу та зрештою, функціонування ринкової економіки. Законопроект тітко забороняє смертну кару, зменшується термін обрання судом запобіжного заходу з 72 до 48 годин.

Як член Ради Європи, так як і всі країни-члени Європейського Співтовариства, Україна дотримується Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, зобов'язується виконувати рішення Європейського суду з прав людини. В даний час Уряд України розглядає можливість випуск спеціальних державних облігацій, для виплати компенсацій громадянам України, які в Європейському суду з прав людини прийняли рішення в їхню користь.

Національна стратегія у сфері прав людини України була схвалена Президентом України у 2015 р., яка складається з 24-х стратегічних напрямків, які включають зокрема: боротьбу проти дискримінації і забезпечення прав національних меншин, саме в листопаді 2015 р. Верховна Рада України схвалила зміни до Трудового кодексу України, що забороняють дискредитацію за ознаками сексуальної орієнтації.

Щодо ситуації у сфері прав людини на захист від катувань та жорсткого поводження і права на свободу та особисту недоторканість, покращилась завдяки введення в дію Кримінального процесуального кодексу України та розвитку системи безкоштовної правової допомоги. Ситуація із захистом меншин ромів у 2017 р. покращилось після прийняття «Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року».

Щодо ситуації у сфері захисту прав людини суттєво погіршилась в Автономній Республіці Крим та у деяких районах Донецької та Луганської областей, політичні режими на цих областях є авторитарними з обмеженням свобод і систематичними порушеннями прав людини.

Станом на серпень 2017 р. розроблені законодавчі ініціативи, що перебувають на позгляді Верховної Ради України, це:

- Проект Закону про народне veto та народний вотум недовіри від 27 лютого 2017 р. № 6144, цей проект пропонує запровадження спеціальної

процедури для референдуму з питань скасування рішення, прийнятого органом державної влади або органом місцевого самоврядування (право народного вето) з питань висловлення недовіри керівникам центральних та місцевих органів державної влади, органів місцевого самоврядування (право народного вотуму недовіри);

– Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо електронних петицій громадян до політичних партій, що представлені у Верховній Раді України) від 2 березня 2017 р. № 6154, цей проект розширює коло суб'єктів, до яких можуть звернутися з електронною петицією у порядку передбаченому законом, окрім Президента, Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування, громадяни можуть звернутись з електронною петицією і до політичних партій (через офіційний без сайт партії);

– Проект Закону про статус кримськотатарського народу в Україні від 7 квітня 2017 р. № 6315, цей проект визначає кримськотатарський народ як корінний народ України.

Отож, забезпечення прав і свобод людини і громадянина визначає розвиток більшості країн світу на шляху демократії, верховенства права, економічного співробітництва, який є головним із визначальних завдань переформування українського громадянського суспільства, що набуває значення у контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Окремо в дисертаційній роботі звернемо увагу на дослідження, яке було проведено Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, яке стало першим та унікальним соціологічним дослідженням у сфері прав людини.

Права людини у своїй суті нерідко суперечать нормам та традиціям різних суспільств, зокрема і українського суспільства. Проте переважна більшість громадян не поділяють таку точку зору. Зокрема, близько 76% опитаних не бачать ніякої суперечності між правами людини та вимогами своєї релігії, близько 84% вважають, що права людини або цілковито, або скоріше не суперечать моралі, та близько 75% не бачать суттєвих суперечностей із українськими традиціями. Але необхідно відзначити, що у випадку таких конкретніших (порівняно з мораллю)

речей, як релігія та традиції чимала частка опитаних (близько 20%) не змогли дати чітку відповідь [80, с. 39].

Варто звернути увагу, громадяни України не повно володіють інформацією про ефективні способи захисту своїх прав, «... звернення до суду (16 %) та поліції (14 %) посідає 4 та 5 місце, після звернення до засобів масової інформації, до Європейського суду з прав людини та пошуку способів вирішити питання через родичів і друзів. Дача хабаря (9%), сумніви в наявності ефективного способу захисту прав (19%) та відсутність відповіді (15%) є важливими індикаторами поширеності правового нігілізму. Навіть коли Україна матиме зовсім іншу судову систему та правоохоронні органи, до цієї частини публікума має в певний спосіб дійти, що зміни відбулись. Питання, хто і в який спосіб може змінити правосвідомість цих людей, лишається відкритим...» [80, с. 96].

Наша країна є лідером із звернення громадян до Європейського суду з прав людини, адже українці хочуть відстоювати свої права. Реальний захист українців, це той вектор, за яким потрібно працювати, щоб не тільки зменшити кількість звернень до Європейського суду з прав людини, а найголовніше забезпечити роботу ефективних механізмів захисту прав людини в Україні.

Як слушно зазначає Бобровник С. В., що «...процес суспільної діяльності людини значною мірою залежить від обсягу прав і свобод, які визначають її соціальні можливості, характер життєдіяльності, систему зв'язків людей у суспільстві. Тому проблема прав людини завжди була предметом політичної боротьби за володіння цими правами, розширення їх сфери та визначення становища людини в суспільстві. Права та свободи людини – це складне, багатоаспектне явище, пов'язане з генезою юридичних норм, які регламентують ці права та свободи. Становлення та розвиток прав і свобод людини має тривалу історію та супроводжується боротьбою доктрин і традицій, характерних для тієї чи іншої країни» [79, с. 85].

Європейська Конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р. є фундаментом для вироблення стандартів Ради Європи з прав людини, які включають інші європейські договори з прав людини, зокрема, це Європейська

соціальна хартія 1961 р., Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 р. та Рамкова конвенція про захист національних меншин 1995 р., адже всі вони є елементами європейської системи захисту прав людини, завдяки яким можливо розв'язати проблеми у сфері захисту прав людини.

З метою імплементації міжнародних стандартів захисту прав на доступ до інформації та права на захист персональних даних передано Уповноваженому з прав людини, у зв'язку з тим, що відповідно до міжнародних стандартів контроль має здійснювати державний орган, який є незалежним від всіх гілок влади. Отож, Омбудсмен здійснює контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини у відносинах з державними органами і в той час виконує функції контролю за доступом до інформації і захисту персональних даних, Уповноважений з прав людини поєднує несумісні функції.

Згідно європейської практики було створено інститут окремого Інформаційного комісара з питань дотримання права на інформацію та захисту персональних даних. Враховуючи євроінтеграційний курс, що передбачає імплементацію міжнародних стандартів, зокрема, у сфері з прав людини, вважаємо за доцільне створити окремий інститут Інформаційного комісара, в свою чергу, потрібно на конституційному рівні закріпити його. Звернемо увагу, що створення інституту Інформаційного комісара не як не вплине на повноваження Омбудсмена, який і далі здійснюватиме парламентський контроль.

Щодо останньої сфери – це удосконалення конституційного законодавства в частині правосуддя. З цього приводу хотілося б звернути увагу на зміни до Конституції України, що уже набули чинності і передбачають, зокрема, реформування Вищої ради юстиції у Вищу раду правосуддя, запровадження інституту конституційної скарги тощо.

Як процес і результат конституційно-правова реформа протікає у певних часових межах та характеризується послідовною зміною станів, етапів, стадій, які підпорядковані загальній меті і кожен з яких має свої поточні цілі. Тому, очевидно, перетворення конституції в науковій літературі часто характеризують

узагальнюючим терміном «конституційний процес» або «конституційно-правовий процес». «Конституційний процес, – як слушно зазначає Колодій А. М., – це регламентована нормативно-правовими актами різної юридичної сили система логічно послідовних дій та заходів, що здійснюються стосовно розробки, внесення змін та доповнень, набуття чинності конституцією та конституційним законодавством, з метою втілення у суспільне соціальне життя справжнього конституціоналізму» [74, с. 114-115].

Як зазначає Калиновський Б.В., Україна переживає чергову спробу проведення конституційно-правової реформи. Більшість політичних сил підтримують необхідність змін до Основного Закону України. Події в Україні наприкінці 2013 – початку 2014 року довели, що народ потребує змін у векторі розвитку держави. Більшість правників погоджуються із висновком, що здійснити децентралізацію влади без змін до Основного Закону не уявляється можливим [71, с. 137].

Таким чином, можна стверджувати, що ми маємо усі підстави розглядати конституційно-правову реформу як обумовлене потребами розвитку громадянського суспільства об'єктивне, соціальне, правове, політичне явище, пов'язане зі змінами Основного Закону та законодавства, які спрямовані на удосконалення основних інститутів держави та суспільства. Окрім цього, потребують переосмислення доктринальні підходи до змістовної характеристики поняття та сутності конституційно-правової реформи, вихідним при цьому має стати реалізація принципів демократії, які базуються на самоврядному статусі людини і громадянина в Україні та вимагають соціальної, політичної активності осіб щодо реалізації та гуманізації системи публічної влади, верховенства права, загальних принципів взаємодії державної влади та місцевого самоврядування. Також необхідно розглядати конституційно-правову реформу як об'єктивну потребу розвитку громадянського суспільства яке пов'язане зі змінами Основного Закону та законодавства, спрямованими на удосконалення основних інститутів держави та суспільства.

Висновки до розділу 2

Узагальнивши методологію дослідження, генезу, поняття та сутність, конституційно-правової реформи, можна сформулювати такі підсумкові положення, висновки, рекомендації і пропозиції:

1. Наукове дослідження будь-якого державно-правового явища, особливо стосовно розкриття конституційно-правової реформи України як основи інтеграції до Європейського Союзу, потребує розроблення та обґрунтування комплексу відповідних методологічних підходів і прийомів для забезпечення всебічності наукового дослідження, а також достовірності та повноти отриманих наукових результатів. Найголовнішими методологічними орієнтирами для конституційного права України є утвердження гуманізму, пріоритету прав особи, громадянського суспільства перед державою, забезпечення вільного користування природними правами і свободами людини, їх захист від ущемлень та посягань з боку держави, будь-яких юридичних та фізичних осіб, демократизація конституційного процесу та правової системи України в цілому.

2. Узагальнено етапи становлення конституційно-правової реформи в Україні: перший (1991–1996 рр.) — формування конституційного ладу незалежної України; другий (1996–2010 рр.) — реалізація положень Конституції України; третій (2011–2014 рр.) — підготовка змін до Конституції України та формування політико-правової системи українського конституціоналізму; четвертий (2014 до сьогодні) — формування процесу конституціоналізації європейської інтеграції.

3. Констатовано авторський варіант визначення конституціоналізації процесу європейської інтеграції, де визначено комплекс заходів зі створення конституційних та інших правових умов для визначення засад членства України в Європейському Союзі, яке полягає у закріпленні у нормах Конституції України головних основ участі України в Європейському Союзі, а також втілення права Європейського Союзу у правову систему України.

4. З'ясовано, що конституційно-правова реформа спрямована на те, щоб: сформувати дієвий механізм державної влади; забезпечити пряму участь громадян держави в формуванні державної та муніципальної влади; запроваджувати санкції за порушення державними органами конституційних приписів; забезпечувати баланс між компетенцією Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади тощо.

5. Зазначено, що конституціоналізація, являється ключовим засобом усунення прогалин у конституційному законодавстві, є процесом приведення законодавства та правових відносин у відповідність з вимогами Конституції, сутність конституційно-правової реформи полягає у розв'язанні суперечностей між потребами розвитку суспільства та приписами, які містяться в Основному Законі країни, вона безпосередньо пов'язана з конституціоналізацією, яка є способом удосконалення нормативно-правових приписів і всієї системи права. Тобто, конституціоналізм став метою конституційних перетворень, у свою чергу конституційно-правова реформа є основним напрямком формування сучасного конституціоналізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: В. І. Шинкарук (голова). - К. : Абрис, 2002. - 742 с.
2. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрямки розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія політичних та правових учень»/ М.С. Кельман. – 2013. – 35 с.
3. Комаров С.А. Общая теория государства и права: учебник / С.А. Комаров. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 1998. – 416 с.

4. Теория государства и права: учебник / под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М.: Инфра-М, 1997. – 570 с
5. Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник / П.М. Рабинович. – Вид. 6-е. – К.: Консум, 2002. – 160 с.
6. Основи загальної теорії права і держави: навч. посібник / П.М. Рабинович. – Вид. 6-е. – К.: Консум, 2002. – 160 с.
7. Керимов Д.А. Методология права: предмет, функция, проблемы философии права. 2-е изд. М.: Аванта, 2001. - 559 с.
8. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; М-во освіти і науки України, М-во юстиції України. – 2-ге вид., переробл. та доопрац. – К. : [Алерта : КНТ : ЦУЛ], 2010. – 432 с.
9. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х. 2008. – 416 с.
10. Федоренко В. Л. Методологія та методи дослідження проблем системи конституційного права України // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. Донецького юрид. ін-ту ЛДУВС. - 2009. - № 2. - С. 13-24.
11. Євграфова Є. П. Дослідження системи конституційного права України // Юридична Україна. — 2010.-№ 5,-С. 123-126.
12. Белов Д. М. Парадигма українського конституціоналізму: моногр. — Великий Березний, 2011. — 399 с.
13. Шемшученко Ю. Наука конституційного права: сучасний стан та тенденції розвитку / Ю. Шемшученко, О. Скрипнюк // Право України. — 2010. — № 1. — С. 15–24
14. Матвійчук В. К. Актуальні проблеми юридичної науки: 2010 // Юридична наука. — 2011. — № 1. - С. 14-19.
15. Орзіх М. П. Конституціоналістика у складі юридичних терміно-понять / М. П. Орзіх // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – Т. 8. – С. 118–124.

16. Берназюк Я. Методологія проведення наукових досліджень у сфері конституційного права на сучасному етапі: визначення основних завдань // Право України. — 2014. — № 11. — С. 136-142.
17. Колісник В. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу / В. Колісник // Вісник Конституційного Суду України. — 2015. — № 4. — С. 103–108.
18. Проблеми теорії конституційного права України / За заг. ред. Ю. С.Шемшученка. — К. : Парламентське видавництво, 2013. — 616 с.
19. Бобровник С. В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: [монографія] / С.В. Бобровник. — Юридична наука, 2011. — 384 с.
20. Терлецький Д. С. Конституційно-правове регулювання дії міжнародних договорів в Україні : монографія / Д. С. Терлецький. — О. : Фенікс, 2009. — 232 с.
21. Скаун О.Ф. Методологічний підхід і метод у порівняльному правознавстві: їхнє співвідношення / О.Ф. Скаун // Про українське право : Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка / За ред. проф. І. Безклубого. — К. : Грамота, 2009. — Чис. IV. — С. 210 – 219.
22. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — Т. 3 : Історія державного управління / наук.-ред. колегія : А. М. Михненко (співголова), М. М. Білинська (співголова) [та ін.]. — 2011. — 788 с.
23. Гусарєв С.Д. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства / С. Гусарєв // Право України. — 2011. — № 8. — С. 160-166.
24. Рузавин Г. И. Самоорганизация и организация в развитии общества / Г. И. Рузавин // Вопросы философии. — 1995. — № 8. — С. 63–72.
25. Буроменський М., Закоморна К. До питання про методологію дослідження проблем конституційного розвитку постсоціалістичних країн Східної Європи (на прикладі пострадянської доктрини) [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/vapny_2013_1_12%20(5).pdf

26. Абасов Г. Методи дослідження гарантій прав місцевого самоврядування: проблеми конституційно-правової теорії / Гафіс Гасан огли Абасов // Часопис Київського університету права. – 2012. – Вип. 3. – С. 96–100.

27. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) [та ін.]. – 2011. – 692 с

28. Генезис; походження, зародження, виникнення; процес утворення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=8457>.

29. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Генезис [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Генезис>.

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.

31. Новий тлумачний словник української мови : у 3– К. : Аконіт, 2003. – Т. 1. – 2003. – 928 с.

32. Сучасна правова енциклопедія / О.В. Зайчук, О.Л. Копиленко, Н.М. Оніщенко [та ін.]; за заг. ред. О.В. Зайчук; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 384 с.

33. Скрипнюк О.В. В. Курс сучасного конституційного права України [Текст] : академічне вид. / О. В. Скрипнюк // Акад. прав. наук України. - Х. : Право, 2009. - 468 с

34. Колодій А.М. Конституційна реформа в Україні: поняття, етапи та головні напрямки: Доповідь / А.М. Колодій. – НАПрН України, Київський регіональний центр. – К., 2010. – 28 с.

35. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування

державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 08.06.1995 (Втратив чинність № 1к /95 ВР від 28.06.1996) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80>

36. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>

37. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

38. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 р. № 1798-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>

39. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 01.07.2015 № 2217а [Електронний ресурс]– Режим доступу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

40. Конституційний процес в Україні: удосконалення засад правосуддя, прав, свобод і обов'язків людини і громадянина. Інформаційно-аналітичні матеріали до Круглого столу “Реформа конституційних засад судової влади, прав і свобод людини: поточний результат і очікувані перспективи” 22 червня 2016р. Київ, червень 2016р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/konst-2016.pdf>

41. Кампо В.М. Конституціоналізація зовнішніх відносин України: євроінтеграційний аспект // Вісник Конституційного суду України. - 2007. - № 6. - С. 53

42. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/strateghiya>

43. Новий тлумачний словник української мови: У трьох томах. – К.: Вид. «Аконіт», 2003. – Т. 3. – 864 с.

44. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
45. Вікіпедія вільна енциклопедія сутність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Сутність>
46. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
47. Шаповал В. М. Конституція / Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. –Т. 3 : К–М. – 2001. – 792 с.
48. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шевчука С.В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо офіційного тлумачення положення "на наступній черговій сесії Верховної Ради У країни", яке міститься у статті 155 Конституції України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=305579>
49. Великий тлумачний словник сучасної української мови / упоряд. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
50. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998 – Т. 5: П – С. – 2003. – 736 с.
51. Теорія і практика конституціоналізації галузевого законодавства України: Монографія / [наук. ред. Ю. С. Шемшученко, відп. ред. Н. М. Пархоменко] [Theory and practice of constitutionalization of the sectoral legislation of Ukraine: Monograph, Shemshuchenko I., Parkhomenko N. (eds.)]. – К.: Вид-во «Юридична думка», 2013. – 308 с.
52. Ющик О. І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення / О. І. Ющик. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – 192 с.
53. Лемак В. В. Правова реформа в Чехії та Словаччині в умовах постсоціалістичної модернізації: теоретичні і практичні проблеми : автореф. дис. ... д. ю. н. : 12.00.01 / В. В. Лемак. – Х., 2003. – 37 с.

54. Агафонова А.М. Загальнотеоретичні підходи до поняття конституційна реформа / А.М. Агафонова // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – № 6. – 2015. – С. 5-11

55. Селіванов В. М. Демократичний вимір конституційної реформи в Україні: сучасне розуміння / В. М. Селіванов // Право України. – 2003. – № 9. – С. 17–23.

56. Колодій А.М. Конституційна реформа в Україні: поняття, етапи та головні напрямки: Доповідь / А.М. Колодій. – НАПрН України, Київський регіональний центр. – К., 2010. – 28 с.

57. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні: Постанова Верховної Ради України від 04.06.2015 № 509–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/509-19>

58. Савчин М.В. Конституційна традиція та реформа / М.В. Савчин //Юридичний журнал. – №9. – 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3292>

59. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

60. Коталейчук С.П., Пісной П.Я. Теорія держави та права в запитаннях і відповідях: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закладів] / С.П. Коталейчук, П.Я. Пісной – К.: КНТ, 2011. – 560 с.

61. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

62. Бисага Ю. Конституційна реформа в Україні як наслідок формування нової парадигми конституціоналізму / Ю. Бисага, Д. Белов // Право України. – 2014. – № 8. – С. 96–104.

63. Волошин Ю. О. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції: проблеми теорії і практики : монографія / Ю. О. Волошин, О. М. Пересада. – Одеса : Фенікс, 2013. – 208 с.
64. Орзих М. Ф. Конституционная реформа в Украине : учебное пособие / М. Ф. Орзих. – Одеса : Юридическая література, 2003. – 128 с
65. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм [Текст] : монографія / А. Р. Крусян. - Київ : Юрінком Інтер, 2010. - 560 с.
66. Тодика Ю. М. Конституція України як соціальна цінність / Ю. М. Тодика // Антологія української юридичної думки в 10 т.; Т. 10: Юридична наука незалежної України. – К. : Юридична книга, 2005. – 944 с.
67. Лотюк О. С. Конституційно-правові основи розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.02 / О. С. Лотюк; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – 35 с.
68. Шемшученко Ю. Проблеми наукового забезпечення сучасного конституційного процесу в Україні / Ю. Шемшученко // Право України. – 2012. – № 8. – С. 28–34
69. Бориславська О.М. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеження правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) /О.М. Бориславська // Право України. – 2014. – № 7. – 47-53
70. Рудик П. До питання необхідності проведення конституційної реформи в Україні в контексті децентралізації влади / П. Рудик // Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти № 11-12 грудень 2015. – с. 17-30.
71. Калиновський Б.В Сучасні підходи удосконалення конституційно-правового статусу органів місцевої публічної влади / Б.В. Калиновський // Науково-інформаційний вісник «Право» – № 9. – 2014. – С. 136-142.
72. Рудик П.А. Конституційна реформа в Україні: проблеми та перспективи. – К.: Атіка, 2006. – С. 6.

73. Кордун О., Павленко Р. Від тактики до стратегії, або яка конституційна реформа потрібна Україні // Людина і політика. – 2002. – № 5. – С. 7-9.
74. Колодій А.М. Конституційний процес та сучасна конституційна реформа в Україні: етапи розвитку // Право України. – 2012. – № 8. – С.114-120.
75. Про введення посади Президента УРСР: Закон УРСР від 5 липня 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1295-12>
76. Європейська хартія місцевого самоврядування (укр/рос), Страсбург, 15 жовтня 1985 року (Хартію ратифіковано Законом N 452/97-ВР від 15.07.97), Дата підписання: 6 листопада 1996 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
77. Федоренко В.Л. Методологія дослідження проблем системи конституційного права: основні етапи генезису / В.Л. Федоренко // Держава та регіони: наук.-вироб. журнал. Серія: «Право». – 2009. – №1. – С. 10-17.
78. Калиновський Б.В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку: Монографія. – Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. – 426 с.
79. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін.; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
80. Що українці знають і думають про права людини: загальнонаціональне дослідження / [І. Бекешкіна, Т.Печончик, В.Яворський та ін.]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2017. – 308 с.

РОЗДІЛ 3

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1 Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом

Перш за все, необхідно визначити термін «інституційне забезпечення» та «інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом». На нашу думку, інституційне забезпечення являє собою чітке законодавче визначення функцій, повноважень і відповідності кожної з інституцій (органів, установ), що беруть участь у розробленні й реалізації державної політики та координації її діяльності. У свою чергу, інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом визначено Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу, іншими рішеннями Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Отож, стратегічним орієнтиром державно-правового розвитку України є інтеграція в європейський політичний, економічний та гуманітарний простір. У політико-правовому вимірі співпраця з Європейським Союзом означає поглиблення демократії та поваги до прав людини, вдосконалення національного законодавства. Саме тому різні аспекти функціонування Європейського Союзу, як найвпливовішого інтеграційного об'єднання європейських країн, традиційно викликали значний науковий інтерес у представників вітчизняної та зарубіжної наук правового циклу – міжнародного, конституційного права, теорії держави і права.

Початком процесу інституційного забезпечення реалізації євроінтеграційної політики України можна назвати період імплементації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. [1], але в даний час дана Угода втратила чинність від 27 червня 2014 р. Відзначимо, що, хоча Угоду про партнерство та співробітництво було підписано

між Україною та Європейським Союзом 16 червня 1994 р., ратифіковано Верховною Радою України 10 листопада 1994 р., однак вона набрала чинності лише 1 березня 1998 р., після того, як була ратифікована парламентами всіх держав-членів Європейського Союзу. Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. [1] була головним документом, який визначав правовий механізм двостороннього співробітництва між Україною і Європейським Союзом, яка на даний момент втратила чинність.

Ми погоджуємося з думкою Зарубінського О.І., що «інституціоналізація процесу євроінтеграції – це створення і функціонування мережі спеціальних інституцій, функціями яких є розробка, реалізація, моніторинг та оцінка політики держави щодо інтеграції до Європейського Союзу» [134, с. 29]. Крім того, від вирішення питання вдосконалення інституційних механізмів європейської інтеграції також залежить результат європейської інтеграції України [134, с. 29].

Інституційний механізм виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. базувався на трьох складових: Раді з питань співробітництва, Комітеті з питань співробітництва (склався з представників Ради Європейського Союзу і членів Європейської Комісії та представників Кабінету Міністрів України) та Комітеті з питань парламентського співробітництва (форум парламентарів України і Європейського Союзу).

Саме інституційний механізм виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. відбувся згідно гл. 10 Угоди про партнерство та співробітництво, Рада з питань співробітництва між Україною і європейським співтовариством здійснювала контроль за виконанням Угод, в рамках цього розглядали двосторонні чи міжнародні питання, відповідно до статті 85 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р.

Згідно Указу Президента України «Про забезпечення виконання Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами (Європейським Союзом)» та щодо вдосконалення механізму

співробітництва, було утворено Українську частину Ради з питань співробітництва між Україною та європейським співтовариством, до якої входили усі міністри та керівники центральних органів влади.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 4 грудня 2014 р. № 22-VIII, створено Комітет з питань європейської інтеграції.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання» від 4 грудня 2014 № 22-VIII (кількісний склад – 10 депутатів, станом на квітень 2017 р.) до предметів відання Комітету належать:

- участь України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних з діяльністю Європейського Союзу;
- адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи;
- оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;
- державна політика у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення міжпарламентських зв'язків у рамках співробітництва України з Європейським Союзом, Західноєвропейським Союзом;
- координація програм технічної допомоги Європейського Союзу Верховній Раді України та спеціальних навчальних програм;
- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з Європейським Союзом та його державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України;
- транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу [9].

Станом на квітень 2017 р. в Комітеті з питань європейської інтеграції знаходяться 2457 законопроектів, що опрацьовуються, з них 6 визначено як

головні, зокрема: Проект Закону про ратифікацію Протоколу про внесення змін до Конвенції між Урядом України і Урядом Кіпру про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податкових ухилень стосовно податків на доходи від 11 липня 2016 р. № 0104; Проект Закону про ратифікацію Третього додаткового протоколу та Четверного додаткового протоколу до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 28 лютого 2017 р. № 0135; Проект Закону про ратифікацію Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Хорватія про економічне співробітництво від 23 березня 2017 р. № 0138; Проект Закону про внесення змін до деяких законів України стосовно об'єднання євро регіонального співробітництва від 3 червня 2016 р. № 4775; Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо транскордонного співробітництва від 15 лютого 2017 р. № 06085 тощо [10].

Комітет з парламентського співробітництва між Україною та європейським співтовариством був утворений відповідно до статті 90 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р., був форумом для обміну думками Верховної Ради України та Європейського парламенту.

Комітет з питань співробітництва між Україною та європейським співтовариством, був утворений відповідно до статті 87 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р.

Згідно статті 7 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом від 16 червня 1994 р., сторони проводять між собою **саміти** Україна-Європейський Союз (консультації на найвищому політичному рівні).

Також істотним важелем інституційного забезпечення між Україною та європейським співтовариством є Постанова Кабінету Міністрів України «Про Урядовий офіс з питань європейської інтеграції» від 13 серпня 2014 № 346 [130]. Завданням цього офісу є моніторинг та координація заходів з інформування громадськості з питань європейської інтеграції та подача пропозицій щодо ефективності їхнього проведення.

Підкреслимо, що інституційне забезпечення співробітництва України та Європейського Союзу було визначено Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу від 11 червня 1998 р. № 615/98, а також іншими рішеннями Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України. У Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11 червня 1998 р. № 615/98 [2] визначається, що головним зовнішньополітичним пріоритетом України є отримання статусу «асоційованого члена Європейського Союзу». У Законі України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 № 228-IV [3] вказується на укладання «угоди про асоційоване членство в Європейському Союзі». А тому зауважимо, що нині статути лише деяких міжнародних організацій (Ради Європи, Співдружності Незалежних Держав, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), ЮНЕСКО, оперуючи таким поняттям, надають можливість здійснювати співробітництво з суверенними державами з урахуванням їх обмеженої участі в діяльності організації без вирішального права голосу у прийнятті рішень.

Після набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво від 16 червня 1994 р., роль Верховної Ради України як органу в системі інституційного забезпечення євроінтеграційної стратегії знизилась переважно до законодавчого забезпечення євроінтеграційних процесів та проведення парламентських слухань із цих питань. Парламентські слухання були головним інструментом впливу Верховної Ради України на процеси європейської інтеграції країни. Втім, як зауважив Тодоров І.Я., переважну більшість рекомендацій учасників цих слухань виконано не було, до основних причин цього він відніс «...так звану «багатовекторність» української зовнішньої політики, відсутність у Державному бюджеті України достатніх коштів для фінансування заходів, пов'язаних із реалізацією Угоди про партнерство та співробітництво від 16 червня 1994 р., та інших документів, особливості структури промисловості, відсутність належного контролю за виконанням рекомендацій» [4, с. 22].

Відповідні положення містяться і в Постанові Верховної Ради України з приводу рекомендацій парламентських слухань про співробітництво України та Європейського Союзу, ухваленій 28 листопада 2002 р. №299- IV, зокрема:

- підтримати курс на європейську інтеграцію України, кінцевою метою якого має бути повноправне членство в Європейському Союзі;
- забезпечити прийняття у пріоритетному порядку законопроектів, які знаходяться на розгляді у Верховній Раді України і спрямовані на реалізацію державної політики інтеграції України до Європейського Союзу [5].

Слід наголосити, що підтримка курсу на інтеграцію до Європейського Союзу традиційно надається на рівні Верховної Ради України. Саме зміцнення органу інституційного забезпечення євроінтеграції України відбулося після створення Комітету з питань європейської інтеграції. Верховна Рада України у червні 2002 р. ухвалила рішення про створення даного Комітету. Починаючи із 2002 по 2004 рік відбулося понад 50 засідань Комітету, на яких було розглянуто близько 130 законопроектів, а також основні завдання діяльності Комітету за участю представників виконавчої влади та громадськості. На засіданнях Комітету ґрунтовно зазначалося, що успіхи на шляху європейської інтеграції мають визначатися конкретними досягненнями в економіці, політиці, соціальній сфері, забезпеченні прав людини тощо [6, с. 22].

Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про утворення Спільної парламентсько-урядової комісії з інтеграції України до Європейського Союзу» від 22 березня 2007 р. № 808-V [7], та з метою узгодження позицій Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України щодо забезпечення вирішення стратегічних завдань інтеграції України до Європейського Союзу, створено спільну парламентсько-урядову комісію з інтеграції України до Європейського Союзу, яка складається з парламентської та урядової частин з однаковою кількістю в ній представників як Верховної Ради України, так і Кабінету Міністрів України.

Верховна Рада України 4 грудня 2007 р. ухвалила рішення про створення Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції. Зокрема до його відання відносилися наступні питання:

- участь України в міжнародних інтеграційних процесах, пов'язаних з діяльністю Європейського Союзу;
- адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу, забезпечення його відповідності зобов'язанням України у рамках Ради Європи;
- оцінка відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції;
- державна політика у сфері європейської інтеграції;
- забезпечення міжпарламентських зв'язків у рамках співробітництва України з Європейським Союзом, Західноєвропейським Союзом;
- координація програм технічної допомоги Європейського Союзу Верховній Раді України та спеціальних навчальних програм;
- надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з Європейським Союзом та його державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України;
- транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу [8].

Окремо необхідно звернути увагу на заяву Верховної Ради України від 22 лютого 2007 року з приводу підготовки до початку переговорів щодо нової угоди між Україною та Європейським Союзом, де зазначено, що потрібно запровадити етапність визначальних кроків інтеграції України до Європейського Союзу у відповідних сферах відносин: політичній, економічній, енергетичній, безпековій, правовій, гуманітарній та інших; сприяти на основі нового договору поступовому динамічному розвитку і поглибленню відносин між Україною та Європейським Союзом, аж до набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі, у середньостроковій перспективі – отриманню належного доступу до

внутрішнього ринку Європейського Союзу через зростаючу економічну інтеграцію України до європейських ринків товарів, послуг, капіталу та робочої сили [11].

Розглядаючи конституційно-правові основи інституційного забезпечення співробітництва України з Європейським Союзом, важливо також наголосити на тому, що політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р., № 2411-17 [12]. Відповідно до ст. 11 Закону, однією з основоположних засад зовнішньої політики України є:

- забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі;
- забезпечення з метою повноцінного економічного розвитку, підвищення добробуту народу інтеграції економіки України у світову економічну систему;
- підтримка інтеграції України у світовий інформаційний простір тощо.

Окремо звернемо увагу на інструменти інституційної розбудови між Україною та Європейським Союзом:

1) Програма SIGMA – це найпрестижніший аналітичний центр Європейського Союзу, був створений з ініціативи Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу. Започаткування даної програми стала потреба у наданні допомоги Центральній та Східній Європі з модернізації їх систем державного управління. Ця програма відіграє головну роль щодо підготовки країн-кандидатів до вступу до Європейського Союзу.

2) Twinning – це інструмент інституційної розбудови і форма безпосереднього технічного співробітництва між органами влади держав членів Європейського Союзу та країн-бенефіціарів (країнам Західних Балкан, Туреччині та країнам Європейської політики сусідства), яка надається Європейською Комісією. Цей інструмент має загальну мету допомогти країнам-бенефіціарам покращити та підсилити адміністративне функціонування органів державної влади.

3) TAIEH – це інструмент зовнішньої допомоги, яка надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституційної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до *acquis*.

13 березня 2014 року Верховна Рада України прийняла Постанову «Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського союзу та першочергові заходи у цьому напрямку», якою підтверджується незворотність курсу України на європейську інтеграцію, метою якої є набуття членства в Європейському Союзі. Було також зазначено, що Україна як європейська держава, яка поділяє спільну історію та цінності з Європейським Союзом, має право подати заявку про набуття членства у Європейському Союзі відповідно до ст. 49 Договору про Європейський Союз [13].

Верховна Рада України та Європейський парламент 16 вересня 2014 р. ратифікували Угоду про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. Підписання політичної та економічної частини Угоди про асоціацію Україна-Європейський Союз є поглибленим форматом відносин між Україною та Європейським Союзом, адже вперше Україна брала участь у саміті в статусі держави, яка уклала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом.

Під час підписання Угоди про асоціацію від 27 червня 2014 року Президентом України та під час її ратифікації 16 жовтня 2014 року Верховною Радою України було зроблено відповідні заяви, що Україна розглядає укладення Угоди про асоціацію як черговий крок на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції — набуття повноправного членства в Європейському Союзі. Виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відбувається на основі затвердженого 17 жовтня 2014 року Кабінетом Міністрів України плану заходів з її імплементації на 2014-2017 роки [14].

Досліджуючи конституційно-правові основи діяльності Президента України як органу, що має здійснювати інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, хотілося б зазначити, що, відповідно до Указу Президента України від 30 серпня 2000 р. № 1033 [15], як консультативно-

дорадчий орган при Президентові України з питань адаптації законодавства до європейських стандартів, було створено Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Але у 2006 р. Національну раду було ліквідовано на підставі Указу Президента № 340/2006 [16].

Досліджуючи конституційно-правову основу та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, хотілося б наголосити також на тому, що, відповідно до ст. 106 Конституції України, Президент України представляє державу у міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави, веде переговори та укладає міжнародні договори України [17, с. 37]. Президент України щорічно бере участь у Саміті Україна-Європейський Союз, який є механізмом регулярного політичного діалогу на найвищому рівні.

Проаналізувавши матеріал, що стосується інституційного забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, зазначимо, що під час президентсько-парламентської республіки в Україні 1996-2004 рр., а також 2010-початок 2014 рр., у сфері європейської інтеграції керівна роль належала Президенту України. При цьому органи виконавчої влади, у тому числі Кабінет Міністрів України, відігравали невелику роль у визначенні стратегічних завдань європейської інтеграції; зокрема, на ці органи виконавчої влади покладалося завдання забезпечувати реалізацію державної стратегії України у сфері європейської інтеграції, а для виконання цього завдання були створені органи й координаційні центри тощо.

У той же час, треба визнати, що у зв'язку з проведенням конституційно-правової реформи в Україні і запровадженням парламентсько-президентської республіки з 2005 по 2010 рр., а також із 2014 р. і по теперішній час, відбулося зменшення впливу глави держави на реалізацію євроінтеграційної стратегії України з одночасним збільшенням повноважень у цій сфері Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Аналізуючи діяльність Кабінету Міністрів України у сфері інституційного забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, є сенс згадати,

що, згідно Постанови Кабінету Міністрів від 5 жовтня 2001 р. № 1141, у його складі діє сім підкомітетів із галузевих питань. До того ж, у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України було створено Управління з питань європейської інтеграції як окремий підрозділ Департаменту економічної політики.

Постановою Кабінету Міністрів України від 15 жовтня 2004 р. № 1365 [20] «Про деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» створено Координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу для забезпечення взаємодії органів державної влади та недержавних інституцій під час виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 18 березня.2004 № 1629-IV [21, с. 52; 131].

3 березня 2005 р. було ухвалено Постанову Кабінету Міністрів України № 174 «Про деякі питання координації діяльності органів виконавчої влади у сфері європейської інтеграції». В складі Кабінету Міністрів України утворилася Міжвідомча група з інформування громадськості та підготовки фахівців з питань європейської інтеграції, головним завданням якої був моніторинг виконання Державної програми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції та Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції.

Як зазначав Немиря Г.М., «...саме в рамках інституцій співпраці України та Європейського Союзу (Українська частина Ради з питань співробітництва, Українська частина Комітету з питань співробітництва Україна-Європейський Союз, що включає сім галузевих робочих груп), Українська частина Комітету з питань співробітництва Україна-Європейський Союз є структурою, що може впоратися ефективно з координацією євроінтеграційної стратегії» [22, с. 34].

Постановою Кабінету Міністрів України було утворено Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції від 16 липня 2008 р. № 649 [23] у структурі Секретаріату Кабінету Міністрів України на базі Управління з питань європейської інтеграції, що було ліквідоване. Дана Постанова втратила чинність на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання Секретаріату

Кабінету Міністрів України» від 20 грудня 2010 № 1151, згідно з якою Координаційне бюро європейської та євроатлантичної інтеграції було ліквідовано, а на його місці створено Бюро європейської інтеграції. В даний час Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Секретаріату Кабінету Міністрів України» від 20 грудня 2010 № 1151, втратила чинність від 6 червня 2014 р., підстава 157-2014-п.

Як вважає Гнидюк Н.А., створення Координаційного бюро з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, а потім його перетворення на Бюро європейської інтеграції, стало суттєвою складовою загального процесу координації питань євроінтеграції, бо в його рамках відбувалися зустрічі державних службовців найвищого рівня для обговорення актуальних питань євроінтеграції [24, с. 10].

Загальновідомо, що, починаючи з 2010 р., в Україні знову відбулося повернення до Конституції України 1996 р. – президентсько-парламентської республіки, що призвело, відповідно, до нових розмежувань функцій і повноважень органів державної влади, у тому числі й у сфері європейської інтеграції. На початку реалізації державної євроінтеграційної стратегії, після підписання Угоди про партнерство та співробітництво від 16 червня 1994 р., керівництво стратегією інтеграції України до Європейського Союзу покладалося на Президента України, а на Кабінет Міністрів України – реалізація державної стратегії у сфері євроінтеграції [25].

Виконання та моніторинг Програми здійснювалося на постійній основі, згідно з наказом Голодержслужби України від 26 березня 2009 р. № 87 «Про утворення Координаційної ради з питань підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України». Цей наказ було замінено наказом Нацдержслужби від 29 вересня 2011 р. № 18, яким було створено Координаційну раду з питань підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва, затверджено Положення про Координаційну раду та її Регламент. Головою Координаційної

ради став Голова Нацдержслужби, керівник Програми. Основними завданнями було визначено координацію діяльності органів виконавчої влади, навчальних закладів, залучених до реалізації Програми, а також вироблення рекомендацій щодо забезпечення ефективного виконання Програми, забезпечення врахування громадської думки під час її реалізації [26].

Урядом України прийнято Розпорядження «Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та Європейського Союзу про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та Європейським Союзом» від 13 березня 2015 р., № 207-р., де, зокрема, зазначено, що саме міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, відповідно до своїх повноважень, належить забезпечити імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та Європейським Союзом [27].

Кабінет Міністрів України, відповідно до Конституції України та Указів Президента України «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р. № 151/99-рп, та «Про перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р. № 151/99-рп [28], здійснював міжвідомчу координацію процесу інтеграції України до Європейського Союзу. В даний час Укази Президента України «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р. № 151/99-рп та «Про перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р. № 151/99-рп, втратили чинність 10 липня 2015 р.

Стосовно центральних органів державної виконавчої влади у сфері європейської інтеграції України, то необхідно згадати Розпорядження Президента України «Про Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р. [28], яке надавало вичерпний перелік центральних органів державної виконавчої влади, що відповідальні за імплементацію завдань, згідно Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу від 11 червня 1998 р.

з метою забезпечення скоординованої реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, але в даний час Розпорядження Президента України «Про Перелік центральних органів виконавчої влади, відповідних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу» від 27 червня 1999 р втратило чинність 10 липня 2015 р.

Треба відверто визнати, що швидкість та масштаби зближення між Україною і Європейським Союзом, перш за все, залежать від політичної волі виконавчої влади та спроможності органів влади забезпечити практичне втілення задекларованих пріоритетів. Зокрема, відповідно до Указу Президента України «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України» від 31 травня 2011 р. № 634/2011 [29], з останніми змінами та доповненнями від 2013 р., воно входить до системи органів виконавчої влади і є важливим органом у системі центральних органів виконавчої влади з міжвідомчої координації з питань економічного і соціального співробітництва України з Європейським Союзом. Воно:

- бере участь в організації роботи та реалізації заходів щодо співробітництва з регіональними, європейськими, міжнародними організаціями з питань управління якістю;
- забезпечує представництво та участь України у міжнародних, європейських та інших регіональних організаціях з метрології;
- розробляє в установленому порядку пропозиції щодо гармонізації нормативно-правових актів та нормативних документів з міжнародними, в тому числі європейськими, правилами і стандартами, які визначають вимоги до торговельної діяльності та діяльності у сфері побутових послуг;
- бере участь у встановленому порядку у функціонуванні двосторонніх органів формату Україна-Європейський Союз, утворених в рамках чинних міжнародних договорів, забезпечує роботу відповідних підкомітетів Комітету з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом;
- сприяє місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування у налагодженні зв'язків з європейськими регіональними

організаціями та їх участі в європейських регіональних програмах, залученню українських підприємств, установ та організацій до участі в галузевих програмах Європейського Союзу тощо.

Міністерство юстиції України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» від 2 липня 2014 р. № 228 [30], на Міністерство юстиції України покладаються такі завдання:

- організація роботи з підготовки щорічного плану заходів щодо виконання Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, проведення моніторингу її виконання;
- здійснення науково-експертного, аналітичного, інформаційного та методологічного забезпечення виконання тощо.

Міністерство закордонних справ України бере участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на євроінтеграцію України з метою набуття членства в Європейському Союзі. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України» від 30 березня 2016 р. № 281 було затверджено Положення про Міністерство закордонних справ України [31]. Згідно цього Положення, воно бере участь у формуванні та реалізації державної політики, спрямованої на інтеграцію України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі.

Міністр економічного розвитку і торгівлі України за посадою є Національним координатором з питань технічної допомоги Європейського Союзу. В центральних органах виконавчої влади визначено структурні підрозділи, до компетенції яких віднесені питання європейської інтеграції, а також питання адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу та підготовки і реалізації проектів технічної допомоги. У місцевих органах виконавчої влади визначено структурні підрозділи, до компетенції яких належать питання європейської інтеграції та імплементації.

Вивчаючи конституційно-правові основи інституційного забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, варто також нагадати, що практичним інструментом підготовки до реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р., до моменту набуття нею чинності, був Порядок денний асоціації Україна-Європейський Союз від 20 листопада 2009 р. Зазначений документ визначає спільні дії сторін щодо політичного діалогу, у сферах зовнішньої політики, юстиції та безпеки, економічного та секторального співробітництва на принципах спільної з Європейським Союзом участі, відповідальності та оцінки. Варто акцентувати увагу на тому, що наша держава постійно інформує Європейський Союз про виконання Порядку денного асоціації Україна-Європейський Союз від 20 листопада 2009 р., в ході моніторингу виконання враховуються оцінки Європейського Союзу та держав-членів Європейського Союзу, зокрема, щорічні звіти Європейської Комісії та Європейської служби зовнішніх дій щодо імплементації Європейської політики сусідства в Україні [32, с. 89].

Порядок денний асоціації Україна-Європейський Союз від 20 листопада 2009 р. принципово відрізняється від Плану дій Україна-Європейський Союз, що втратив чинність у березні 2009 р. Реалізація Порядку денного асоціації Україна-Європейський Союз від 20 листопада 2009 р. здійснюється на принципах спільної відповідальності за кінцевий результат. Двічі (у 2012 та 2013 р.) до документа вносилися зміни з метою його актуалізації. Раді з питань співробітництва було представлено три спільні звіти про виконання Порядку денного асоціації (у 2010, 2012 та 2013 р.) [33, с. 89].

Враховуючи викладене у цьому підрозділі, можна стверджувати, що під час реалізації державної політики, спрямованої на інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом, необхідним є створення у кожній області України спеціальної комісії, яка відповідатиме за координацію діяльності органів влади в регіонах та за інформування населення про Європейський Союз та європейську інтеграцію України. Для цього необхідно внести до Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5

лютого 2015 р. № 156-VIII, зміни, виклавши їх у наступній редакції диспозиції в ч.11 ст. 6

Стаття 6

Ч. 11. «створення на загальнонаціональному рівні і територіальних громад – на регіональному рівні, Спеціальної координаційної комісії, яка відповідатиме за координацію діяльності органів влади в регіонах та за інформування населення про Європейський Союз та європейську інтеграцію України».

Відповідно до цього потребує уточнення стаття Закону України «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII, зміни до якої варто викласти у наступній редакції диспозиції в ст. 18

Стаття 18. Міжвідомча «та спеціальна» координаційна комісія з питань регіонального розвитку:

1. Міжвідомча «та спеціальна» координаційна комісія з питань регіонального розвитку може утворюватися Кабінетом Міністрів України як тимчасовий консультативно-дорадчий орган з метою забезпечення координації діяльності органів виконавчої влади із обов'язковим залученням органів місцевого самоврядування до формування та реалізації державної регіональної політики, а також до узгодження галузевих прогнозів розвитку регіонів із стратегічними завданнями державної регіональної політики.

2. Завдання, порядок роботи та склад Міжвідомчої «*та спеціальної*» координаційної комісії з питань регіонального розвитку визначаються Кабінетом Міністрів України.

3.2 Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу

Інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір розглядається стратегічним орієнтиром і системо утворюючим чинником державно-правового розвитку. Підписуючи Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з

атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р., Україна задекларувала намір «наблизитися» до Європейського Союзу, таким чином, основним завданням стає адаптація українського законодавства до законодавства Європейського Союзу у тих сферах, які передбачені Угодою про асоціацію.

Осмислюючи конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу, методологічно вірно, насамперед, визначитись із загальним розумінням інтеграції. А отже, «...інтеграція від латинського означає відновлення, тобто є процесом взаємозближення й утворення взаємозв'язків, згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур в рамках регіону, країни, світу» [34]. Термін «інтеграція» означає: а) стан пов'язаності окремих диференційованих частин в ціле; б) процес відновлення цілісності, возз'єднання, взаємного зближення і утворення взаємозв'язків, який призводить до такого стану [35, с. 133].

Як зазначає Колодій О.А., «інтеграція – це об'єктивний процес розвитку будь-якого суспільства, держави, права, оскільки в сучасному світі майже не залишилося ізольованих від загальносвітових процесів та проблем спільностей людей, об'єднаних у державні утворення. Повноцінне громадянське суспільство та правову державу, які є орієнтирами розвитку України відповідно до ст. 1 Основного Закону, не можна побудувати без взаємодії з іншими державами та державними союзами» [36, с. 90].

На нашу думку, інтеграція є утворення економічних інтеграційний угруповань тобто регіоналізація, яка базується на суміжності держав, між якими виникають різні соціальні зв'язки, тобто ліквідовуються адміністративні обмеження на переміщений товар, капітал та робочу силу, що в свою чергу приводить до повного використання факторів виробництва.

Існують різні форми інтеграції, але безумовним є те, що політична, економічна, фінансова, правова, культурна та інші види інтеграції зумовлюють інтеграцію у правовій сфері. Найбільш наочною є інтеграція, що здійснюється в

межах Ради Європи і Європейського Союзу, призначенням якої є об'єднання національних правових систем Європи в єдиний геоправовий простір [37, с. 108].

Відповідно до політичної енциклопедії від 2012 р., політична інтеграція – це «сукупність політичних кроків, спрямованих на зміцнення єдності суспільства, його політичних та етнонаціональних сфер» [135, с. 292-293].

Розглянемо наступний вид інтеграції – економічну, яка проявляється як у розширенні та поглибленні виробничо-технологічних зв'язків, спільному використанні ресурсів, об'єднанні капіталів, так і у створенні одне для одного сприятливих умов здійснення економічної діяльності, знятті взаємних бар'єрів [136, с. 138]. Політична енциклопедія визначає економічну інтеграцію як «зближення і взаємопереплетення національних економік ряду держав, що відбувається, як правило, на основі їхньої регіональної близькості, зумовлене їхніми взаємними інтересами і спрямоване на створення єдиного господарського організму» [136, с. 445]. Близькими до економічної інтеграції, що також стосується і європейської інтеграції, є поняття фінансової інтеграції – міждержавний процес гармонізації та уніфікації податкових систем, бюджетних процесів, державних витрат, бюджетних класифікацій, систем контролю з боку центральних банків за діяльністю банків комерційних, що здійснюється з метою більшої координації держав, які входять до складу регіональних угруповань [137, с. 202].

Крім того, «Енциклопедія державного управління» виділяє ще такий вид інтеграції, як правова інтеграція – це «різновид інтеграційних процесів, що ґрунтується на засадах об'єднання певних частин в єдине ціле. Такими частинами в межах відповідного правового простору є національні правові системи, а єдиним цілим – регіональні чи універсальні міждержавні правові системи» [138, с. 326]. Зауважимо, що складовою правової інтеграції є адаптація (від лат. *adaptatio*) – «пристосування тих чи інших явищ до навколишнього середовища, умов існування; зміна їхньої форми чи змісту під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників» [138, с. 326].

Стосовно України треба зазначити, що правовою основою інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу є «Угода про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами членами» від 14 червня 1994 р. [1] та «Договір про Європейський Союз» від 7 лютого 1992 р. [38]. До того ж, 1 листопада 2011 р. набрав чинності «Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами про Рамкову угоду між Україною та Європейським Союзом про загальні принципи участі України в програмах Союзу» від 22 листопада 2010 р., який надав можливість нашій державі стати повноправним учасником 23 галузових програм у різних сферах життєдіяльності Європейського Союзу.

30 березня 2012 р. Україна парафувала «Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони» [39]. Відповідно до цього, у вітчизняне право мають бути включені норми права Європейського Союзу, насамперед норми «Договору про Європейський Союз» від 7 лютого 1992 р., адже змістом Угоди про асоціацію є взаємні права та обов'язки, спільні процедури їх реалізації.

Уже зазначалось, що існують різні форми інтеграції, а тому звернемо увагу на найбільш важливі із них, маючи на увазі, насамперед, інтеграцію законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Отже, «Уніфікація означає об'єднання – приведення до одноманітності, до єдиної форми або системи. Діяльність організації або компетентних органів держави чи декількох держав, спрямована на вироблення правових норм, що однаково регулюють певні види суспільних відносин» [40]. «Юридична енциклопедія» також передбачає, що «уніфікація в праві – процес приведення чинного права до єдиної системи, усунення розбіжностей і надання одноманітності правовому регулюванню подібних або близьких видів суспільних відносин [41, с. 215].

У енциклопедичних виданнях уніфікація розуміється як «приведення до однаковості», а «гармонізація» – як струнке поєднання, взаємна відповідність предметів, явищ, якостей. Зазначається, що уніфікація права – це є не що інше, як

процес зближення двох або більше правових систем; процес, спрямований на «заміну двох або більше правових систем однією єдиною правовою системою». [42, с. 124]. Таким чином, на нашу думку, «уніфікація» передбачає розроблення і введення в дію загальнообов'язкових однакових юридичних норм, а «гармонізація» включає процес цілеспрямованого зближення права або законодавства шляхом усунення суперечностей.

Ми поділяємо думки Тація В. Я. та Погорілка В. Ф., що «... уніфікація - це процес приведення якогось об'єкта у відповідну одноманітність з іншими об'єктами, що можливо, зокрема, і на підставі модельних правових актів. Можна стверджувати, що уніфікація на підставі модельних правових актів – це системний, послідовний, логічно довершений процес приведення норм, принципів та інститутів правових актів у відповідність з нормами, принципами та інститутами модельних нормативно-правових та модельних праворекомендаційних актів шляхом запровадження однакових норм, принципів та інститутів права з метою усунення розбіжностей, а також надання цим нормам, принципам та інститутам одноманітності у процесі здійснення правового регулювання та охорони однотипних й одноманітних суспільних відносин» [43, с. 92].

Гармонізація, відповідно до «Міжнародної поліцейської енциклопедії», «Це категорія, що позначає співрозмірність і впорядкованість частини і цілого, відображає в собі єдність, багатогранність, злагодженість форми і змісту об'єкта». Стосовно юридичного змісту цього поняття, у вищезазначеному виданні стверджується, що «у правовій літературі зміст цього терміна фахівцями визначається по-різному: як загальновживане – приведення у відповідність, узгодження; як процес приведення внутрішнього законодавства України у відповідність з нормами міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; як запозичення досвіду іноземних країн при розробленні національного законодавства; як обов'язкове приведення національного законодавства у відповідність з рішеннями об'єднань держав, до яких ці держави входять; як «м'яке», юридично не обов'язкове зобов'язання

України врахувати при розробленні свого законодавства норми Європейського Союзу тощо» [44, с. 79-80].

Дмитрієва Г.К. визначає гармонізацію як процес, спрямований на зближення права різних держав, на усунення або зменшення відмінностей, а уніфікацію розглядає як засіб, що сприяє «зближенню національних правових систем, стиранню відмінностей між ними» [45, с. 186]. У зв'язку із цим Чернопищук Я.В. пропонує розрізняти гармонізацію права в широкому розумінні слова, яка охоплює також уніфікацію, та гармонізацію права у вузькому розумінні слова, відмінному від уніфікації. Головна відмінність гармонізації права від уніфікації – відсутність у цьому процесі міжнародно-правових зобов'язань держав, закріплених міжнародним договором. Відсутність договірної форми є не тільки формальним моментом, але й особливістю, що визначає специфіку всього процесу гармонізації. Саме однакове застосування уніфікованих норм у різних державах-членах є ключовою характеристикою уніфікації, і в цьому полягає її відмінність від гармонізації, яка спрямована на встановлення єдиного результату регулювання [46, с. 7.].

Адаптація, у нашому випадку, юридична – це «система суспільних відносин, спрямованих на досягнення одноманітного правового регулювання і застосування права у певних суспільних відносинах» [47, с. 18-19]. До речі, «Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», схвалена Законом України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р. № 228-IV, передбачає, що «адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу – це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу», а «державна політика України щодо адаптації законодавства формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення єдиних підходів до нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу при нормопроєктуванні, підготовки

кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституційного, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України» [48].

Варто також звернути увагу на зауваження Сюр Н.В., що адаптація законодавства до *acquis* Європейського Союзу – це послідовний процес наближення правової системи держави, включаючи законодавство, правотворчість, юридичну техніку, практику, правозастосування до правової системи Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього приєднатися [49, с.131].

У Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. № 1629-IV зазначено, що адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу є однією з основних складових процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність *acquis communautaire* [50]. Уперше поняття «*acquis communautaire*» вжито в проекті Договору про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р. Однак дотепер зміст його не розкрито в жодному з правових актів, що регулюють адаптацію законодавства України до права Європейського Союзу. Труднощі, пов'язані з точним перекладом поняття «*acquis communautaire*» іншими мовами держав-членів Європейського Союзу, змусили інститути Європейського Союзу віддати перевагу французькому варіанту, який буквально означає «те, що досягнуто в межах Співтовариства».

На думку Петрова Р.А., «*acquis communautaire*» є комплексним і диференційованим поняттям, де комплексність характеризується широтою його суттєвого змісту, символізуючи результат європейської інтеграції загалом і в окремих сферах діяльності Європейського Союзу, а диференційованість виявляється в зміні обсягу поняття, залежно від сфери застосування інститутами Європейського Союзу. У сфері внутрішньої політики Європейського Союзу обсяг

acquis communautaire містить у собі все те, що було досягнуто Співтовариством і Союзом, і становить основу правової системи Європейського Союзу й інституційного ладу – своєрідна «правова спадщина» Європейського Союзу, складові якої (правила, норми і принципи) не можуть бути оскаржені чи анульовані без шкоди для наднаціональної і міждержавної природи Європейського Союзу. У сфері співробітництва з країнами, що претендують на членство чи привілейоване партнерство з Європейський Союзом, *acquis communautaire* являє собою усе, що було досягнуто в рамках пріоритетних напрямків на момент вступу країни-кандидата до Європейського Союзу. У юридичному розумінні поняття «*acquis communautaire*» є тотожним поняттю «правова система» [51, с. 145].

Відповідно до розділу II Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р., № 1629-IV «... *acquis communautaire* (*acquis*) – це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в межах Європейського Співтовариства, спільної зовнішньої політики та політики безпеки і співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ» [50]. Згідно з положеннями вищезазначеної Програми, процес адаптації законодавства передбачає декілька етапів:

- визначення актів *acquis communautaire*, що регулюють правовідносини у відповідній сфері;
- переклад визначених актів європейського законодавства українською мовою;
- розроблення рекомендацій стосовно гармонізації законодавства України з *acquis communautaire*;
- проведення політичного, економічного та соціального аналізу наслідків реалізації рекомендацій;
- визначення переліку законопроектних робіт;
- підготовка проектів законів та інших нормативно-правових актів, що входять до переліку законопроектних робіт, та їх прийняття.

Верховна Рада України, як єдиний орган законодавчої влади, в межах реалізації заходів з адаптації законодавства відповідає за прийняття законів, внесення змін до Загальнодержавної програми, а також здійснення юридичної експертизи проектів законів на відповідність *acquis communautaire*. Саме тому Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р. встановлює, що з огляду на геополітичне становище, історичний досвід, культурні традиції, багаті природні ресурси, потужний економічний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал, Україна може й повинна стати впливовою світовою державою, здатною виконувати значну роль в забезпеченні політико-економічної стабільності в Європі [52].

Як зазначав Муравйов В.І., на сучасному етапі розвитку відносин України з Євросоюзом слід орієнтуватися на економічній «*acquis communautaire*», зміст якого визначений у Білій книзі «Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок Євросоюзу». Крім того, спроби розширити в законодавстві України тлумачення «*acquis communautaire*» спричиняють значні фінансові витрати на процес гармонізації. Вбачається, що оптимальним для України є використання в нормативно-правових актах терміну «Законодавство Євросоюзу», під яким розуміють частину спільного доробку Євросоюзу, що охоплює практично всі акти європейських інтеграційних об'єднань, з якими належать гармонізуватися українському законодавству в процесі реалізації Угоди про партнерство і співробітництво між Україною, Європейськими співтовариствами та їх державами членами» від 14 червня 1994 р. [1] та інших угод і домовленостей про співпрацю [53, с. 121].

Розглядаючи стандартизацію як форму інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу, хотілося б наголосити на тому, що частина 1 ст. 1 Закону України «Про стандартизацію» від 17 травня 2001 р. №2408-III встановлює, що «стандарт – це документ, розроблений на основі консенсусу та затверджений уповноваженим органом, що встановлює призначені для загального і багаторазового використання принципи, інструкції або характеристики, які

стосуються діяльності чи її результатів, включаючи продукцію, процеси або послуги, дотримання яких є обов'язковим».

Вищезгаданий Закон також передбачає, що «стандартизація – це діяльність, що полягає у встановленні положень для загального і багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань з метою досягнення оптимального ступеня впорядкування у певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву» [54].

Узагальнюючи попередньо викладене, можна стверджувати, що уніфікація, гармонізація, адаптація та стандартизація є самостійними способами правової інтеграції, між ними є багато спільного, що зумовлюється єдністю тих форм, у яких вони відбуваються, способами й засобами їх здійснення, єдиною метою є зближення правових систем різних країн, формування одноманітного, схожого або наближеного права та законодавства.

Разом з тим, існують й інші форми інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Так, по відношенню до асоційованих держав вживається, як зазначає Шишкова Н.І., переважно термін «апроксимація», яка являє собою процес поступового пристосування та адаптації правопорядку асоційованої країни таким чином, що досягається його повна сумісність із комунітарним правом в усіх сферах дії права Європейського Союзу, як це можна простежити на прикладі певного узагальнення ст. 69 Європейської угоди між Чеською Республікою та Європейським Співтовариством [56, с. 78].

Як вірно зазначає Яковюк І.В., основними способами імплементації міжнародно-правових норм є трансформація, яка полягає в повній переробці тексту міжнародно-правового акта чи окремих його статей зі збереженням суті змісту відповідної норми міжнародного права із прийняттям на цій основі норм внутрішнього права; рецепція, тобто текстуальне повторення нормотворчим органом держави змісту міжнародно-правової норми у статті нормативно-правового акта [57, с. 33].

Чабах О.М. звертає увагу, що ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами Європейського Союзу. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян [58, с. 47].

На підтвердження зазначеного варто врахувати, що, згідно із Копенгагенськими критеріями, вступ до Європейського Союзу країн Центральної та Східної Європи буде можливим тільки у разі визнання та дотримання країнами-кандидатами основоположних принципів Європейського Союзу, а також обов'язкового прийняття *acquis* Європейського Союзу – сукупності цілей, принципів і норм спільної політики та законодавства Європейського Союзу, а також юридичних та інституційних механізмів їхнього впровадження. Відповідно до рішень Копенгагенського саміту Європейської Ради, для членства у Європейському Союзі країна-кандидат повинна, «бути спроможною прийняти на себе обов'язки, що виникають із членства, включаючи дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу» [59].

Розглядаючи конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу варто врахувати, що правотворчий процес з метою гармонізації національного права з правом Європейського Союзу у нових державах-членах включає кілька стадій:

- надання проекту положення про відповідність проекту акта праву Європейського Союзу;
- координуючий орган на підставі положення про відповідність та порівняльних таблиць, наданих розробником, приймає рішення про відповідність або невідповідність проекту праву Європейського Союзу;
- перевірка проектів на відповідність праву Європейського Союзу і змін, що вносяться до гармонізованих проектів, на рівні парламенту. Перевірка здійснюється відповідними підрозділами канцелярії парламенту, у деяких країнах

– парламентськими комітетами з питань європейської інтеграції. В Угорщині, наприклад, взагалі не існувало парламентської процедури перевірки проектів на відповідність праву Європейського Союзу. Зближення національного права з правом Європейського Союзу в Чеській Республіці відбувалося на підставі 3 правових інструментів: Договору про асоціацію, відповідних постанов уряду Чеської Республіки та Білої книги Європейських Співтовариств [60, с. 5].

Цінним є досвід Польщі з проведення гармонізаційних заходів на регіональному рівні. Так, було створено Воєводські групи експертів з питань європейської інтеграції, завданням яких було надання консультацій регіональним та місцевим органам влади і самоврядування у відповідних випадках. Досвід «старших» країн-членів Європейського Союзу свідчить про те, що правила Європейського Союзу щодо принципів надання державної допомоги, або директиви стосовно державних закупівель найчастіше порушуються на регіональному рівні або на рівні місцевих органів влади. Однак відповідальність перед Європейською Комісією, як і перед Судом Європейського Союзу, покладатиметься на уряд держави-члена Європейського Союзу [61, с. 42].

На сучасному етапі розвитку міждержавної співпраці, як результат більш складних інтеграційних процесів, формуються нові підходи до питання про співвідношення міжнародного і національного права. Іноді верховенство конституції щодо міжнародних актів встановлено у непрямих формах. Прикладом може бути положення ч. 2 ст. 9 Конституції України, згідно з яким «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України» [17]. Не випадково Денисов В.Н і Мельник А.В. пропонують використати у ст. 9 термін «внутрішнє право України» на заміну терміну «національне законодавство України» [62].

Із наведених прикладів можна сформулювати висновок, що конституція інтернаціоналізується і стає невід'ємною частиною міжнародного співробітництва [63, с. 48]. Аналізуючи роль конституції в імплементації міжнародних договорів (мається на увазі також і правових актів Європейського Союзу, оскільки вони мають міжнародно-правову природу), слід підкреслити, що конституція є

своєрідним «фільтром» у такому процесі, який допомагає уникнути негативних елементів і контролювати внутрішньодержавну правотворчість крізь призму загальних міжнародних стандартів, правових ідей і певних «каналів» впливу [64, с. 86].

В Основному Законі втілилася загальна тенденція розвитку системи конституціоналізму – тенденція інтернаціоналізації, що виражається передусім у зближенні національного конституційного права з міжнародним публічним правом. Як влучно зазначає Терлецький Д.С., ч. 2 ст. 9 Основного Закону, у якій викладено застереження щодо укладання міжнародних договорів, що суперечать Конституції України, дозволяє передусім констатувати неприпустимість укладення міжнародного договору до внесення відповідних змін до Конституції України, що, втім, не виключає взагалі такої ймовірності [65, с. 128].

Отож, Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом, від 16 червня 1994 р. була на той час основним документом регулювання двосторонніх відносин між Україною та Європейським Союзом, однак вона не передбачала інтеграції до Європейського Союзу, суттєво відрізнялася від Угоди про асоціацію. 21 березня 2014 р., під час Позачергової Саміти Україна-Європейський Союз було підписано політичну частину Угоди про асоціацію, а 27 червня 2014 р., в ході засідання Ради Європейського Союзу, Президентом України та керівництвом Європейського Союзу і главами держав та урядів 28 держав-членів Європейського Союзу була підписана економічна частина Угоди про асоціацію.

Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Союзом від 16 червня 1994 р. втратила чинність у зв'язку з ратифікацією Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. [67]. Угода про асоціацію є продовженням розвитку відносин, вона спрямована на політичну асоціацію, а також економічну інтеграцію. Дана Угода передбачає підтримку Європейським Союзом реформ в Україні у багатьох сферах життя, забезпечує посилену співпрацю в зовнішній

політиці і політиці безпеки, а також гарантує повагу до основних демократичних принципів та верховенства права.

Враховуючи саме це і можна стверджувати, що внутрішні та зовнішні відносини у контексті євроінтеграції України стають дедалі важливішими на державному і громадському рівнях. З 2014 р. розпочався процес «новодемократичного устрою» в результаті конституційно-правової реформи, який започаткував новий етап конституціоналізації зовнішніх відносин – євроінтеграційний.

Як обґрунтовано зазначає Чернопищук Я.В., конституціоналізація суспільних відносин, що, залежно від органів державної влади, може здійснюватись як на рівні політичних суб'єктів, так і на рівні судових органів – через формування ними правових позицій, прецедентів. Останнє в більшій мірі стосується діяльності конституційних судів з урахуванням специфіки їх юрисдикції (формуючи свої позиції саме вони і конституціоналізують певні відносини). Тенденція конституціоналізації суспільних відносин стосується як публічного, так і приватного права. Так, наприклад, у публічному праві конституціоналізація обумовлена розширенням конституційного захисту, зокрема, громадянських та політичних прав і свобод громадян, а також компетенційними спорами органів державної влади. Що ж до конституціоналізації приватного права, то в даному випадку вихідне положення базується на опосередкованій дії конституційних норм у визначенні та захисті особистих прав та інтересів громадян. Оскільки основні права громадян є системою цінностей, яка розглядається, як вихідне конституційне положення, що впливає на усі галузі права, має пріоритет у розвитку законодавства, державного управління, правосуддя, тому кожна цивільно-правова чи соціально-правова норма має бути сумісною з цією системою і трактуватися відповідно до її духу [68, с. 176]. На думку Мартиненка П.Ф., проблема конституціоналізації зовнішніх відносин – це не тільки проблема визначення інститутів влади в конституційному механізмі здійснення зовнішньої політики, а й проблема впливу «зовнішнього фактора» на розвиток вітчизняного конституціоналізму [69, с. 256].

В аспекті нашого дослідження ми вважаємо, що конституціоналізація європейської інтеграції – це двосторонній процес обміну правовими цінностями «наддержавної» та національних правових систем. Як приклад – новація європейського конституціоналізму, якою є інтеграційні процеси, спрямовані на формування єдиного європейського правового простору. Реагування основних законів держав Європи на зміни, що відбуваються на континенті, здійснюються шляхом внесення до них поправок. Однак характер поправок різnorідний. В конституціях одних держав він пов'язаний з виборчим правом (вибори членів Європарламенту), як наприклад, в Бельгії та Ірландії. В конституціях інших – з передачею певних повноважень держави міжнародним організаціям (Данія, Іспанія, Люксембург). В третіх закріплюється необхідність інформування держави про намічені стосовно неї рішення інститутів Європейського Союзу (Фінляндія, Швеція) [70, с. 38]. Тенденція до конституціоналізації права міждержавного об'єднання вже відмічається багатьма вітчизняними та закордонними вченими. На думку одних, вона полягає в тому, що національні норми конституційного права фактично переходять в право міждержавного об'єднання та укріплюються в ньому [71]. Прикладом щодо цього може бути вже наведений процес, пов'язаний з розробкою проектів Конституції Європейського Союзу. Інші вчені визначають приблизно наступне: конституціоналізацію права міждержавного об'єднання можна визначити як процес впливу норм та принципів конституційного права різних країн в цілому на норми права міждержавного об'єднання [72, с. 275].

Кампо В.М., звернув увагу, що на сучасному етапі конституціоналізації суспільних відносин держава має вирішити складні завдання щодо модернізації та реформування складових її конституційно-правового життя. Одним з таких завдань є зміцнення конституційних засад зовнішніх відносин України, де роль конституційного механізму влади особливо важлива, зокрема, з огляду на євроінтеграційні процеси в державі, яка проголосила за мету вступ до Європейського Союзу. В цих умовах конституціоналізація зовнішніх відносин переслідує кілька цілей:

1) зробити конституційно-правові відносини органів державної влади у сфері зовнішніх відносин прозорішими та відкритішими, а отже, й прогнозованішими;

2) надати зовнішнім відносинам України більш надійне конституційно-правове забезпечення, незалежно від партійного складу уряду та парламентської більшості у Верховній Раді України;

3) перетворити зовнішні відносини України та Європейського Союзу на їх внутрішні відносини шляхом вступу України до Європейського Союзу [73, с. 53].

Звернемо увагу, що Орзіх М.П., характеризуючи природу феномена конституціоналізації формулює наступне визначення: «... конституціоналізація – процес, орієнтований не тільки на приведення суспільних відносин у відповідність конституційним вимогам та постулатам, але ж і на «примішування» конституційних ідей і норм до іногалузевих правовідносин» [74, с. 122].

З нашої точки зору, в контексті європейської інтеграції конституціоналізація полягає у запозиченні конституційно-правових цінностей та нормативів правових систем країн-членів Європейського Союзу та породжує ефект віддзеркалення процесів конституціоналізації у формуванні уніфікованого правового акту конституційного характеру.

В Конституції України, як зазначають Орзіх М.Ф. та Крусян А.Р., втілилася загальна тенденція розвитку системи конституціоналізму – тенденція інтернаціоналізації, що виражається передусім у зближенні національного конституційного права з міжнародним публічним правом. Міжнародні правові документи, отримавши визнання міжнародного співтовариства, стають так званими міжнародно-правовими стандартами, що сприймаються та закріплюються в національних правових системах [75, с. 207].

У контексті цього Черопищук Я.В. стверджує, що, не дивлячись на те, що не існує певного загальнодоступного кодифікованого набору правил для реалізації права Союзу в країнах-членах, які б могли бути просто включені «вступаючими» країнами до їх національних процесуальних кодексів та інституціональні структури, вони наявні в загальних принципах основоположних договорів та

рішень-прецендентів Європейського Суду, котрі формують *acquis constitutionels* Союзу. Приєднання до Європейського Союзу означає для нової країни-члена ефективне виконання своїх обов'язків відповідно до права Європейського Союзу в цілях благополуччя всіх громадян Союзу, яке супроводжується відображенням в «Копенгагенських критеріях» приєднання до Європейського Союзу [76] кореспондуючим правом вимагати того ж від інших країн-членів для користі власних громадян.

Ключовим елементом успішної інтеграції України до Європейського Союзу є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами Євросоюзу. Зближення українського законодавства із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Європейського Союзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах Європейського Союзу, а також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена Євросоюзу, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України [77, с. 7].

На нашу думку, для формування конституційно-правових основ інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу доцільно здійснити наступні заходи:

- перекласти українською мовою директиви та інші акти Європейського Союзу;
- сформувати інформаційно-пошукову систему законодавства Європейського Союзу, до якого має бути адаптоване законодавство України;
- провести належну професійну підготовку фахівців, в тому числі юристів, які мають безпосередньо забезпечувати процес зближення законодавства;
- розробити глосарій термінів законодавства Європейського Союзу, за допомогою яких можна було б здійснити перехід до застосування, разом із країнами-членами Європейського Союзу, уніфікованої юридичної і спеціальної термінології.

Ми погоджуємося із думкою Шемшученка Ю.С. про доцільність створення спеціального Центру правової термінології, залучивши до його роботи фахівців-мовознавців і юристів, також серйозну увагу необхідно приділити підготовці фахівців у галузі юридичної термінології [78, с. 35].

Таким чином, необхідно здійснити кардинальні соціальні і правові реформи, які дозволять Україні в майбутньому стати частиною Європейського Союзу. Ці реформи повинні орієнтуватися на цілком конкретні цілі. При цьому необхідно врахувати, що як в національному, так в міжнародному праві простежується тенденція до зростання ролі і значення судової правотворчості в процесі тлумачення норм права, беззаперечно, враховуючи вимоги Угоди про асоціацію щодо гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу від 27 червня 2014 р. [39].

Саме в умовах проведення конституційно-правової реформи в Україні має бути переосмислена роль актів Верховного Суду. Варто звернути увагу на доповідь Голови Верховного Суду Романюка Я.М., у якій він аналізує преюдиційний запит, як цікаву новацію для судової системи. Доречно наголосити, що така процедура існує у Франції, передбачається у договорі про функціонування Європейського Союзу від 7 лютого 1992 р. Люксембурзький суд (суд Європейського Союзу) передбачає, що суд кожної держави-члена Європейського Союзу має право, а найвища судова установа країн-членів Європейського Союзу зобов'язана звернутися до суду Європейського Союзу, перш ніж застосовувати норми європейського права для того, щоб він витлумачив, як цю норму застосовувати. Роз'яснення суду є обов'язковим для всіх судів країн-членів Європейського Союзу. При цьому суд Європейського Союзу не вирішує справу по суті, а лише дає тлумачення норми права, яка підлягає застосуванню при розгляді судом конкретної справи [79].

Відповідно до ст. 267 Договору про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р., при винесенні преюдиційної постанови на вимогу національного суду країни-члена, який зустрівся зі складними питаннями застосування права Європейського Союзу, Суд Європейського Союзу має вирішити питання, що виникло, саме Суду

Європейського Союзу надано право тлумачити право Європейського Союзу, таким чином, він забезпечує функціонування єдиного порядку в рамках Європейського Союзу.

Метою преюдиційного розгляду, як зазначає Микієвич М.М., є забезпечення взаємодії права Європейського Союзу з правовими системами держав-членів як передумови для забезпечення ефективного функціонування організаційно-правового механізму європейської інтеграції. Також одним із важливих завдань є забезпечення безперешкодного звернення фізичних та юридичних осіб держав-членів за захистом своїх прав. У рамках процедури преюдиційного розгляду приймаються рішення, які здійснюють істотний вплив на функціонування спільного ринку [80, с. 27].

Відповідно до ст. 4 Лісабонського Договору від 13 грудня 2007 р. країни-члени повинні вживати відповідних заходів, загальних або особливих, для забезпечення виконання зобов'язань, що випливають зі змісту Договорів (засновницьких) або актів інститутів Союзу. Крім того, передбачається, що держави-члени «... наділяють Союз компетенцією для досягнення цілей, які вони мають за спільні» [81].

До речі, Лісабонський Договір передбачає у ст. 49 право кожної держави на вступ до Європейського Союзу. В тексті вказаного документу є посилання на так звані Копенгагенські критерії вступу нових держав-членів Європейського Союзу, яке надає їм зобов'язуюче юридичне значення.

Слід взяти до уваги, що прийнятий Договір про Європейський Союз 1 грудня 2002 р. доповнився поняттям «*asguis* Європейського Союзу», що вважалось синонімом *asguis communautaire*, зрештою, Договір про Європейський Союз 1 грудня 2002 р. було консолідовано до Лісабонського договору і замість *asguis communautaire* почав вживатися термін «*asguis* Європейського Союзу».

Враховуючи викладене, можна стверджувати, що процес інтеграції українського законодавства до правової системи Європейського Союзу свідчить, що йому притаманні проблемні питання, які потрібно першочергово розв'язати, саме інтегруючи українське законодавство до законодавства Європейського

Союзу, а для цього здійснити системну, послідовну, політично незаангажовану конституційно-правову реформу. Вищевикладене надає також можливість констатувати, що саме створюючи національну державну правову систему, відповідно до норм Європейського Союзу, Україна тим самим наближає її до найбільш прогресивних та ефективних міжнародних стандартів.

3.3 Напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу

Відносини України з Європейським Союзом від початкових політичних декларацій та надання технічної і фінансової допомоги Європейським Союзом перетворилися на співробітництво, яке охопило широке коло питань у різних сферах діяльності із залученням значної кількості урядових та ділових партнерів, представників громадськості тощо. Саме тому Верховна Рада України з ініціативи Президента України прийняла Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 21 листопада 2002 р., № 228-IV, яким схвалила «Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [3]. Ця Концепція була основою для прийняття Закону України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 р. №1629-IV, який став основоположним документом у процесі європейської інтеграції України і визначає механізм досягнення Україною Копенгагенських і Мадридських критеріїв при вступі до Європейського Союзу. У Законі закріплюються положення, за якими державна політика України, що стосується інтеграції законодавства, формується як складова частина правової реформи в Україні та спрямовується на забезпечення спільних підходів нормопроєктування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу у процесі нормотворчості, підготовки кваліфікованих фахівців, створення належних умов

для інституційного, науково-освітнього, технічного, фінансового забезпечення процесу інтеграції законодавства України.

Інституційні критерії членства в Європейський Союз вимагають від країн-членів створення управлінських установ та судових органів, забезпечення відповідальними та професійними кадрами, саме функціонування вказаних інституцій має пришвидшити адаптацію національного законодавства до норм Європейського Союзу, але в свою чергу гарантуватиме належну реалізацію вітчизняного законодавства, яке надасть змогу новим претендентам-членам Європейського Союзу користуватися перевагами членства у співтоваристві.

Крім того, «Порядок денний асоціації Україна-Європейський Союз для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію» від 23 листопада 2009 р., визначає спільні дії сторін щодо політичного діалогу, у сферах зовнішньої політики, юстиції та безпеки, економічного та секторального співробітництва на принципах спільної з Європейським Союзом участі, відповідальності та оцінки [82].

Основним документом, у рамках якого здійснюється співробітництво України з Європейським Союзом у сфері юстиції, свободи та безпеки є План дій Україна-Європейський Союз у сфері юстиції, свободи та безпеки, затверджений 18 червня 2007 року на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та Європейським Союзом. Даний План дій враховує досвід і результати реалізації Плану дій Ради Європи для України 2008-2011 рр. ((DSP(2008)15), затвердженого на 1032-му Засіданні заступників міністрів 9-10 липня 2008 р., і спрямований на надання Україні підтримки в виконанні решти її статутних та індивідуальних зобов'язань як держави-члена Ради Європи, передбачаючи пакет пріоритетних заходів, покликаних допомогти в приведенні українського законодавства, інститутів та практики у відповідність до європейських стандартів щодо прав людини, верховенства права і демократії.

Водночас, проекти, запропоновані в Плані дій, спрямовані на підтримку демократичних реформ, започаткованих Президентом України і її Урядом, включаючи забезпечення вільних і справедливих виборів, реформування судової

влади, боротьбу з корупцією, протидію легалізації «брудних» грошей, свободу вираження поглядів та посилення соціальних гарантій. План дій 2011-2014 був розроблений у тісній співпраці з українськими органами влади в рамках двосторонніх консультацій і координаційних нарад з Міністерством закордонних справ України, профільних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також інших національних зацікавлених сторін, за сприяння Управління представника Генерального секретаря з координації програм співробітництва в Києві [83].

План дій для України на 2015-2017 роки є спільною ініціативою Ради Європи та української влади. Його мета – підтримати Україну у виконанні її статутних і специфічних зобов’язань як держави-члена Ради Європи та сприяти вирішенню фундаментальних питань у сфері прав людини та верховенства права в Україні. Ця ініціатива поновлює зобов’язання Ради Європи допомагати Україні в проведенні необхідних реформ у сферах, що належать до компетенції Ради Європи – прав людини, верховенства права та демократії [84].

План дій передбачав три напрямки стратегічних дій, що відображали напрямки діяльності самої Ради Європи. А саме:

- заходи в галузі прав людини, спрямовані на вирішення певних ключових питань, визначених як пріоритетні, та на посилення захисту прав людини і краще виконання судових рішень;
- заходи в галузі верховенства права, спрямовані на розвиток демократичних інститутів і процедур на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також сприяння дотриманню верховенства права;
- заходи в галузі демократії, спрямовані на зміцнення демократичних інститутів на національному, регіональному та місцевому рівнях, на поширення культури демократії, на розвиток соціальної єдності, підвищення терпимості та розширення участі ключових соціальних та громадських партнерів у процесі прийняття рішень [83].

Як зазначає Кудряченко А.І., в Україні відбуваються значні трансформаційні зміни, мета яких – формування правової держави. Для її

утвердження слід також провести інвентаризацію всього масиву законодавства та скасувати закони, що суперечать потребам правової держави і суспільного життя. Також необхідно окреслити та проводити чітку правову політику; розробити відповідні нові нормативні акти, ухвалення яких продиктоване сучасними умовами й об'єктивними потребами правового регулювання; адаптувати вітчизняне законодавство до законодавства Європейського Союзу, що передбачено курсом України на інтеграцію в єдину Європу тощо.

Результатом усіх цих заходів має стати забезпечення верховенства права, правового характеру чинного законодавства, істотне обмеження відомчої нормотворчості, оскільки підзаконні нормативно-правові акти (різні інструкції, розпорядження тощо) нерідко приймаються всупереч закону і паралізують його дію. Важливою складовою руху на шляху до правової держави має стати реформування судової системи, чітке впорядкування процесу правотворчості, розмежування правотворчих повноважень органів законодавчої та виконавчої влади [85, с. 9].

Окремо хочемо звернути увагу на основні напрямки конституційно-правової реформи в Україні. Зазначаючи основні напрямки конституційно-правової реформи в Україні варто, насамперед, згадати, що 3 березня 2015 р. почав діяти спеціальний допоміжний орган Президента України – Конституційна Комісія, яка працює у складі трьох робочих груп, та розробляє зміни до Основного Закону за пріоритетними напрямами реформування – децентралізації, удосконалення конституційних засад правосуддя та конституційного регулювання прав, свобод і обов'язків людини та громадянина.

Так сталося, що першим напрямком конституційно-правової реформи, який знайшов реалізацію, стало удосконалення конституційних засад правосуддя, або судово-правова реформа. Беззаперечно, що судово-правова реформа повинна мати правове врегулювання та наукове підґрунтя, які б сприяли подальшому забезпеченню прав особи на справедливий, незалежний і неупереджений суд. А тому хотілося б наголосити, що Указом Президента України схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на

2015-2020 роки, яка підготовлена Радою з питань судової реформи за участю експертів проекту Європейського Союзу «Підтримка реформ у сфері юстиції».

Стратегія передбачає два етапи реформи:

- невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади та суміжних правових інститутів в Україні;
- системні зміни в законодавстві, у тому числі прийняття змін до Конституції України, та комплексна побудова інституційних спроможностей відповідних правових інститутів. Конкретні завдання міністерств та інших органів влади щодо впровадження Стратегії передбачені у відповідному Плані дій, який схвалено Радою з питань судової реформи [87, с. 61].

Кабінетом Міністрів України схвалено розпорядження «Про визначення механізму впровадження Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» від 19 серпня 2015 р. № 864 [88], цим нормативно-правовим актом пропонується визначити інституційних координаторів (міністерства та інші державні органи), на яких покладається завдання з виконання окремих пунктів Плану дій щодо судової реформи в частині формування та виконання річних планів роботи, надання пропозицій із внесення змін до Плану дій, здійснення оперативної допомоги та інших завдань, пов'язаних з реалізацією положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів.

Проведення конституційно-правової реформи в частині правосуддя є необхідним для виконання рекомендацій органів Ради Європи щодо судової сфери. Подальший прогрес у сфері реалізації судової реформи великою мірою залежатиме від прийняття змін і їх належного впровадження у життя. Але конституційні зміни щодо забезпечення незалежності судової гілки були напрацьовані робочою групою Комісії лише наприкінці 2015 року [89]. Законопроект, напрацьований робочою групою з питань правосуддя і суміжних правових інститутів, кардинально відрізнявся істотним зменшенням тиску на суддів і Генерального прокурора України в частині перепризначення суддів. 24

липня 2015 р. Венеціанська комісія надала попередній позитивний висновок щодо законопроекту, підготовленого робочою групою Конституційної Комісії [90]. 4 вересня 2015 р. Конституційна Комісія схвалила свій законопроект і вирішила знову направити його до Венеціанської комісії. У жовтні на законопроект було надано остаточний позитивний висновок Венеціанської комісії [91]. Венеціанська комісія схвалила положення законопроекту, але при цьому зробила кілька зауважень і висловила незначні рекомендації. 30 жовтня 2015 р. законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» був остаточно схвалений Конституційною Комісією [92]. 10 листопада 2015 р. Національна рада реформ рекомендувала Президенту України внести його до парламенту. 25 листопада 2015 року Президент України вніс до Парламенту України законопроект № 3524 [192], а 22 грудня 2015 року законопроект було направлено до Конституційного Суду [93].

Є загальновідомим, що Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» 2 червня 2016 р. №1401-VIII, а 24 червня 2016 р. його підписав Президент України, відповідно, 30 вересня 2016 р. він набув чинності і надав старт судовій реформі.

Якщо аналізувати цей Закон України, то варто визнати, що гарантією захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні, кроком щодо впровадження принципів правової держави є запровадження інституту конституційної скарги. Дієвий захист прав людини є ознакою «сильного» громадянського суспільства, це набуває особливого значення і з точки зору реалізації цілей сучасної демократії, саме це надасть можливість захистити основоположні права будь-якої особи від посягань інших осіб, органів державної влади в межах закону, через систему національних інституцій. Конституційна скарга може розглядатися як інститут демократичних взаємовідносин держави з особою, що надасть можливість вступати у правовий спір, забезпечує інтеграцію громадян у процес публічно-владного управління.

Ще одним напрямком конституційно-правової реформи є децентралізація влади та реформування місцевого самоврядування. В умовах анексії Криму,

збройних сутичок на Сході України, відсутності територіальної цілісності країни, проведення цього напрямку реформи на нашу думку, буде сприяти поглибленню демократичного розвитку держави, зокрема, під час децентралізації більші права отримають територіальні громади, а повноваження місцевої влади за рахунок центру значно розширяться. Отже, виникає потреба у внесенні змін до Конституції України щодо децентралізації влади, цього потребує не тільки інтеграція України до європейського співтовариства. Конституційні зміни наблизять владу до народу, розширять повноваження місцевого самоврядування, які забезпечать ефективне вирішення питань місцевого значення та піднесуть добробут українського народу.

Власне децентралізація влади та формування ефективної системи місцевого самоврядування є головною передумовою набуття членства Європейського Союзу, про що свідчить надання фінансової допомоги Європейського Союзу державам-кандидатам на вступ для проведення реформ в країні.

Протягом 2014-2017 рр. Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України на підтримку реформи з децентралізації було напрацьовано та прийнято цілу низку законодавчих та розпорядчих документів, а саме: Закони України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 р. № 1508-VII, «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 5 лютого 2015р. №157-VIII, «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015р. № 595-VIII, «Про засади державної регіональної політики» від 5 лютого 2015р. №156-VIII, «Про ратифікацію Додаткового Протоколу до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування» від 2 вересня 2014 р. № 1664-VII, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» від 10 грудня 2015 р. № 888-VII, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та

територіальної організації влади в Україні» від 18 червня 2014 р. № 591; Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища)» від 9 березня 2017 р. № 4742, закон більш чітко визначає статус старости шляхом визначення просторових меж його діяльності, кола повноважень, підстав та порядку дострокового припинення повноважень, гарантій діяльності; Закон України «Щодо добровільного приєднання територіальних громад» від 17 березня 2017 р. № 4772, який надає змогу суттєво пришвидшити формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування, бо значно спрощує процедуру добровільного об'єднання громад.

Децентралізація є однією з форм розвитку демократії, зазначив Скрипнюк О.В., що дає змогу за збереження єдності держави та її інститутів розширити місцеве самоврядування, активізувати населення для забезпечення власних потреб та інтересів, звузити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, зменшити витрати держави й платників податків на утримання держапарату. Одним із головних завдань сучасного конституційного процесу та Конституційної комісії є напрацювання положень щодо проведення конституційно-правової реформи, включаючи положення про децентралізацію управління і влади. Прогнозується, що внесені зміни до Основного Закону передбачать здійснення децентралізації державної влади, розвиток повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, забезпечення сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць; удосконалення системи адміністративно-територіального устрою з широким самоврядуванням, розподілом повноважень між органами місцевого самоврядування за принципом субсидіарності і наділення громад максимально широким колом повноважень; фінансове забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування та багато інших питань, що стосуються розвитку місцевого та регіонального рівнів, тощо [94, с. 23].

Важливо врахувати і те, що розвиток країни як демократичної правової держави визначається тим, наскільки раціональною та ефективною є організація влади в державі, саме тому конституційно-правова реформа місцевого

самоврядування обумовлена об'єктивними причинами фундаментального характеру. Серед яких ми виділяємо пошук шляхів подальшого розвитку інститутів демократії, до яких і відносяться інститути місцевого самоврядування, верховенства права, захисту прав та свобод людини і громадянина.

Колюх В.В. зазначив стосовно децентралізації, що вона не тільки необхідна, а й не можлива без всеосяжного реформування Конституції України, і не лише шляхом внесення змін переважно до її розділу XI «Місцеве самоврядування». Ці зміни, мають передбачати таке: визнання територіальними громадами як суб'єктами місцевого самоврядування спільнот жителів не тільки населених пунктів, а й районів й областей; надання всім адміністративно-територіальним одиницям держави (територіальним громадам) автономного (самоврядного) статусу; скасування інституту місцевих державних адміністрацій (це розділ VI «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади» Конституції України); наділення районних і обласних рад правом формувати власний виконавчий орган; чітке розмежування сфер компетенції держави й областей; забезпечення фінансової самостійності та спроможності всіх самоврядних територіальних громад; встановлення гарантій забезпечення прав областей та форм державного контролю за діяльністю їхніх органів. Така модель децентралізації влади дістала назву «регіоналізм» і найповніше втілена в Італії та Іспанії, досвід яких доцільно використати в Україні [95, с. 16].

Як зазначає Бориславська О.М., децентралізація означає такий спосіб визначення та розмежування завдань і функцій, за якого більшість з них передається з рівня центральних органів на рівень нижчий і стає власними завданнями та повноваженнями органів нижчого рівня. Можна також зазначити, що питома вага адміністративної діяльності покладається на місцеві органи або інші уповноважені державою суб'єкти. Така децентралізація влади в державі сприяє розвитку демократії, адже відбувається розширення впливу територіальних громад, соціальних груп та громадськості в цілому на справи публічного значення. Демократична держава завжди прагне залучити громадськість до здійснення публічних функцій урядування з метою

оптимального задоволення різносторонніх потреб людини та народу загалом [96, с. 9].

Враховуючи вищевикладене та приймаючи до уваги, що у цьому підрозділі мають розглядатися напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу, хотілося б наголосити на тому, що одним із можливих шляхів такого удосконалення є децентралізація. Як зазначають Науменко Р.А. та Рильська В.В., децентралізація є одним з ключових принципів розвитку демократії в державах Європейського Союзу і Ради Європи, основою їх регіональної політики, разом з принципами субсидіарності, концентрації, компліментарності, партнерства, програмного підходу. Даний принцип закріплено у Європейській хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 року [120], Проекті Європейської хартії регіональної демократії, де йдеться про перерозподіл повноважень регіонам з метою ефективного використання внутрішнього потенціалу, заохочення регіональних ініціатив та розмежування функцій і повноважень між різними рівнями влади [121].

Як зазначив Негода В.А., за оцінками зарубіжних експертів, децентралізація є однією із найскладніших реформ, яка в окремих країнах тривала десятки років. Україні, щоб надолужити втрачений час і почати розвивати свої території, ці зміни необхідно впроваджувати набагато швидше. Тому, паралельно з реформуванням системи територіальних органів виконавчої влади та системи місцевого самоврядування, Уряд має змінювати бюджетну та податкову систему, земельні відносини, підходи до надання освітніх, медичних, соціальних, адміністративних послуг. Звичайно, такі масштабні трансформації потребують консолідації зусиль усіх рівнів влади в Україні, використання кращого зарубіжного досвіду, постійного залучення міжнародних фахівців та ресурсної підтримки країн-партнерів [122].

Щодо України, то найбільшими проблемами децентралізації є відсутність детально опрацьованої моделі здійснення влади на місцях та надання послуг мешканцям громад. До того ж, неприйняття змін до Основного Закону ускладнює

реформу місцевого самоврядування на низовому рівні, створюючи невизначеність у статусі, обсязі повноважень органів місцевого самоврядування.

Разом з тим, треба врахувати французький досвід, який свідчить, що розроблені плани регіонального розвитку перетворилися на контрактні угоди. Це засіб оптимізації розподілу відповідальності за регіональне планування між різними органами державної влади у зв'язку з підвищенням ролі регіонального рівня як важливого партнера, переходу від відносин підпорядкованості до взаємодії [123].

Отже, досвід реформ у зарубіжних країнах свідчить, що децентралізація відіграє важливу роль у демократизації і трансформації суспільства, переходу до інститутів, заснованих на ініціативі та відповідальності окремої людини та громади. Тенденція до широкого її впровадження спостерігається в адміністративній, політичній, бюджетно-фінансовій, соціальній сферах, сприяє розвитку людського потенціалу, відповідальності влади, покращенню якості надання державних і громадських послуг, консолідації суспільства, вирішенню економічних, правових, політичних, етнічних проблем.

Досвід реформ європейських країн надає можливість виокремити такі передумови успішної імплементації децентралізаційних процесів для створення ефективної моделі управління в системі децентралізованої влади: по-перше, утвердження принципу верховенства права; по-друге, визнання та гарантії місцевого самоврядування тощо.

Зарубіжний досвід засвідчує, що Франція, Великобританія, Італія, Польща зазнавали труднощів під час здійснення децентралізації влади. Однак нині вони визнають, що немає альтернативи децентралізації. Органи державної влади повинні забезпечити участь народу в управлінні суспільно-політичними та суспільно-економічними процесами в державі.

Марцеляк О.В. звертає увагу, що префекти у Франції виконують такі повноваження: 1) представляють державу в питаннях виконання всіх юридичних актів на рівні департаменту, підписують угоди від імені держави, а також представляють державу в органах правосуддя; 2) наглядають за виконанням

муніципальними радами законів, указів і постанов уряду та окремих міністрів; 3) здійснюють координацію діяльності поліції й жандармерії, забезпечують підтримання громадського порядку у відповідному регіоні; 4) приймають рішення нормативного характеру тощо [127, с. 116]. Ми погоджуємося з Мерцеляком О.В. з приводу того, що ідея запропонованих змін до Конституції України в плані децентралізації державної влади також полягає в тому, щоб передати реальну владу органам місцевого самоврядування, а префектів залишити як наглядовий орган, майже за аналогією з французьким.

Реформи у Франції певною мірою стосувалися розширення субнаціональної автономії, скорочення функцій центрального уряду, ослаблення ролі префектів та створення автономного регіонального рівня. Франція удосконалювала законодавство, відповідно до якого створювалися агломерації, тобто об'єднання населених пунктів, об'єднання комун. З одного боку, це сприяло вирішенню проблем, які цікавлять жителів сусідніх громад. Загалом, державна політика Франції у справі організації місцевого самоврядування реалізується у двох основних напрямках: деконцентрація – більш широке делегування державою своїх адміністративних функцій на місцях, а також децентралізація – передача державою частини своїх владних повноважень місцевим органам самоврядування [124, с. 247].

Як і Україна, Франція тривалий час була централізованою державою. Вона пережила 25-річний процес децентралізації, який уже практично завершено. Франції знадобилося багато років послідовної децентралізації, щоб побутові послуги перетворилися на справжнє зобов'язання органів місцевого самоврядування. Цього було досягнуто шляхом запровадження нормативної системи фінансового зрівняння, яка забезпечила реальну досяжність національних стандартів попри розбіжності в базах місцевих надходжень [124, с. 249].

При цьому треба врахувати, що демократичні реформи, спрямовані на децентралізацію влади, у різних країнах світу мають як позитивні, так і негативні наслідки. Успішно розроблені програми реформ у Польщі та інших державах призвели до позитивних наслідків: демократизації суспільства шляхом залучення

громадян до ухвалення рішень, активізації політичного процесу, покращення якості надання державних послуг, раціонального використання бюджетних коштів, сприяння місцевому і регіональному розвитку, підвищення довіри населення до органів влади. Адміністративна децентралізація в Польщі сприяла розвитку місцевого самоврядування, покращенню якості життя її громадян і після вступу держави в Європейський Союз дала можливість новоствореним адміністративно-територіальним одиницям стати рівноправними партнерами міжнародного співробітництва. В свою чергу, Законом України «Про принципи підтримки регіонального розвитку» від 5 лютого 2015 №156-VIII здійснено інституційне оформлення контрактної системи взаємовідносин між регіонами та центральним урядом після десятирічної апробації нового територіального устрою [125]. Досвід трансформації суспільних відносин постсоціалістичних країн дозволяє виокремити фінансову чи бюджетну децентралізацію, яка забезпечувала б ефективність асигнувань та справедливість у розподілі податків, а також децентралізацію надання громадських послуг. У Європі і Північній Америці під впливом світових ринків виникла потреба у тому, щоб місцеві й регіональні уряди могли забезпечувати багатонаціональний бізнес необхідними структурами і кваліфікованою робочою силою. Так, у Польщі, Великобританії, Канаді потреба в децентралізації виникла через масштабні процеси лібералізації, приватизації і реалізації ринкових реформ, зміни політичного режиму тощо [125].

Для сприяння процесу децентралізації, посилення місцевого самоврядування та участі громадян у плануванні та оцінюванні результатів розвитку у низці країн створені інституційні структури регіонального розвитку – ключові компоненти національної політики. Міністерство регіонального розвитку у Чеській Республіці, Рада з Реформ в Раді Міністрів Румунії, Міністерство внутрішніх справ Естонії, Міністерство економіки Польщі є відповідальними у цій сфері. У більшості європейських держав існують національні агенції з питань регіонального розвитку як виконавчі органи, що допомагають відповідному міністерству в його діяльності (Угорщина, Чехія), або відносно незалежні інституції (Польща) для реалізації програм розвитку регіонів та управління

фондами. У Румунії вони мають законодавчо визначені функції, є громадськими неприбутковими організаціями, у Польщі (фонди) та Чехії (асоціації) – це неурядові організації, що функціонують як прибуткові чи неприбуткові, взаємодіють з державними інституціями [126, с. 242].

Регіональний розвиток іншої країни Вишеградської групи – Чехії, яка також у 1998-1999 рр. створила Координаційний комітет і Агентство з регіонального розвитку Чехії, якими було ухвалено Концепцію реформи публічного управління, прийнято Акт про підтримку регіонального розвитку. Можливо, в Україні потрібно прийняти даний Акт, оскільки на сьогодні на допомогу обласним державним адміністраціям, обласним радам та іншим суб'єктам розвитку регіонів, розроблено зразки установчих документів агенції регіонального розвитку, можливо в Україні потрібно розробити проект Акту про підтримку регіонального розвитку, який реалізуватиме реформу місцевого самоврядування, метою Акта буде формування єдиного розуміння інституційної підтримки реформи Кабінету Міністрів України тощо.

Як свідчить досвід європейських держав, зокрема Республіка Польща, Італійська Республіка, Королівство Данії, Королівська Норвегії, ФРН, Великої Британії, Греції та інших, реформування систем адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування не може бути розведено в часі. Адміністративно-територіальна реформа насамперед пов'язана з процесом децентралізації, яка є змістом реформи місцевого самоврядування для Європи [133, с. 147].

Ще одним напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу є об'єднання територіальних громад. Об'єднання громад є загальною європейською тенденцією, це укрупнення територіальних громад; таким чином вирішуються проблеми спроможності громад. Досвід розвинутих європейських країн свідчить, що об'єднання громад має відбуватися з одночасною підготовкою всіх сервісів, тобто рівень надання послуг в об'єднаній громаді не може бути нижчим, ніж до об'єднання.

В Польщі процес об'єднання громад тривав понад 5 років, реформа територіального устрою і місцевого самоврядування 1973-1975 рр. виявилася малоефективною. Лише реформа 1989-1990 та 1999 рр. привела до реального самоврядування, було застосовано трирівневу систему (гміни, повіти, воєводства).

У розрізі зазначеного варто наголосити, що Президентом України поданий законопроект «Про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади» від 15 липня 2015 року, (реєстр. № 2217а), який був попередньо схвалений Постановою Верховної Ради України від 31 серпня 2015 року № 656-VIII. Ним передбачено, що джерелом влади в Україні повинні стати місцеві громади, які самі будуть збирати податки і розподіляти бюджети. Місцеві органи влади отримають значний об'єм повноважень. У власність територіальних громад передаються землі, рухоме і нерухоме майно, комунальні об'єкти, природні ресурси тощо. Замість обласних та районних адміністрацій держава буде представлена інститутом префектів [97].

Конституційні зміни щодо децентралізації робоча група Конституційної Комісії розробила на початку 2015 року. За основу були взяті вже напрацьовані на той час розробки незалежних експертів, які самоорганізувалися ще навесні 2014 р. 24 червня 2015 р. Венеціанська комісія надала Висновок щодо законопроекту «Про внесення змін до Конституції (щодо децентралізації)», напрацьованого Конституційною Комісією [98]. 26 жовтня 2015 року на законопроект було надано остаточний позитивний висновок Венеціанської комісії [91]. Венеціанська комісія схвалила положення законопроекту, при цьому зробила кілька зауважень і висловила незначні рекомендації. У подальшому відбувся закритий процес доопрацювання конституційних змін в Адміністрації Президента. 1 липня 2015 року Президент вніс до парламенту законопроект № 2217а [99], що передбачає реформування адміністративно-територіального устрою України, реформу місцевого самоврядування та здійснення виконавчої влади на місцях, поєднує реформу децентралізації влади та встановлює можливість прийняття окремого закону для регулювання особливостей здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Луганської та Донецької областей. 16 липня 2015 законопроект

було попередньо схвалено Верховною Радою України 288 голосами та направлено до Конституційного Суду України [93].

Після внесення Президентом першого законопроекту з децентралізації виявилося, що текст після затвердження в Конституційній Комісії дещо підправили в Адміністрації Президента України та доповнили пунктом про особливості місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. Такі новели підтримали не всі фракції урядової більшості. Відповідно, це зменшило вірогідність ухвалення законопроекту про зміни до Конституції України в частині децентралізації Парламентом України, оскільки для цього необхідно 300 голосів парламентаріїв [100, с. 13].

Порівнюючи євроінтеграційні орієнтири та європейські країни, що не лише межують з Україною, а й пройшли подібні етапи розвитку і зможуть задати вектор вітчизняним інституційним змінам, якраз міждержавне об'єднання країн Вишеградської групи є зразком зовнішньополітичного курсу України. Звернемо увагу, що під час реформування Польщі, відбулася значна децентралізація управління, були сформовані «гміни», які є базовим рівнем, «воєводства» – найбільшою адміністративною одиницею, «повіти» знаходяться на рівні округу. На всіх рівнях були усунені складні адміністративні процедури. Також був прийнятий Закон про гілки державної влади, згідно з яким міністри є відповідальними за розробку і впровадження стратегії, а також проведення політики у відповідних відомствах. В Угорщині державна сфера зазнала раціоналізації, тобто законодавство було спрощено шляхом ліквідації непотрібних законодавчих актів, кількість співробітників в міністерствах було скорочено. Все це сприяло зростанню управлінського потенціалу та ефективності державного управління [101, с. 250-251].

Результатом реформи з децентралізації влади в Україні, зазначає Гладка Т.І., має стати формування нової демократичної моделі управління, зорієнтованої на посиленні ролі територіальних громад, що дасть змогу їм отримати значний об'єм владних повноважень та контроль над власними справами. Впровадження

децентралізаційних процесів, в свою чергу, сприятиме посиленню демократії в державі та підвищенню її стабільності [102].

Реформування місцевого самоврядування Словаччини було тривалим, адже проект не мав підтримки більшості політичних сил у державі, саме в 1998 р. уряд Словаччини затвердив Концепцію децентралізації як базовий документ, на цій основі було здійснено перерозподіл повноважень. Дана Концепція знайшла втілення і в українському законодавстві, ухвалено Урядом України «Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади» від 1 квітня 2014 р. № 333-р. Згідно вказаної Концепції, в нашій країні відбулася не просто передача повноважень та ресурсів органам місцевого самоврядування, а й створення спроможних територіальних громад, які будуть у змозі реалізовувати передані повноваження.

Регіональний розвиток іншої країни Вишеградської групи – Чехії, в якій також у 1998-1999 рр. було створено Координаційний комітет і Агентство з регіонального розвитку Чехії, ухвалено Концепцію реформи публічного управління, прийнято Акт про підтримку регіонального розвитку, на допомогу обласним державним адміністраціям, обласним радам та іншим суб'єктам розвитку регіонів, розроблено зразки установчих документів агенції регіонального розвитку. Можливо, в Україні потрібно розробити проект Акту про підтримку регіонального розвитку, який реалізуватиме реформу місцевого самоврядування, метою Акта буде формування єдиного розуміння інституційної підтримки реформи Кабінету Міністрів України тощо.

Щодо проведення конституційно-правової реформи, можемо зазначити, що муніципальна реформа є окремим напрямком конституційної реформи. Але у зв'язку з тим, що відсутня Концепція муніципальної реформи, яка б передбачала послідовність її здійснення, а також нормативно-правова основа – вести мову про неї, як про факт дійсності, є дещо передчасним. Її завданням є побудова в Україні демократичної системи місцевого самоврядування, що забезпечить територіальним громадам право самостійно вирішувати на основі Конституції та

законів України питання місцевого значення, а тому є сенс зазначити наступне [110, с. 22].

Муніципальна реформа в Україні відбувається на фоні масштабних інтеграційних процесів щодо зближення правових систем у рамках Європейського Союзу. Складовою частиною даної реформи виступає удосконалення територіального устрою у напрямку оптимізації системи адміністративно-територіальної одиниці.

Ратифікований Верховною Радою України фундаментальний міжнародний правовий документ – Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. спрямовує нашу країну на здійснення дій щодо розвитку місцевого самоврядування на засадах субсидіарності, матеріально-фінансової стабільності, демократії на засадах участі суб'єктів місцевого самоврядування у вирішенні деяких питань місцевого значення, удосконалення механізму захисту прав особистості тощо.

Згідно ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., місцеве самоврядування означає право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ під власну відповідальність в інтересах місцевого населення [111]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. та ст. 140 Конституції України, місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [112].

Окремо звернемо увагу на принцип субсидіарності, який закріплено у ч. 3 ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування, де передбачено, що публічні повноваження здійснюються переважно тими органами публічної влади, які мають найтісніший контакт з громадянами.

Відповідно до Пояснювальної записки до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 15 липня 2015 № 2217а, наголошується, що метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудови ефективної системи територіальної організації влади в Україні, яка реалізує у повній мірі положення Європейської хартії місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р., принципи субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування.

Звертаємо увагу на «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [113], схвалену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р., у якій зазначено, що від часу прийняття Конституції України та базових нормативно-правових актів з питань місцевого самоврядування, розвиток місцевого самоврядування фактично здійснювався лише на рівні територіальних громад міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження органів місцевого самоврядування.

«Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» [113], схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333-р., заклала методологічну основу цілеспрямованого, системного та комплексного реформування адміністративно-територіального устрою, місцевого самоврядування та організації влади на відповідному рівні. В основу даної Концепції закладені національні здобутки державного та муніципального будівництва та ідеї конституціоналізму – це децентралізація влади, регіоналізм, демократизація публічного управління; саме зазначені цінності є визначальними чинниками для розвитку нашої держави. Трансформаційні зміни процесів в європейському просторі свідчать, що саме вони визначають основні ідеї державного розвитку сучасності.

Доцільними є розробка та прийняття Муніципального кодексу України, Законів України «Про місцеві референдуми», запровадження префектів, які

будуть здійснювати виконавчу владу, включення у систему територіального устрою держави громад, районів та регіонів. Водночас залишається неврегульованим питання, яким чином можуть реагувати органи місцевого самоврядування в разі необґрунтованого прямого втручання в їх діяльності префекта.

На жаль, Конституцією України не передбачено право органу місцевого самоврядування на так звану конституційну скаргу, для цього необхідно звернутися до органу, який має таке право.

Звернемо увагу, що Конституція Іспанії надає автономному утворенню право зробити подання про неконституційність законів держави, які обмежують право автономії. Місцеві територіальні громади Іспанії мають право звернутися зі скаргою в адміністративні суди на акти державної адміністрації та регіональних автономних утворень, якщо ті обмежують права громад, що встановлені в Конституції Іспанії [132, с. 71-72]. Можливо потрібно завозити досвід закордонний досвід і передбачити право територіальної громад на звернення до суду в Муніципальному кодексі України.

Відповідно до ст. 119 проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 1 липня 2015 р. № 2217а, префект на відповідній території: 1) здійснює нагляд за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування; 2) координує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та здійснює нагляд за додержанням ними Конституції і законів України; 3) забезпечує виконання державних програм; 4) спрямовує і організовує діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади та забезпечує їх взаємодію з органами місцевого самоврядування в умовах воєнного або надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації; 5) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією та законами України. Саме в змінах до Конституції України передбачено, що префект на підставі і в порядку, що визначені законом, видає акти, які є обов'язковими на відповідній території, та які, відповідно, можуть бути скасовані тільки Президентом України та Кабінетом Міністрів України, при

цьому не зазначено, з яких питань префект має право видавати акти, і не передбачено, чи надається можливість їхнього оскарження в органах суду.

Згідно проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» від 1 липня 2015 р. № 2217а, в ст. 144 пропонується використати французьку модель інститут префекта.

Окремо в цій сфері звернемо увагу на «Меморандум про взаєморозуміння щодо впровадження секторальної децентралізації», який було підписано 11 листопада 2016 р. [104], між 7 українськими міністерствами. Іншою стороною документа є Проект експертної оцінки врядування та економічного розвитку, який фінансується Міністерством міжнародних справ та розвитку Канади (EDGE). Саме метою цього Меморандуму є досягнення спільного бачення реформи децентралізації, методологічного сприяти поглибленню її секторального виміру.

15 листопада 2016 р. Комітет Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування рекомендував Парламенту прийняти в цілому проект Закону України № 4742 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища)». Цей законопроект визначає статус старости шляхом визначення просторових меж його діяльності, кола повноважень, підстав та порядку дострокового припинення повноважень, гарантій діяльності тощо [105].

Отож, масштабність трансформаційних перетворень вимагає прийняття законодавчих актів, які повинні забезпечувати необхідну та достатню правову основу для інституційних перетворень, яка має сприяти процесу євроінтеграції держави та впровадженню європейських стандартів у цій сфері.

Зазначені умови зумовлюють необхідність визначити актуальність та наукову обґрунтованість тих реформ, які необхідно провести в державі на рівні місцевого самоврядування. Звісно, попри здобутки української конституційно-правової теорії та практики, проблема демократизації систем публічної влади залишається не вирішеною. Негативним в процесі становлення місцевого самоврядування є відсутність низки законів, які повинні визначити загальні принципи взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування та

питання забезпечення розвитку ефективного діючого місцевого самоврядування як фундаменту народовладдя. Це, насамперед, створення необхідних політичних, нормативно-правових, організаційних, фінансово-економічних, адміністративних умов застосування принципів місцевого самоврядування як самостійної ланки місцевого самоврядування в Україні.

Як зазначалося вище, окремим та основним напрямком конституційно-правової реформи в Україні є конституційне регулювання прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. З цього приводу хотілося б зазначити, що на кінець 2015 року відбулися громадські обговорення напрацьованих конституційних змін у робочій групі Конституційної Комісії. Конституційні зміни щодо прав, свобод та обов'язків людини і громадянина напрацьовуються найповільніше, проте відкрито, із належним залученням громадян до конституційного процесу.

Головним у цьому процесі є уникнення будь-яких сумнівів щодо легітимності оновлених конституційних положень, як це було під час ухвалення законів «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року та «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року. Лише таким шляхом, на наш погляд, можливо модифікувати наявну нині систему реалізації установчої влади народу України з урахуванням досягнень європейського конституціоналізму.

На сучасному етапі проведення конституційно-правової реформи, законопроект щодо змін до Конституції України в частині прав людини, який розробила профільна Робоча група, в даний час перебуває на розгляді в Конституційній Комісії. Президент України підписав Указ «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини» від 25 травня 2015 № 501/2015 року, який вдосконалює діяльність держави щодо утвердження та забезпечення прав та свобод людини в Україні [106]. Указом затверджено Національну стратегію у сфері прав людини. Розроблено План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року [107] та залучено представників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів

громадянського суспільства, провідних вітчизняних учених і міжнародних експертів до цієї роботи. Стратегія у сфері прав людини від 25 травня 2015 року №501/2015 спрямована на вирішення проблем у галузі прав людини, що були виявлені механізмами ООН у сфері прав людини під час вивчення законодавства України. Вона орієнтована на вирішення основних системних проблем у сфері захисту прав та свобод людини, що постали перед суспільством через збройний конфлікт на Сході України. У Стратегії у сфері прав людини від 25 травня 2015 року №501/2015 представлено 24 стратегічні напрями, що охоплюють основні права та свободи людини. Тематичними підгрупами, утвореними в рамках Робочої групи, за напрямами «Особисті (громадянські) права», «Політичні права», «Соціальні, економічні та інші права», «Попередження і протидія дискримінації, гендерна рівність», «Нові виклики» тощо.

17 вересня 2015 р. Міністерство юстиції створило Робочу групу з розробки Плану дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, до складу якої увійшли представники державних органів, громадянського суспільства, міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, Європейський Союз, Рада Європи, провідні міжнародні експерти у галузі прав людини, народні депутати та судді.

Стратегія, яка спрямована на об'єднання суспільства щодо розуміння цінності прав та свобод людини, здійснюється з урахуванням як вітчизняного досвіду, так і напрацьованих міжнародною спільнотою засад і принципів, активно використовуватиметься досвід Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, правозахисних організацій України, ООН, ОБСЄ, РЄ, інших міжнародних організацій, а також практика Європейського суду з прав людини [252].

Основоположні гарантії захисту прав та свобод людини в Україні закладені передусім у Конституції України. Сам факт закріплення в Конституції України окремих прав та свобод і врегулювання загальних засад взаємодії людини і держави є основним чинником для функціонування системи національних органів, діяльність яких спрямована на захист порушених прав.

Наостанок звернемо увагу на необхідність розробки Концепції гуманітарного розвитку України, адже саме перед нашою державою відкривається можливість ефективної реалізації людського потенціалу, наша держава має спиратися на європейську систему цінностей, яка доводить свою ефективність в майже усіх країнах Центральної та Східної Європи, які демонструють високі показники розвитку завдяки інтеграції до Європейського співтовариства, зокрема політичних і безпекових структур.

Гуманітарний розвиток є моделлю розвитку, який орієнтований на розкриття потенціалу людини. У нашому суспільстві, в свою чергу, створюються гідні умови для реалізації всіх можностей соціуму (культурна, творчі, інтелектуальні тощо). Якщо вести мову про політичний вимір, то тут передбачається досягнення свободи особистості, тобто готовність нести відповідальність не тільки за себе, а й за певну громаду чи навіть країну.

Концепція гуманітарного розвитку повинна спиратися на ідеї та принципи Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини від 4 листопада 1950 р., та Європейської соціальної хартії від 18 жовтня 1961 р., яка узгоджена з державними та відомчими програмами та законодавчими актами в сфері гуманітарного розвитку.

Можемо зазначити, що конституційно-правова реформа «рухається нерівномірно», її успішний розвиток неможливий без дієвої Конституції, яка затвердить владний механізм, який буде працювати в інтересах громадянського суспільства. Для забезпечення подальших кроків конституційно-правової реформи необхідно:

по-перше, пришвидшити ті напрямки конституційно-правової реформи, які готує Конституційна Комісія;

по-друге, проводити громадські обговорення з метою корегування та внесення змін та пропозицій;

по-третє, прийняти закон, який встановить порядок і спосіб підготовки проекту нової Конституції України.

До того ж зазначимо, що наша держава повинна виконати низку заходів, які допоможуть вивести Україну на міжнародну арену як повноправного члена Світового Співтовариства, а для цього необхідно, по-перше, завершити підготовку проекту Адміністративно-процедурного кодексу України; по-друге, продовжити подальше удосконалення законодавства про державну службу; по-третє, здійснити подальше реформування судової системи; по-четверте, забезпечити розробку та прийняття законопроектів, спрямованих на реформування судової системи, органів внутрішніх справ, прокуратури та адвокатури; по-п'яте, належно виконувати рішення Європейського суду з прав людини та впроваджувати рекомендації Ради Європи стосовно умов відбування покарання засудженими, надання їм медичної допомоги; по-шосте, імплементувати антикорупційне законодавство; по-сьоме, забезпечити прозорість бюджетного процесу та контролю за виконанням державного бюджету та подальше реформування податкової системи відповідно до європейських стандартів.

Системність проведення реформ буде забезпечена тільки тоді, коли будуть подолані недоліки організації влади в центрі і на місцях, здійснене розмежування повноважень на конституційному рівні. Беззаперечно, що послідовне проведення реформування місцевого самоврядування, удосконалення системи управління на місцях, територіальної організації влади, збільшення повноважень органів місцевого самоврядування сприятиме ефективній побудові місцевої влади на засадах демократії.

Беззаперечним напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу є залучення до її здійснення інститутів громадянського суспільства. Наголошуючи саме на цьому, Роман В.І. зазначив, що існує потреба в певній формалізації процедур організації й залучення інститутів громадянського суспільства до розробки політики та здійснення управління з метою забезпечення злагодженості й прозорості консультацій органів влади з громадськістю. Проте, для підтримки гнучкості цієї

важливої сфери, важливо не просто ухвалити нові нормативні вимоги, а, насамперед, реалізувати низку таких заходів:

- створити базу даних інститутів громадянського суспільства, в якій має міститися інформація щодо їхніх цілей, членства, джерел фінансування та методів консультацій з їхніми членами;
- створити реєстр консультативних органів (завдання, членство, методи роботи);
- затвердити Кодекс поведінки або принципів, які встановлять мінімальні стандарти щодо здійснення консультаційних процедур (визначають питання проведення консультацій; застосування консультацій на початкових стадіях; встановляють критерії визначення відповідних зацікавлених сторін; проведення процедури консультування й представлення результатів консультацій тим, хто приймає рішення; питання надання зворотного зв'язку зацікавленим сторонам, з якими проводилося консультування);
- створити можливості партнерства із певними інститутами громадянського суспільства (особливо у сферах соціальної політики, діяльності об'єднань працівників, споживачів і виробників певних товарів);
- удосконалити роботу мереж взаємозв'язків і взаємовідносин, які фокусуються на виконанні місцевих і специфічних цілей (із асоціаціями підприємців, місцевими громадами й органами місцевої влади, дослідницькими центрами тощо);
- розробити конкретні засади збирання й використання експертних і технічних порад; такі засади забезпечать прозорість процесу управління і створять можливість для того, що буде чітко видно, яку пораду отримано, від кого саме, яким чином пораду було включено в адміністративне рішення або як саме її було використано (такі засади повинні забезпечити підзвітність, плюралізм та доброчесність отриманих експертних матеріалів) [128].

Наступним напрямком «неофіційної» конституційно-правової реформи є адміністративна реформа. Під адміністративною реформою розуміється система політико-правових заходів, сутність яких – у структурних, функціональних,

організаційних та інших удосконалень, насамперед у сфері виконавчої влади, з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству, і створення на цій основі ефективної системи державного управління [110, с. 17].

Метою адміністративної реформи, як зазначає Колодій А.М., є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі. Її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей. Головним же пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам [110, с. 18]. Так, в Указі Президента України «Про Державну Комісію з проведення в Україні адміністративної реформи» від 7 липня 1997 р. №1089/97 і «Положенні про Державну комісію з проведення в Україні адміністративної реформи», затверджені Указом Президента України від 2 жовтня 1997 р., зазначалося, що комплексна адміністративна реформа має радикально змінити систему державного управління всіма сферами суспільного життя, перетворити її в один з визначних чинників економічних та соціальних реформ.

Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 р. №810/98, передбачав в основу здійснення реформування системи державного управління покласти основні положення Концепції адміністративної реформи в Україні, розробленої Державною комісією з проведення в Україні адміністративної реформи.

Тож, враховуючи усе вище викладене, можна висловити пропозиції щодо продовження адміністративної реформи, а саме – необхідно прискорити роботу щодо законодавчого акта, яким регулюватимуться адміністративно-процедурні відносини, мається на увазі Адміністративно-процедурний кодекс, та розробити «європейську» Концепцію адміністративної реформи в Україні, яка б відповідала сучасним реаліям життя суспільства. Вказаний кодекс на законодавчому рівні надасть можливість захистити права і законні інтереси особи у відносинах із

державою, в свою чергу, обмежить бюрократизм та підвищить роботу органів державної влади.

Актуальною проблемою сучасності лишається дослідження формування теорії та практики розбудови громадянського суспільства в Україні. Слід зазначити, що Концепції реформування громадянського суспільства в Україні не розроблено, але на сучасному етапі його функціонування вкрай важливо хоча б забезпечити його правове регулювання на найвищому, конституційному рівні, що буде сприяти його становленню та розвитку.

Ми погоджуємося з думкою Колодія А.М., що необхідно внести зміни і доповнення до розділів I та II Конституцій України, та розділу XI «Місцеве самоврядування», а саме: в новій Конституції України, у порівнянні із чинною, доцільно змінити назву Розділу I Конституції України «Загальні засади» назвавши його «Загальні засади конституційного ладу», оскільки назва Розділу I Конституції України «Загальні засади» є не довершеною, адже у кожного виникає закономірне запитання: загальні засади чого? Аналіз змісту згаданого розділу доводить, що мова в ньому йде саме про конституційний лад, незважаючи на те, що цей термін застосовується лише у частині 3 ст.5 Конституції України (із 20 статей цього розділу). Розділ I Конституції України, враховуючи його значущість, а також виходячи із правил законодавчої техніки та для забезпечення зручності використання і розуміння, доцільно структурувати на окремі глави, які б могли називатися «Основи політичної системи», «Основи економічної системи», «Основи духовної системи», «Основи соціальної системи», «Основи правової системи», «Основи міжнародних відносин» тощо.

Окремо напрямком конституційно-правової реформи варто визнати парламентську реформу. Уже зазначалося, що 8 грудня 2004 року до Основного Закону було внесено низку змін, однією з яких передбачалося запровадження імперативного мандату народного депутата. На жаль, концепції парламентської реформи, тобто нормативно-правового акту, який би передбачав осмислену та послідовну систему дій і заходів у цьому напрямку, прийнято не було. Але коли йдеться про неї, насамперед згадують всеукраїнський референдум 16 квітня 2000

р. Але завдання полягає у тому, щоб український парламент, маючи відповідні конституційні передумови, набув усіх ознак сучасного парламенту. І саме в цьому – ключовий момент парламентської реформи, яка, як складова комплексної конституційно-правової реформи, покликана, з урахуванням світового досвіду і національного менталітету населення України, створити досконалі політичні та юридичні механізми реалізації загальних засад демократичного конституційного ладу України, привести у повну відповідність з ними правовий статус українського парламенту [110, с. 16].

Грунтуючись на викладеному, можна стверджувати, що, передбачаючи напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні для набуття членства в Європейському Союзі, потрібно сформулювати спеціальну процедуру внесення змін до Конституції України, визначити правовий механізм трансформації Основного Закону. Завдяки існуванню такої форми безпосередньої демократії, як референдум, який є ефективним і демократичним засобом впливу народу на вирішення важливих питань країни, передбачити проведення референдуму із питанням про приєднання України до Європейського Союзу. Необхідність проведення всеукраїнського референдуму із зазначеного питання підтверджується тим, що частина 3 ст. 5 Основного Закону України закріплює право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно за народом, і воно не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Наголосимо, що проведення всеукраїнського референдуму є формою безпосередньої демократії в Україні, що належить народі Україні. Саме проведення всеукраїнського референдуму є вимогою легітимізації конституціоналізації. Дана процедура, тобто проведення всеукраїнського референдуму, свідчитиме про рівень демократизації суспільства. Для остаточного внесення змін до Конституції України щодо зміни конституційного ладу, обов'язковим є висновок Конституційного Суду України, який, згідно ст.ст. 157 і 158 Конституції України, надасть вирішальне значення для трансформації європейського права у внутрішнє право через конституційну процедуру імплементації.

Саме тому потрібно повністю переглянути повноваження Конституційного Суду України та інших органів державної влади – Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, які реалізовуватимуть інституційний напрямок конституціоналізації процесу європейської інтеграції України. Окремо в нормах Конституції України передбачити доповнення повноваження Президента України та Кабінету Міністрів України із ведення переговорів та укладення договорів з Європейським Союзом та з країнами-членами Європейського Союзу, також слід наділити додатковими повноваженнями Конституційний Суд України щодо його взаємодії із Судом Європейського Союзу та органами держав-членів Європейського Союзу.

Беручи до уваги, що у цьому підрозділі мають розглядатися напрямки удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу, хотілося б наголосити на тому, що одним із можливих шляхів такого удосконалення є внесення змін до Конституції України, перегляд повноважень Президента України та Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України.

А тому, насамперед, необхідно звернути увагу на те, що при здійсненні конституціоналізації процесу європейської інтеграції держави Основний Закон України містить спільні з Європейським Союзом правові цінності, зокрема у ст. 2 Лісабонського Договору основоположними цінностями Європейського Союзу визнаються повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, включаючи повагу до прав меншин. Указані цінності є спільними для всіх держав-членів у спільноті, де переважають плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність прав чоловіка та жінки [108].

Зміст Конституції України достатньо насичений європейськими правовими стандартами. Проблема ж низького рівня фактичної європеїзації конституційного ладу в Україні полягає у хибній практиці її застосування. Венеціанська комісія ще у висновках до Конституції України 1996 р. закликала Україну «взяти до уваги висновки Комісії та відповідні стандарти Ради Європи» і далекоглядно

наголошувала на тому, що «Конституція повинна пройти перевірку на практиці, а складна економічна ситуація в Україні може затримати повне здійснення нових принципів і поставити під загрозу реалізацію позитивного змісту. Особлива увага має бути приділена прийняттю законодавства, що унеможливить повернення до використання елементів старої системи протягом значного періоду часу» [109].

Слід визнати, що окремим напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу є реформування судової системи. З приводу чого хотілося б зазначити, що в Україні тривалий час продовжується робота щодо реформування судової системи, правоохоронних органів та вдосконалення кримінальної юстиції, в межах якої здійснюється співпраця з експертами Ради Європи, Венеціанської Комісії, Організації з безпеки та співробітництва та Європейського Союзу. Прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на вдосконалення судової системи та здійснення правосуддя, зокрема, Закони України: «Про внесення змін до деяких законів України (щодо окремих питань судоустрою та статусу суддів)» від 2 лютого 2014 р. №769, яким передбачено впровадження інструментів парламентського контролю з питань призначення, обрання, звільнення суддів, притягнення їх до відповідальності; «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо компетенції Верховного Суду України» від 14 березня 2014р. №887, яким визначаються правові та організаційні засади здійснення перегляду Верховним Судом рішень Вищого адміністративного суду; «Про відновлення довіри до судової системи України» від 8 квітня 2014 р. №1188, який визначає правові та організаційні засади проведення атестації та люстраційної перевірки суддів судів загальної юрисдикції; «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. №1401-VIII та «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. №1402-VIII.

Ми погоджуємося, що важливим питанням у контексті приведення української правової системи у відповідність до міжнародних стандартів є створення спеціалізованого антикорупційного органу, Так, на думку Ситника А.С., разом із Національним антикорупційним бюро України та Спеціалізованою

антикорупційною прокуратурою, Спеціалізований антикорупційний суд утворить повноцінну вертикаль для ефективної боротьби з корупцією [114]. В Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. №1402-VIII [115] передбачено в главі 4, що Вищий антикорупційний суд, відноситься до вищих спеціалізованих судів як суд першої інстанції з розгляду окремих категорій справ, але насамперед бажано в окремому законі прописати процедуру його створення.

Враховуючи сучасні реалії, самостійним напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу можна визнати проблему захисту прав людини органами конституційної юстиції. При цьому, спираючись на дослідження вчених, присвячені проблемі захисту прав людини за допомогою конституційної юстиції, можна стверджувати, що найбільш універсальним за своїми можливостями є інститут індивідуальної конституційної скарги. Цей інститут є дієвим засобом захисту конституційних прав від порушень, спричинених актами або діями органів державної влади та їх посадових осіб. Інститут конституційної скарги заснований у ФРН, Польщі, Чехії, Словенії та низці інших європейських держав [116, с. 87].

Разом з тим, треба визнати, що в Україні на сучасному етапі розвитку існує значна кількість проблемних питань, пов'язаних із запровадженням інституту конституційної скарги.

На нашу думку, інститут конституційної скарги позитивно вплине на розвиток механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в Україні як державі, що розвивається в напрямку реалізації ідеї верховенства права та пріоритету прав людини. Наголошуємо, що саме Конституційний Суд України зможе вирішити значну кількість справ ще до того, як вони потраплять до Європейського суду з прав людини і, таким чином, скоротити кількість звернень від громадян з України.

У зв'язку з цим потрібно розробити процедуру подачі скарги, в якій передбачити такі положення: коло суб'єктів звернення з конституційною скаргою та предмет звернення; створення ефективного механізму виконання рішень Конституційного Суду України, винесених за підсумками розгляду

конституційної скарги; проблема перевантаженості Конституційного Суду України скаргами, та інші, і, окрім, цього законодавство повинно оновлюватися відповідно до європейських стандартів.

В Законі України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. №422/96-ВР не вказано, що до повноважень Конституційного Суду України не входить розгляд конституційної скарги особи, тому варто в наступній редакції додати диспозицію в ч. 7 ст. 13 Про Конституційний Суд України:

Стаття 13

Ч. 7. «прийняття конституційної скарги від особи, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано».

Окремо необхідно звернути увагу на напрямки вдосконалення конституційно-правових механізмів формування Конституційного Суду України. А саме:

- запровадження нової системи добору кандидатів на посади суддів Конституційного Суду України, в якій слід передбачити відкриті списки кандидатів на вакантні посади;
- підвищення вимог до фахового складу, зокрема запровадження квоти суддів з науковим ступенем доктора філософії;
- внесення змін до механізму призначення (звільнення) суддів Конституційного Суду України тощо.

Розв'язання зазначених проблем сприятиме підвищенню рівня роботи Конституційного Суду України.

На нашу думку, ще одним напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу є питання виконання рішень Європейського суду з прав людини. При цьому необхідно погодитися із тим, що Європейський суд з прав людини, приймаючи рішення по конкретних справах, формує прецедентне право Європейського суду з прав людини, яке враховується при ухваленні рішень в аналогічних справах. Разом із тим, таке прецедентне право не є абсолютним і статичним, оскільки Суд лише приймає їх до уваги при вирішенні аналогічних справ. Суд розглядає Конвенцію

про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року як інструмент, що постійно розвивається, і тому має тлумачитися із урахуванням наявного правопорядку.

Загалом, треба визнати, що інтеграція міжнародно-правових норм про права людини в українське законодавство є складною процедурою, яка потребує спеціального доктринального осмислення. Прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. №3477-IV допомогло визначити підстави та порядок застосування судами України його рішень та практики. Проте Закон не усунув найбільш складних питань, пов'язаних з визначенням місця міжнародних договорів України у правовій системі України, із співвідношенням норм Європейського суду з прав людини з нормами універсальних договорів про права людини, які «залишаються» частиною українського законодавства. Закон не дає чіткої відповіді на цілу низку правових питань, застосовуючи, очевидно, загальний підхід – закон не може регулювати особливості застосування судами судової практики, він може лише легалізувати саму можливість застосування. Таким чином, саме українські суди повинні виробити підходи до застосування рішень Європейського суду з прав людини [117, с. 17-18].

Привертає увагу те, що у Чеській Республіці порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини склався в рамках суспільного і політичного консенсусу щодо високої цінності прав та свобод людини і необхідності інтеграції в європейські структури для успішного розвитку країни. Цей підхід був нормативно закріплений в Конституції країни, що не тільки встановлює верховенство міжнародного права, але і зобов'язує всі державні органи брати участь у виконанні міжнародних зобов'язань держави [118, с. 141–145].

У Франції порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини слабо формалізований, за винятком процедури перегляду вироків у зв'язку з прийняттям рішень Європейського суду з прав людини. Спеціалізованих інститутів, які повинні займатися виконанням рішень Європейського суду з прав людини, також немає. Однак, незважаючи на це, у Франції склалася практика

виконання рішень Європейського суду з прав людини, і це, перш за все, зумовлено високим статусом судових актів у національній системі країни. Судові рішення розглядаються як найважливіше джерело права, оскільки в них надається інтерпретація законів. Аналогічним чином рішення Європейського суду з прав людини розглядаються як джерела стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р.

Порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини, що склався у Німеччині, зумовлений специфікою державно-правового устрою цієї країни. По-перше, Німеччина є федерацією, що передбачає розподіл компетенції і відповідальності між органами влади земель і федеративними органами. По-друге, це парламентська республіка, в якій представницький орган влади має виключні повноваження щодо контролю за діяльністю виконавчих органів. По-третє, у правовій системі Німеччини велику роль відведено Конституційному Суду ФРН, який має право перевіряти конституційність не тільки законів, але і підзаконних актів, і правозастосовної практики судових і виконавчих органів всіх рівнів. По-четверте, у правовій системі держави Конвенція і рішення Європейського суду з прав людини мають статус федеральних законів. Таким чином, Конституційний Суд ФРН визначив положення Основного закону за юридичною силою вище, ніж положення Конвенції, що передбачає здійснення національного конституційного контролю положень Конвенції і практики її тлумачення Європейським Судом з прав людини. Яскравим прикладом, що підтверджує таку позицію Федерального Конституційного Суду Німеччини, є резонансна справа «Гергюлю проти Німеччини» [119, с. 59; 89].

Відповідно до ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Саме застосування актів законодавства України судами України, іншими органами державної влади, відрізняється у зв'язку з визначенням та з'ясуванням змісту окремих положень правових норм, це зумовило необхідність офіційного тлумачення таких положень. До повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення лише Конституції

України (ч.1 ст. 150 Конституції України), саме правом офіційно тлумачити міжнародні правові акти Конституційний Суд України не наділений, а тому пропонуємо внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суду України» та до ст. 150 Конституції України.

Пропонуємо зміни до Конституції України у наступній редакції додати диспозицію в ч.4 ст. 150 Конституції України:

Стаття 150.

Ч.4. «офіційне тлумачення міжнародних договорів».

Та зміни до Закону України «Про Конституційний Суду України» від 16 жовтня 1996 р. №422/96-ВР у наступній редакції додати диспозицію в ч.7 ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суду України»

Стаття 13

Ч.7. «офіційне тлумачення міжнародних договорів».

Саме для вдосконалення конституційно-правової реформи в Україні у процесі інтеграції до Європейського Союзу необхідно:

- визначити місце правових актів Європейського Союзу в ієрархії нормативно-правових актів;
- визначити зміст змін до Конституції України, тобто конституційне закріплення норм, які визначають порядок внесення змін;
- визначити суб'єктів конституціоналізації, чий повноваження видозміняться у зв'язку з трансформацією в контексті інтеграції до Європейського Союзу, тобто: Конституційного Суду України щодо його взаємодії із Судом Європейського Союзу; тлумаченням актів українського законодавства на предмет їх відповідності актам Європейського Союзу; Верховної Ради України з приводу її участі в законотворчому процесі Європейського Союзу; повноважень Кабінету Міністрів України стосовно виконання ним актів Європейського Союзу тощо.

Окремим та надзвичайно важливим напрямком удосконалення конституційно-правової реформи в Україні на підставі досвіду Європейського Союзу є здійснення антикорупційної діяльності. Закон України «Про внесення

змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» набув чинності 4 червня 2014 р. Положення цього Закону спрямовані на забезпечення виконання рекомендацій експертів Європейської Комісії та Групи держав проти корупції (GRECO), вони істотно удосконалюють українську систему запобігання і протидії корупції, зокрема, в частині криміналізації корупції, фінансового контролю стосовно майнового стану публічних службовців, посилення гарантій захисту викривачів фактів корупції, а також мінімізації проявів корупції в приватному секторі.

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 №746-VII [129]. Зазначеним Законом у ст. 364 Кримінального кодексу України обов'язкову ознаку злочину, якою є вчинення відповідних дій «з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або інтересах третіх осіб», замінено на «мету одержання неправомірної вигоди». Законом також виключено зі ст. 364 Кримінального кодексу України частину третю, якою встановлювалась відповідальність за дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо вони вчинені працівником правоохоронного органу, з одночасною криміналізацією частини таких діянь новою редакцією ст. 365 Кримінального кодексу України в межах перевищення влади або службових повноважень.

Висновки до розділу 3

Узагальнивши конституційно-правове забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу можна сформулювати такі підсумкові положення, висновки, рекомендації і пропозиції:

1. Інтеграція в європейський політичний, економічний і гуманітарний простір визначається стратегічним орієнтиром і системоутворюючим чинником державно-правового розвитку; у політико-правовому вимірі співпраця з Європейським Союзом означає передусім зміцнення демократичності політичної системи та її інститутів, удосконалення правового поля і забезпечення прозорості національного законодавства, поглиблення культури демократії і поваги до прав людини.

2. Розглянуто роль Президента України у процесі підписання та ратифікації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році. Після підписання зазначеної Угоди відносини сторін почали розбудовуватися у якісно новому форматі політичної асоціації та економічної інтеграції, це стало черговим кроком на шляху до досягнення кінцевої мети європейської інтеграції – набуття повноправного членства України в Європейському Союзі.

3. Проаналізовано роль Верховної Ради України, зміцнення якої відбулося після створення Комітету з питань Європейської інтеграції четвертого скликання в червні 2002 р., а саме при п'ятому скликанні, Постановою Верховної Ради України було утворено Спільну парламентсько-урядову комісію з інтеграції України до Європейського Союзу. Спільна комісія з інтеграції України до Європейського Союзу була тимчасовим робочим органом, який створювався для розгляду питань, що виникали у зв'язку з підготовкою до нової базової угоди між Україною та Європейським Союзом з метою інтеграції, включаючи питання всебічної оцінки ходу та результатів переговорного процесу щодо співробітництва та інтеграції України до Європейського Союзу, аналізу потенціалу держави стосовно виконання міжнародних зобов'язань за угодами з Європейським Союзом, реформування системи державного управління та адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу, а також залучення громадськості до обговорення та розробки узгодженої позиції з визначених питань.

4. Охарактеризовано роль Кабінету Міністрів України та визначено, що першими кроками у процесі створення інституційного механізму було прийняття

постанови Кабінету Міністрів України "Про запровадження механізму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу". Цією постановою на Міністерство юстиції було покладено координацію діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, щодо забезпечення адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, а для забезпечення взаємодії центральних органів виконавчої влади при Міністерстві юстиції було створено Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

5. Розглянуто внутрішні та зовнішні відносини у контексті євроінтеграції України, які стають дедалі важливішими на державному і громадському рівнях. Як наголошує автор, саме з 2014 р. розпочався процес «конституціоналізації європейської інтеграції, який започаткував новий етап зовнішніх відносин – євроінтеграційний.

6. На підставі проаналізованого досвіду конституційних реформ при вступі до Європейського Союзу Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини, Литви, Латвії, Естонії, Болгарії, Данії, Іспанії, Люксембургу, Фінляндії та Швеції резюмовано, що зміни й доповнення до конституцій в обов'язковому порядку стосувалися: посилення ролі міжнародного договору у внутрішньодержавних правових системах; перегляду повноважень органів державної влади та обов'язкового проведення референдуму з питань щодо вступу до Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_012

2. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [Електронний ресурс]

// Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>

3. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 № 228-IV // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 50. – Ст. 2233.

4. Тодоров І. Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.01 / Ігор Ярославович Тодоров ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 38 с.

5. Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з Європейським Союзом: Постанова Верховної Ради України від 28.11.2002 № 299-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/299-15>

6. Тодоров І. Я. Україна на шляху до європейської та євроатлантичної спільноти : [монографія] / І. Я. Тодоров. – Донецьк, 2006. – 268 с.

7. Про утворення Спільної парламентсько-урядової комісії з інтеграції України до Європейського Союзу: Постанова Верховної ради України 22.03.2007 № 808-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/808-16>

8. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України шостого скликання: Постанова Верховної ради України від 04.12.2007 № 4-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4-17>

9. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 № 22-VIII 1365 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/22-viii>

10. Законотворча діяльність в комітетах Верховної Ради України Комітет з питань європейської інтеграції [Електронний ресурс] // Верховна Рада України.

– Режим доступу :

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=196

11. Про заяву Верховної Ради України «Про започаткування переговорів між Україною та ЄС щодо укладення нового базового договору» від 22.02.2007 № 684-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/684-v>

12. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-17 // *Голос України*. – 2010. – № 132.

13. Про підтвердження курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу та першочергові заходи у цьому напрямі: Постанова Верховної ради України від 13.03.2014 № 874-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/874-vii>

14. Про імплементацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 847 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/847-2014-%D1%80>

15. Про Національну раду з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС : Указ Президента України від 30.08.2000 № 1033/2000 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

16. Про деякі питання впорядкування діяльності консультативно-дорадчих органів при Президентові України : Указ Президента України від 03.05.2006 № 340/2006 // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

17. Конституція України: чинне законодавство зі зміни та допов. станом на 30 вересня 2016.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: Паливода А.В., 2016. – 64 с.

18. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

19. Про програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14.09.2000 р. № 1072/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000> (Втрата чинності 10.07.2015).

20. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2004 р. № 1365 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

21. Середа Т.М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Т.М. Середа // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.50–56.

22. Немиря Г. Зараз не існує потреби створювати якийсь новий орган управління і координації / Г. Немиря // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – 2005. – № 5. – С. 33–35.

23. Про утворення Координаційного бюро європейської та євроатлантичної інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2008 № 649 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

24. Гнидюк Н. А. Механізм координації політики європейської інтеграції в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Наталія Андріївна Гнидюк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Одес. регіон. ін-т держ. упр. – О., 2011. – 18 с.

25. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>

26. Пропозиції робочої групи з питань правосуддя щодо внесення змін до Конституції України, Конституційна комісія [Електронний ресурс]– Режим доступу : [http:// constitution.gov.ua/work/item/id/17](http://constitution.gov.ua/work/item/id/17)

27. Про схвалення рекомендації Ради асоціації між Україною та ЄС про імплементацію Порядку денного асоціації між Україною та ЄС: Розпорядження

Кабінету Міністрів України від 13.03.2015 № 207-р. [Електронний ресурс]–
Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/207-2015-p>

28. Про перелік центральних органів виконавчої влади, відповідальних за здійснення завдань, визначених Стратегією інтеграції України до Європейського Союзу : Розпорядження Президента України від 27.06.1999 № 151/99-рп [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.

29. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Указ Президент України від 31.05.2011 № 634/2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/634/201>

30. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Указ Президента України від 02.07.2014 р. № 228 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>

31. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України: Положення Кабінет Міністрів України від 30.03.2016 № 281[Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF>

32. Серeda Т.М. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз: імплементація основоположних засад в конституційне законодавство України / Т.М. Серeda // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – том 7. – № 3 (24). – С. 88 – 91.

33. Беззуб І. Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasni-j-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350

34. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. – 544 с. – Т. 1

35. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Я. В.

Чернопищук; кер. роботи А. Р. Крусян; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2013. – 22 с.

36. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – 234 с.

37. Пісьмаченко Л. М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в умовах інтеграції України у світовий економічний простір: механізми регулювання та контролю [Текст] : автореф. дис... д-ра наук з держ. управління: 25.00.02 / Пісьмаченко Людмила Миколаївна ; Національна академія держ. управління при Президентові України. - К., 2008. - 36 с.

38. Федоренко В.Л., Носенко О.В. Конституції України: поняття та юридичні властивості Стратегічні пріоритети, №2(7), 2008 р. – с. 188-194

39. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

40. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України. Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За ред. В. Ф. Погорілка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2006. – 544 с. – Т. 1

41. Шаповал В. М. Конституція / Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998. –Т. 3 : К–М. – 2001. – 792 с.

42. Тихомирова Л. В. Юридическая энциклопедия / Л. В. Тихомирова ; под ред. М. Ю. Тихомирова. – М., 1997. – 526 с.

43. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – 234 с.

44. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 8 т./ В.В. Черней, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко, Ю.І. Римаренко. – 2014. – Т. VIII. Інформаційно-аналітична, освітня та наукова діяльність, психологічні засади поліцейської служби; міжнародне співробітництво. – 1224 с.

45. Международное частное право : учебник / под ред. Г. К. Дмитриевой. –

М., 2002. – 656 с.

46. Чернопищук Я.В. Конституціоналізація процесу Європейської інтеграції України: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / Я.В. Чернопищук ; Національний університет «Одеська юридична академія». - О., 2013. - 22 с.

47. Конституційне право України : підруч. / за ред. В. Ф. Погорілка. – К., 2000. – 216 с

48. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 21.11.2002 № 228-IV // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 50. – Ст. 2233.

49. Сюр Н. В. Правова інтеграція України до Європейського Союзу: теоретико-правове дослідження: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Сюр Н. В. ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. -К., 2006. - 181 с.

50. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990

51. Петров Р.А. Еволюція поняття «*acquis communautaire*» в праві Європейського Союзу /Р. Петров// Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2012. – №4. – с. 145-148

52. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України : Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-17 // Голос України. – 2010. – № 132.

53. Європейська інтеграція України: політико-правові проблеми. / За ред. В.П. Горбатенка. - Київ.: Юридична думка. - 2005. - С.121-131

54. Електронна енциклопедія сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=5009

55. Шишкова Н. Правовые аспекты интеграции Чешской Республики в Европейский Союз / Н. Шишкова // Право и політика. – 2002. – № 3 (27). – С. 76–81.

56. Шишкова Н.І. Правовые аспекты интеграции Чешской Республики в

Европейский Союз / Н. Шишкова // Право и політика. – 2002. – № 3 (27). – С. 76–81.

57. Яковюк І.В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення / І. Яковюк // Вісник академії правових наук України. – 2012. – № 4 (71). – С. 29-42.

58. Чабах О.М. Правова гармонізація як необхідна складова євро інтеграційних процесів України / О.М. Чабах // Юридичний вісник 3 (32) 2014. – С. 46-50

59. European Council in Copenhagen. Copenhagen criteria. December 1993 // European Commission enlargement. – [Electronic source]. – Access mode: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=DOC/93/3&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>

60. The Treaty of Lisbon: an impact assessment: 10th Report of Session 2007–08, European Union Committee, House of Lords. – Volume I: Report. – Published by the Authority of the House of Lords London : The Stationery Office Limited

61. Болдіжар С.О. Особливості технології конституційної реформи в Польській Республіці: уроки для України / С.О. Болдіжар // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 41–45. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

62. Взаємодія міжнародного права з внутрішнім правом України / за ред. В. Н. Денисова. – К. : Юстініан, 2006. – 627 с.

63. Венізелос Є. Стабільність конституційного феномену в постновітній час / Є. Венізелос // Порівняльно-правові дослідження. – 2005. – № 1. – С. 42–56.

64. Волошин Ю. Інтернаціоналізація сучасного конституційного права : деякі теоретичні й практичні проблеми / Ю. Волошин // Часопис Київ. Ун-ту права. – 2007. – № 4. – С. 82–88

65. Терлецький Д. С. Конституційно-правове регулювання дії міжнародних договорів в Україні : монографія / Д. С. Терлецький. – О. : Фенікс, 2009. – 232 с.

66. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

67. Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування: Закон України // Відом. Верховної Ради . – 1997. – № 38 (ст. 249)

68. Чернопищук Я.В. Конституціоналізація європейської інтеграції: етимологія змісту / Я.В. Чернопищук // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 49. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2010. – С. 174–179

69. Мартиненко П. Ф. Насиченість державного права України міжнародним правовим порядком: конституційний аспект // Конституція і конституціоналізм: вибіркові проблеми: зб. наук. пр.; відп. ред. П. Ф. Мартиненко і В. М. Кампо. - К.: Купріянова, 2007. – С. 256.

70. Окуньков Л. А. Конституционное развитие европейских государств // Конституции государств Европы в 3-х т. - Т. 1. - 2001 . – С. 38.

71. Battini S. The globalization of Public Law / S. Battini // Internationalization of Public Law. - London, 2006. - P. 29.

72. Курс конституционного права Украины. Основы теории конституционного права. Общая часть : учебник / под ред.: М. А. Баймуратова, А. В. Батанова. - Т.1. - Х.: Одиссей, 2008. –655 с.

73. Кампо В.М. Конституціоналізація зовнішніх відносин України: євроінтеграційний аспект // Вісник Конституційного суду України. - 2007. - № 6. - С. 53

74. Орзіх М. П. Конституціоналістика у складі юридичних терміно-понять / М. П. Орзіх // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – Т. 8. – С. 118–124.

75. Орзих М.Ф., Крусян А.Р. Современный конституционализм в Украине. Введение в украинское конституционное право: Монография / М.Ф. Орзих, А.Р.Крусян. – К. : Алерта, 2006. – С.207

76. Чернопищук Я. В. Конституціоналізація процесу європейської інтеграції України. : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Я. В. Чернопищук; кер. роботи А. Р. Крусян; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2013. – 22 с.

77. Серета Т.М., Мозоль С.А Сучасний стан та умови гармонізації законодавства України і Європейського Союзу / Т.М. Серета, С.А. Мозоль // Митна справа. – 2013. – №1 (85) частина 2, книга 1. – С. 3 – 8.

78. Проблемы гармонизации Украины и стран Европы / Под общ. ред. Е.Б. Кубко, В.В. Цветкова. -К., 2010.- С.35.

79. Реформування судової влади в Україні. Інтерв'ю Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка — головному редакторові журналу «Право України» Олександрю Святоцькому // Право України. — 2014. — № 11. — с. 65.

80. Микієвич М.М. Преюдиційний запит як ефективний інструмент забезпечення єдності судової практики судом Європейського Союзу: приклад для України /М.М. Микієвич // III Судово-правовий форум «Судова реформа в Україні: європейський вектор»(м. Київ 19–20 березня 2015 року) – 2015. – с. 25-30.

81. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union [Електронний ресурс] / Official Journal of European Union. – Notice No 2008/C 115/01. – Volume 51. – 9 May 2008. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm>

82. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990

83. План дій Ради Європи для України на 2011 - 2014 роки від 23.06.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b25

84. Рада Європи. План дій для України 2015 – 2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f600d>

85. Кудряченко А. Ідея правової держави в контексті європейської інтеграції України / Андрій Кудряченко // Віче. – 2010. – № 16. – С.9–12

86. Татаренко В. Б. Євроінтеграційні процеси в судовій владі України / В. Б. Татаренко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. – 2009. – Т. 122. – Вип. 109. – С. 115–120. – (Серія «Політологія»).

87. Звіт Про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (січень – жовтень 2015 року). Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України, К., 2015. – 139 с.

88. Про визначення механізму впровадження Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 864 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248443925>

89. Проект змін до Конституції України в частині правосуддя [Електронний ресурс]– Режим доступу : <http://constitution.gov.ua/work/item/id/13>

90. Попередній Висновок Венеційської комісії стосовно пропонованих змін до Конституції України щодо правосуддя № 803/2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI%282015%29016-e>

91. Opinion on the Proposed Amendments to the Constitution of Ukraine regarding the the Territorial Structure and Local Administration as proposed by the Working Group of the Constitutional Commission in June 2015 // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)027-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)027-e)

92. Пропозиції робочої групи з питань правосуддя щодо внесення змін до Конституції України, Конституційна комісія [Електронний ресурс]– Режим доступу : [http:// constitution.gov.ua/work/item/id/17](http://constitution.gov.ua/work/item/id/17)

93. Хронологія розгляду Проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3524&skl=9

94. Скрипнюк О.В. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика / О. В. Скрипнюк // Віче. — 2015. — № 12. — С. 22–24 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/viche_2015_12_8.pdf

95. Колюх В.В. Конституційне DÉJÀ-VU // Віче. — 2015. — № 10. — С. 13–18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.viche.info/>

96. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. — К. : ТОВ «Софія». — 2012. — 128 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni\(2\).pd](http://despro.org.ua/media/upload/decentral_zac_ua_publ_chno_vladi_dosv_d_evropeyskih_derzhav_ta_perspektivi_ukra_ni(2).pd)

97. Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 31 серпня 2015 року № 656-VIII. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/656-19>

98. Preliminary opinion of the Venice Commission (draft of constitutional amendments was changed after the opinion taking into the account recommendation) // [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2015\)008-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2015)008-e)

99. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) від 01.07.2015 № 2217а [Електронний ресурс]– Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55812

100. Реформи під мікроскопом: 2015 рік / За ред. Міського В.В., Галушки

О.М., 2015. — 88 с.

101. Конституційна реформа в Україні в сфері місцевого самоврядування: уроки від країн Вишеградської четвірки: тези доп. та наук. повід. сучасн.. наук. практ. конф. (м. Харків, 21-22 жовт. 2016 р.). – Х.: Право, 2016. – 270 с.

102. Гладка Т.І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності /Т. І. Гладка// Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=937>

103. Конституційні зміни, на які українці чекають понад 20 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%8F%D0%BA%D1%96-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96-%D1%87%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4-20-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%96%D0%B2/a-18541666>

104. Геннадій Зубко: 7 міністерств підписали Меморандум щодо секторальної децентралізації – Назва з екрана [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249480460&cat_id=244276429

105. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо статусу старости села, селища: Закон України від 01.06.2016 № 4742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59269

106. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25.05.2015 № 501/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>

107. План дій щодо реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 № 1393-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248740679>

108. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11 / Іван Васильович Яковюк ; наук. конс. Петришин Олександр Віталійович ; Нац. ун-т юрид. акад. України. ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2014. – 40 с.

109. Лахижа М. І. Модернізація публічної адміністрації в Україні в умовах євроінтеграції: теоретичні та практичні аспекти: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.01 / Микола Іванович Лахижа ; Ін-т законодавства ВР України. – К., 2010. – 36 с.

110. Колодій А.М. Конституційна реформа в Україні: поняття, етапи та головні напрямки: Доповідь / А.М. Колодій. – НАПрН України, Київський регіональний центр. – К., 2010. – 28 с.

111. Про ратифікацію Європейської Хартії місцевого самоврядування: Закон України // Відом. Верховної Ради . – 1997. – № 38 (ст. 249)

112. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

113. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

114. Створення Антикорупційного суду допоможе НАБУ швидше повертати кошти державі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/novyny/stvorenniya-antikorupciynogo-sudu-dopomozhe-nabu-shvydshe-povertaty-koshty-derzhavi>

115. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>

116. Петрів І. Конституційний Суд України в механізмі захисту прав людини / І. Петрів // Вісник Конституційного Суду України. — 2014. — № 1. — С.87

117. Яковлєв А.А. Міжнародно-правове співробітництво у захисті права власності в системі Ради Європи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.11. / А.А. Яковлєв ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2009. – 20 с.

118. Конституция Чешской Республики от 16 декабря 1992 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://czholding.ru/about-cz/konstitucija-chehii/>

119. Завгородній В.А. Зарубіжний досвід виконання рішень Європейського Суду з прав людини (на прикладі деяких країн Європейського Союзу) /В.А. Завгородній //Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 57-64

120. Європейська хартія місцевого самоврядування (укр/рос), Страсбург, 15 жовтня 1985 року (Хартію ратифіковано Законом N 452/97-ВР від 15.07.97), Дата підписання: 6 листопада 1996 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

121. Науменко Р.А., Рильська В.В. Перспективи використання європейського досвіду при впровадженні сучасної моделі децентралізації влади в Україні /Р.А. Науменко, В.В. Рильська// Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – №9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=902>

122. Децентралізація – надскладна реформа, яка потребує консолідації зусиль усіх рівнів влади та постійної підтримки міжнародних партнерів, - В'ячеслав Негода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/2750>

123. Гурне Б. Державне управління / пер. з франц. В. Шовкуна. – К. : Основи, 1994. – С. 88–95.

124. Барвіцький В. У пошуках шляхів формування дієздатних територіальних громад: міжнародний досвід / В. Барвіцький // Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід. Збірник матеріалів та документів / Науковий редактор: М. Пухтинський. – К.: Атіка-Н, 2006. – 245 с. – 744 с.

125. Камінська Н.В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzizvru_2014_4_9%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nzizvru_2014_4_9%20(3).pdf)

126. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX–XXI століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – С. 242.

127. Марцеляк О.В. Інститут префекта у Франції як приклад для України /О.В. Марцеляк //Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015. – С. 113-117.

128. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу/ В. Роман //Науковий вісник «Демократичне врядування» — 2013. — Вип. 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik12/fail/Roman.pdf

129. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень ст. 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21.02.2014 № 746-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/746-18>

130. Про Урядовий офіс з питань європейської інтеграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 № 346. Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/346-2014-п>

131. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18.03.2004 № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_990

132. Структура и функционирование системы демократии на местном и региональном уровне: Рада Европы. Испания (по состоянию на 1992 год). – Страсбург, 1993. – 82 с.

133. Калиновський Б.В. Місцева публічна влада в Україні: конституційно-правові засади функціонування та розвитку: Монографія. – Вінниця, ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. – 426 с.

134. Зарубінський О. До сьогодні в Україні не створено координуючого органу, який би займався вирішенням євроінтеграційних завдань / О. Зарубінський // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – 2005. – № 5. – С. 29–30.

135. Політична енциклопедія / [редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал та ін.]. – К. : Парламентське видавництво, 2012. – 808 с.

136. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 2-е изд., испр. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 479 с.

137. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Львів : Вид-во «Центр Європи», 1997. – 576 с.

138. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. – Т. 7 : Державне управління в умовах глобальної та європейської інтеграції / наук.-ред. колегія : І. А. Грицяк (співголова), Ю. П. Сурмін (співголова) та ін. – 2011. – 764 с.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження наведено найбільш актуальні питання конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу, виокремлено концептуальні підходи до зміни відповідних законодавчих норм. Серед узагальнень, підсумкових положень, висновків, рекомендацій і пропозицій, на додаток до тих, які зазначено в науковій новизні одержаних результатів, найголовніше дослідницьке значення мають такі:

1. У сучасній вітчизняній науці відсутні наукові розробки, присвячені комплексному дослідженню конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу.

2. Конституційно-правова реформа зумовлена потребою у відпрацюванні сучасних підходів до розвитку права і законодавства, зокрема формування демократичної, правової та соціальної держави. Аналіз вказаних досліджень, присвячених конституційно-правовій реформі та інтеграції України до Європейського Союзу, здійснюється у різних галузях науки, проблема європейської інтеграції України є і залишається предметом постійних наукових досліджень, але існує необхідність продовження наукових розробок щодо правової формалізації конституційно-правової реформи та інтеграції України до Європейського Союзу. До того ж, проблема розвитку України та її входження до Європейського співтовариства аналізувалася вченими, переважно через призму політичних, соціальних та гуманітарних чинників. Разом з тим, за межами досліджень залишилися питання, які пов'язані з комплексним, насамперед юридичним, обґрунтуванням здійснення конституційно-правової реформи як основи інтеграції України до Європейського Союзу.

3. Наукове дослідження будь-якого державно-правового явища, особливо стосовно розкриття конституційно-правової реформи України як основи інтеграції до Європейського Союзу, потребує розроблення та обґрунтування комплексу відповідних методологічних підходів і прийомів для забезпечення всебічності наукового дослідження, а також достовірності та повноти отриманих

наукових результатів. Найголовнішими методологічними орієнтирами для конституційного права України є утвердження гуманізму, пріоритету прав особи, громадянського суспільства перед державою, забезпечення вільного користування природними правами і свободами людини, їх захист від ущемлень та посягань з боку держави, будь-яких юридичних та фізичних осіб, демократизація конституційного процесу та правової системи України в цілому.

4. Узагальнено етапи становлення конституційно-правової реформи в Україні: перший (1991–1996 рр.) — формування конституційного ладу незалежної України; другий (1996–2010 рр.) — реалізація положень Конституції України; третій (2011–2014 рр.) — підготовка змін до Конституції України та формування політико-правової системи українського конституціоналізму; четвертий (2014 до сьогодні) — формування процесу конституціоналізації європейської інтеграції.

5. З'ясовано, що конституційно-правова реформа спрямована на те, щоб: сформувати дієвий механізм державної влади; забезпечити пряму участь громадян держави в формуванні державної та муніципальної влади; запроваджувати санкції за порушення державними органами конституційних приписів; забезпечувати баланс між компетенцією Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органів судової влади тощо.

Вважаємо, що дискусійним питанням є проблема необхідності реформи. Основний Закон закріпив основні здобутки світового конституціоналізму та визначив їх як ціннісні орієнтири розвитку країни та громадянського суспільства, зокрема, закріпив такі принципи: верховенство права і конституції, непорушність прав та свобод людини і громадянина, демократична організація держави, поділ влади тощо. А тому можна стверджувати, що необхідність проведення конституційно-правової реформи обумовлена потребами оптимізації функціонування та збалансування політичної системи держави, а також наростанням політичної та економічної криз в Україні.

6. Досліджено, що ключовим елементом успішної інтеграції України до Європейського Союзу є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни з правовими нормами Євросоюзу. Зближення українського

законодавства із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Європейського Союзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах Європейського Союзу, а також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена Євросоюзу, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України.

7. Для формування конституційно-правових основ інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу доцільно здійснити наступні заходи: перекласти українською мовою директиви та інші акти Європейського Союзу; сформувати інформаційно-пошукову систему законодавства Європейського Союзу, до якого має бути адаптоване законодавство України; провести належну професійну підготовку фахівців, в тому числі юристів, які мають безпосередньо забезпечувати процес зближення законодавства; розробити глосарій термінів законодавства Європейського Союзу, за допомогою яких можна було б здійснити перехід до застосування разом із країнами-членами Європейського Союзу уніфікованої юридичної і спеціальної термінології.

8. Розвиток країни як демократичної та правової держави визначається тим, наскільки раціональною й ефективною є організація влади в державі, саме тому конституційно-правова реформа місцевого самоврядування обумовлена об'єктивними причинами фундаментального характеру. Муніципальна реформа є окремим напрямком конституційно-правової реформи, але у зв'язку з тим, що відсутня Концепція муніципальної реформи, яка б передбачала послідовність її здійснення, головним завданням є побудова в Україні демократичної системи місцевого самоврядування, що забезпечить територіальним громадам право самостійно вирішувати на основі Конституції та законів України питання місцевого значення. Необхідно на законодавчому рівні прийняти Муніципальний кодекс, який надасть можливість органам місцевого самоврядування реагувати у разі необґрунтованого втручання в їх діяльність префекта тощо.

Необхідно на законодавчому рівні розробити Концепцію гуманітарного

розвитку України, перед нашою державою відкривається можливість ефективної реалізації людського потенціалу, майже усі країни Центральної та Східної Європи демонструють високі показники розвитку завдяки інтеграції до Європейського співтовариства, зокрема політичних і безпекових структур. Гуманітарний розвиток є моделлю розвитку, який орієнтований на розкриття потенціалу людини; у нашому суспільстві, в свою чергу, створюються гідні умови для реалізації всіх можностей соціуму (культурних, творчих, інтелектуальних тощо).

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадженнь результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор НАВС
доктор юридичних наук,
професор

 С. Д. Гусарев

14 08 2015

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
здобувача кафедри конституційного та міжнародного права НАВС
Середа Тетяни Миколаївни на тему: «Конституційно-правова реформа –
основа інтеграції України до Європейського Союзу» у навчальний
процес та науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх
справ**

Комісія у складі: заступника начальника навчально-методичного центру **Кобко Є. В.**, заступника начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника **Калиновського О. В.** та професора кафедри конституційного та міжнародного права, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України **Колодія А.М.** склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри конституційного та міжнародного НАВС **Середа Т.М.** на тему: «Конституційно-правова реформа – основа інтеграції України до Європейського Союзу» (спеціальність 12.00.02) впроваджені у навчальний процес та науково-дослідну роботу академії.

1. Матеріали дисертаційного дослідження **Середа Т.М.** застосовуються у навчальному процесі при підготовці лекційних, семінарських та практичних занять з дисциплін «Конституційне право України» та «Право Європейського Союзу».

2. Результати дисертаційного дослідження **Середа Т.М.** використовувалися при розробці науково-практичних та навчально-методичних матеріалів з вищезазначеної дисципліни, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Середа Т.М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / **Т.М. Середа** // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.50–56.

Середа Т.М. Імплементация законодательства Украины до стандартів Європейського Союзу: сучасний стан / **Т.М. Середа** // Митна справа. – 2013. – №1 (85) частина 2, книга 1. – С. 9 – 13.

Серета Т.М. Практика Європейського Союзу з прав людини як джерело судового правозастосування / Т.М. Серета // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – №1 (13). – С. 134 – 140.

Серета Т.М. Загальнотеоретична характеристика механізму імплементації норм права Європейського Союзу в Україні / Т.М. Серета // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2(87). – 405–411.

Серета Т.М. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України / Т.М. Серета // Проблеми становлення України як демократичної та правової держави: матеріали круглого столу (17 жовтня 2014 р.) [Текст]. – К. : Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – С. 34 – 35.

Серета Т.М. Значення Європейського Союзу для України у подоланні корупції / Т.М. Серета // Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних правопорушень [Текст]: матеріали круглого столу 1 (Київ, 20 листоп. 2014 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2014. – С. 91-94.

Серета Т.М. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз: імплементація основоположних засад в конституційне законодавство України / Т.М. Серета // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – том 7. – № 3 (24). – С. 88 – 91.

Серета Т.М. Конституційна реформа в Україні / Т.М. Серета // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України [Текст]: матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. Частина 1 (Київ, 12 берез. 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 272-274.

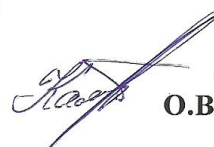
Члени комісії:

**Заступник начальника
навчально-методичного центру НАВС**

Є.В. Кобко

**Заступник начальника відділу організації
науково-дослідної роботи НАВС,
кандидат юридичних наук
старший науковий співробітник**

О.В. Калиновський

**Професор кафедри конституційного та
міжнародного права, доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент Національної академії
правових наук України**

А.М. Колодій

СЕКРЕТАРІАТ КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ З ВЕРХОВНОЮ
РАДОЮ УКРАЇНИ ТА РЕГІОНАМИ

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Середі Тетяни Миколаївни

Інформуємо, що наукові положення дисертаційного дослідження здобувача кафедри конституційного та міжнародного права Національної академії внутрішніх справ Середи Тетяни Миколаївни на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою: «Конституційно-правова реформа – основа інтеграції України до Європейського Союзу» були подані у вигляді обґрунтованих пропозицій.

Вважаємо, що положення дисертаційного дослідження Середи Т.М. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук є актуальним, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень, практичне значення та характеризуються науковою новизною і можуть бути враховані у процесі вдосконалення чинного законодавства України.

В.о. директора Департаменту,
 кандидат юридичних наук

Олександр Ігорович Клименко

Підпис *Клименко О.І.*
 засвідчую

Заступник директора Департаменту
 документообігу та контролю
 Секретаріату Кабінету Міністрів України
 М. Марчук
 « 3 » *09* 20*15* р.

Додаток Б

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Серeda Т.М. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Т.М. Серeda // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – №1. – С.50-56.
2. Серeda Т.М. Імплементация законодавства України до стандартів Європейського Союзу: сучасний стан / Т.М. Серeda // Митна справа. – 2013. – №1 (85) частина 2, книга 1. – С. 9-13.
3. Серeda Т.М. Практика Європейського Союзу з прав людини як джерело судового правозастосування / Т.М. Серeda // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. – №1 (13). – С. 134-140.
4. Серeda Т.М. Загальнотеоретична характеристика механізму імплементації норм права Європейського Союзу в Україні / Т.М. Серeda // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 2(87). – 405-411.
5. Серeda Т.М. Порядок денний асоціації Україна – Європейський Союз: імплементація основоположних засад в конституційне законодавство України / Т.М. Серeda // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – том 7. – № 3 (24). – С. 88-91.
6. Серeda Т.М. Правова регламентація здійснення конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон. – 2015. – С. 17-21.
7. Серeda Т.М. Правові аспекти захисту прав людини і громадянина в практиці Конституційного Суду України / Т.М. Серeda // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»: збірник наукових статей. – Чернівці, 2016. – № 1. – С. 132-140.

8. Серeda Т.Н. Методология исследования конституционно-правовой реформы в Украине / Т.Н. Серeda // Научно-методический журнал «Право и политика» (Киргизстан, г. Бишкек). – 2015. – №1. – С. 201-205.

9. Тарасенко К.В., Серeda Т.М. Конституційно-правова основа та інституційне забезпечення співробітництва України із Європейським Союзом / К.В. Тарасенко, Т.М. Серeda // Часопис Київського університету права. 2016/3. – С. 400-404.

10. Серeda Т.М. Конституційно-правові основи інтеграції України до законодавства Європейського Союзу. /Т.М. Серeda // Юридична Україна. – 2017. – №4(172). – С. 4-11.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Серeda Т.М. Взаємодія права Європейського Союзу з міжнародним правом / Т.М. Серeda // Актуальні проблеми права очима молодих учених [Текст]: тези доп. підсумкової науково-теоретичної конференції: у 2 ч. (Київ, 4 берез. 2014 р.). – Ч.2. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – С.88 – 91.

12. Серeda Т.М. Проблеми уніфікації та гармонізації правової охорони інтелектуальної власності Європейського Союзу / Т.М. Серeda // Особливості та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні [Текст]: тези підсумкової науково-теоретичної конференції (Київ, 15 квітня 2014 р.). – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2014. – С.151-153.

13. Серeda Т.М. Деякі аспекти впровадження люстрації в Україні / Т.М. Серeda // Актуальні питання протидії корупції: стан, проблеми та перспективи на майбутнє: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17 жовт. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2014. – С. 106 – 109.

14. Серeda Т.М. Конституційна реформа в Україні / Т.М. Серeda // Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України [Текст]: матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф. Частина 1 (Київ, 12 берез. 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 272-274.

15. Серета Т.М. Судово-правова реформа в Україні в контексті вдосконалення Конституції України / Т.М. Серета // Конституція України: шляхи вдосконалення [Текст]: матеріали круглого столу (Київ, 25 червня 2015 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2015. – С. 53-55

16. Серета Т.М. Основні напрямки конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серета // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів (2-3 жовтня 2015 року). / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2015. – С. 187-189.

17. Серета Т.М. Предмет наукового опрацювання конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серета // Угода про Асоціацію між Україною та ЄС. Проблеми та виклики імплементації (м. Львів, 12 лютого 2016 р.) Міжнародна конференція для студентів та аспірантів. Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2016.– С. 22-25.

18. Серета Т.М. Порівняльно-правова характеристика про Угоди про асоціацію та Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом / Т.М. Серета // Закарпатські правові читання. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (21-23 квітня 2016 р., м. Ужгород) / Ужгородський національний університет; За заг. ред. В.І. Смоланки, О. Я. Рогача, Я.В. Лазура. – Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2016. – Т.1. – С. 151-155.

19. Серета Т.М. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення стабільності конституційного ладу/ Т.М. Серета // Законодавче забезпечення вдосконалення правової системи України щодо захисту прав і свобод людини і громадянина: Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 25 травня 2016 р.) / Під заг ред. Чижмарь К.І. – К.: ІППО МЮУ. – 2016.– С. 50-55.

20. Серeda Т.М. Поняття та сутність конституційно-правової реформи / Т.М. Серeda // Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (4-5 листопада 2016 року). / За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. – С. 237-239.

21. Серeda Т.М. Генеза конституційно-правової реформи в Україні / Т.М. Серeda // Правові реформи в Україні [Текст]: матеріали VIII Всеукр. наук.-теорет. конф. [В.В. Черней, С.Д. Гусарєв, С.С. Чернявський та ін.] (Київ, 24 листоп. 2016 р.) – К: Нац. акад. внутр. справ. – 2016. – С. 54-60.

22. Серeda Т.М. Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу /Т.М. Серeda// Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 року): у 2 ч. – Полтава: ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – с. 193-198.